

ÖNKÉNTES SZEMLE

2023.
3. évfolyam
2. szám

ELMÉLET | **GYAKORLAT** | **MÓDSZERTAN**

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG

Kuti Éva *tiszteletbeli elnök*, **Pavluska Valéria** *elnök*

szerkesztőbizottsági tagok:

Kozák Annamária, Molnár Klára, Nárai Márta, Oláh Miklós

Reisinger Adrienn, Sebestény István, Szabó Máté

SZERKESZTŐSÉG

Bartal Anna Mária

főszerkesztő

Dorner László

Fényes Hajnalka

Laki Ildikó

Markos Valéria

Nagy Réka

Perpék Éva

www.onkentesszemle.hu

szerkesztoseg@onkentesszemle.hu

KIADÓ

Alapítvány a Magyar Önkéntesség Fejlesztéséért

1024. Budapest, Buday László utca 5/b.

Kmetty Zoltán (*kurátor*) **Bartal Anna Mária** (*főszerkesztő*)

ISSN 2786 – 0620

2023

TARTALOM

ELMÉLET

- Morauszki András – Bartal Anna Mária:** Aktív önkéntesek a felvidéki, az erdélyi, a vajdasági és a kárpátaljai 15-29 éves magyar fiatalok körében, 2020-ban. 3-32
- Bartal Anna Mária – Fényes Hajnalka:** A formális és informális önkéntesek jellemzői a határon túli magyar fiatalok körében, 2020-ban. 33-60
- Tokár Géza:** Önkéntesség és civil szerveződés Szlovákiában és a szlovákiai magyar közösségben. 61-77

GYAKORLAT

- Dániel Botond – Sütő Johanna-Krisztina:** Egy innovatív ifjúsági szervezet önkéntesprogramjának elemzése: tapasztalatok és javaslatok. 78-99
- Pallay Katalin:** Az önkéntesség fejlődése Ukrajnában és Kárpátalján két esettanulmány alapján. 100-115

MÓDSZERTAN

- Silló Ágota:** Az önkéntesség helyzete a székelyföldi civil-nonprofit szervezeteknél és az állami intézményeknél. 116-138

RECENZÍÓ

Galambos Henriette Rita: A sokarcú önkéntesség. 139-144

Vámos Noémi: Az epizodikus önkéntesség életkori vizsgálatának 145-151
eredményei egy nemzetközi kutatás fényében.

AKTÍV ÖNKÉNTESEK A FELVIDÉKI, AZ ERDÉLYI, A VAJDASÁGI ÉS A KÁRPÁTALJAI 15-29 ÉVES MAGYAR FIATALOK KÖRÉBEN, 2020-BAN

MORAUSZKI ANDRÁS¹ – BARTAL ANNA MÁRIA²

DOI: <https://doi.org/10.53585/OnkSzem.2023.2.3-32>

Absztrakt

A határon túli magyar fiatalok önkéntességének mértékéről, az önkéntesek szociodemográfiai jellemzőiről eddig egyáltalán nem álltak rendelkezésre reprezentatív kutatási adatok. Tanulmányunk célja, hogy átfogó képet adjon a Magyar Ifjúság Kutatás 2020 reprezentatív adatbázisának felhasználásával azokról – a 15-29 éves, felvidéki, erdélyi, vajdasági, illetve kárpátaljai fiatalokról, és megkülönböztető jellemzőikről –, akik a felvételt megelőző évben önkéntesek voltak. Mivel a magyarországi elemzések – a különböző szociodemográfiai mutatók mentén – lényeges különbségeket találtak az aktív önkéntesek és egyes korcsoportjai között, ezért további célként a korcsoportok szerinti elemzést is végeztünk. Adataink szerint a határon túli magyar fiatalok körében mért aktív önkéntesek aránya jelentősen és pozitív irányban tért el az adott országok teljes népességében regisztrált adatoktól. Eredményeink szerint a négy határon túli régióban az aktív önkéntesek négy különböző típusa bontakozott ki. A felvidéki magyar fiatalok körében az aktív önkéntesek egy jól körülírható csoportot alkottak és az az általános tendencia, hogy az önkéntesek inkább a magasabb társadalmi és jobb anyagi helyzetűek közül kerülnek ki, egyértelműen érvényesült körükben. Ez alapján azt valószínűsítjük, hogy esetükben az önkéntesség a jobb társadalmi státusz velejárója. Hasonló állítások fogalmazhatóak meg – főként a jobb anyagi helyzet tekintetében – az erdélyi fiatal aktív önkéntesekkel kapcsolatban is, akiknek többsége 15-18 éves volt. Kiemelendő a 24-29 éveseknél a szülői státusz erős befolyásoló hatása az aktív önkéntessé válásra. A vajdasági aktív önkéntesek a határon túli fiatalok egy másik különleges csoportját jelenítik meg, és eredményeink alapján azt valószínűsítjük, hogy az önkéntesség a társadalmi státusz-emelkedés egyik lehetőségét kínálja e fiatalok számára. A kárpátaljai fiatalok között az aktív önkéntesek ugyancsak egy „speciális” csoportot – a leginkább 15-18 éves, közép- és felsőoktatásban tanuló, vallásos, közép és felsőfokú végzettségű anyák gyermekeit – jelenítettek meg. A korcsoport szerinti elemzések azt mutatták, hogy az aktív önkéntesek bázisát a felvidéki és a vajdasági magyar fiatalok körében a 19-29 évesek, az erdélyiek és a kárpátaljaiak esetében pedig a 15-24 évesek adják. Eredményeinktől azt várjuk, hogy a határon túli civil és ifjúsági szervezetek számára is differenciáltan meg tudjuk mutatni, hogy milyen önkéntes-bázisra számíthatnak, megtartásukban milyen tényezőket

¹ Morauszki András (PhD), szociológus, a Társadalomtudományi Kutatóközpont Kisebbségkutató Intézetének munkatársa

² Bartal Anna Mária (PhD), szociálpolitikus-szociológus, az Önkéntes Szemle főszerkesztője

kell figyelembe venniük, illetve mely korosztályokban vannak még potenciális lehetőségek a fiatalok önkéntességbe való bevonásának.

Kulcsszavak: aktív önkéntesek, önkéntesség, fiatalok, kelet-közép-európai civil-nonprofit szektor, fiatalok, Felvidék, Erdély, Vajdaság, Kárpátalja

Active volunteers among young ethnic Hungarians aged 15-29 living in the region beyond the border in 2020

András Morauszki – Anna Mária Bartal

Abstract

Currently, there are no representative research data available on the extent of the volunteer activities of young ethnic Hungarians living beyond the border regions and on the socio-demographic characteristics of such volunteers. The aim of our study is – by using the Hungarian Youth Survey 2020 representative database – to provide a comprehensive picture and analyse the main characteristics of young people aged 15-29 and living in the historic region of Upper Hungary (in Slovakia), Transylvania (in Romania), Transcarpathia (in Ukraine), and Vojvodina (in Serbia) who volunteered during the year before the survey. As the analyses in Hungary found significant differences between active volunteers and their specific age groups along with different sociodemographic indicators, we also conducted in case of young ethnic Hungarians an analysis by age groups as an additional objective.

Our data showed that the proportion of active volunteers among young ethnic Hungarians living in the regions beyond border differs significantly and positively from those of the total population of the respective countries. Hence, we were able to identify four different types of active volunteers in the four regions located beyond the borders. Among the young ethnic Hungarians living in the historic region of Upper Hungary (in Slovakia), the active volunteers were a well-defined group, and it was a clearly prevalent tendency that volunteers came from higher social classes and more affluent background. This suggests that in their case, volunteering is likely to be coupled with a higher social status. Similar statements can be made, predominantly in terms of better financial status, for young active volunteers in Transylvania (in Romania), the majority of whom were aged 15-18. A strong influence of family status on becoming an active volunteer was also found for the age group from 24 to 29 years. Active volunteers in Vojvodina (in Serbia) represent another specific group of young people living beyond the border regions, and our results suggest that volunteering is likely to offer an opportunity for social mobility for these young people. Among young people in Transcarpathia (in Ukraine) active volunteers also represented a 'unique' group – children of mothers with secondary and tertiary education, who are mostly aged 15-18, are religious and studying in secondary and tertiary education. The analysis by age group showed that the active volunteer base is made up of young ethnic Hungarians aged 19-29 years in the historic region of Upper Hungary (in Slovakia) and Vojvodina (in Serbia) and those of aged 15-24 years in Transylvania (in Romania) and Transcarpathia (in Ukraine).

We expect that our results will provide the civil society and the youth organisations in the beyond border regions a differentiated picture of their volunteer base, and in addition, what factors need to be considered in their retention and what age groups offer potentials for recruiting young volunteers.

Keywords: active volunteers, volunteering, young people, Central and Eastern European civic-profit sector, youth, historic region of Upper Hungary (in Slovakia), Transylvania (in Romania), Vojvodina (in Serbia), Transcarpathia (in Ukraine)

BEVEZETÉS

A kelet-közép-európai rendszerváltásokkal nemcsak a civil-nonprofit szektor született újjá, hanem a kötelező társadalmi munka eltűnésével az önkéntesség is. Mindazon tevékenységeknek a társadalmi elfogadottsága és elismerése, amit önként, szabad akaratból, ellentételezés nélkül, más személyek, a közösség vagy a társadalom javára, végső soron a közjóért végeznek, a 2000-es évek elejére szilárdult meg a vizsgálatunk szempontjából releváns négy országban is: Szlovákiában, Romániában, Szerbiában és Ukrajnában. Először 2001-ben az ENSZ Nemzetközi Önkéntesség Éve adott lendületet a kelet-közép-európai országokban az önkéntes-civil szektorok fejlődésének. Tíz évvel később az Európai Önkéntesség Éve hatott kedvezően Szlovákiában és Romániában az önkéntesség fejlődésre, ugyanis ez időre datálható, hogy a két országban (és Ukrajnában is) megszülettek az önkéntes tevékenységet szabályozó törvények.

Meyer és munkatársai adatai szerint 2017-ben az önkéntesek aránya – a teljes népességben – Szlovákiában 27,5 százalék, Romániában 12,8 százalék, Szerbiában pedig 11 százalék volt (Meyer et al. 2017:20). A nemzetközi összehasonlító (Salamon et al. 1999; 2004; Voicu – Voicu 2009; Salamon 2011; Meyer et al. 2017), illetve a nemzeti vizsgálatok és elemzések (például témánk szempontjából lásd: Lumbru 2017; Spasojević 2017; Strečanský 2017; Radovanović 2018) megállapítják, hogy a kelet-közép-európai országok civil-nonprofit és önkéntes szektorainak nagysága, kiterjedtsége, társadalmi és gazdasági teljesítménye elmarad a fejlett országokétól. Ezzel kapcsolatban fontos megjegyezni, hogy az elmúlt harminc évben ezeknek az entitásoknak egy kettős versenypályát kellett befutniuk. Egy teljesen vagy félig megszakított indulási helyzetből kellett a saját fejlődési útjukat megtenniük úgy, hogy közben az európai trendekhez is fel kellett zárkózniuk.

A fiatal korosztály önkéntességére vonatkozó legújabb statisztikai adatok – amelyek az eltérő módszertan miatt nehezen hasonlíthatók össze, ezért csak informatívnak tekinthetők – azt mutatják, hogy Szlovákiában 2020-ban a 18-24 éves korosztály 36 százaléka (cit. Tokár 2023), Romániában 2018-ban a 14-29 évesek 12,4 százaléka (Bădescu et al. 2019), míg Szerbiában a

15-24 évesek 35,6 százaléka³ volt önkéntes (Radovanović 2018). Ezek az informatív adatok azonban azt jelzik, hogy a fiatalok körében lényegesen, vagy valamivel magasabb az önkéntesek aránya, mint amit a korábban végzett, teljes népességre vonatkozó felmérések (lásd Meyer et. al. 2017) mutattak.

A Szlovákiában, Romániában, Szerbiában és Ukrajnában élő határon túli magyar fiatalok önkéntességének mértékéről, az önkéntesek szociodemográfiai jellemzőiről eddig egyáltalán nem álltak rendelkezésre reprezentatív kutatási adatok. Leginkább erdélyi viszonylatban találunk olyan esettanulmányokat (lásd például Rusu 2015; Silló 2020; Dániel 2020), amelyek az ifjúsági, vagy egyetemista korosztály (Fényes 2021) önkéntességének leírásával foglalkoztak.

A tanulmány fő célja, hogy átfogó képet adjon a Magyar Ifjúság Kutatás 2020⁴ reprezentatív adatbázisának felhasználásával azokról a 15-29 éves, felvidéki, erdélyi, vajdasági és kárpátaljai fiatalokról, és megkülönböztető jellemzőikről, akik a felvételt megelőző évben önkéntesek voltak. További célunk, hogy az egyes régiók aktív önkéntesei körében elvégezzük a korcsoportonkénti elemzést, megmutatva azok „tipikus” szociodemográfiai jellemzőit. Mindezen eredményeinktől azt várjuk, hogy a határon túli civil és ifjúsági szervezetek számára is differenciáltan láttatni tudjuk, hogy milyen önkéntes-bázisra számíthatnak, illetve az önkénteseik megtartásában és motiválásában milyen tényezőket kell figyelembe venniük.

Tanulmányunk első részében a civil társadalom fejlődésének magyarázatában közismert társadalmi beágyazottság-tételt (Seibel 1992) alapul véve szükségesnek látjuk az adott országok – Szlovákia, Románia, Szerbia és Ukrajna – civiltársadalmi fejlődésében végbement folyamatokat röviden ismertetni, mivel ezek adják meg azt a keretrendszert, amelyben a Kárpát-medencei magyar fiatalok önkéntessége is értelmezhető. A tanulmány második fejezetében mutatjuk be részletesen a magukat aktív önkéntesnek valló felvidéki, erdélyi, vajdasági és kárpátaljai fiatalok részletes szociodemográfiai vizsgálatának eredményeit. Írásunkat összehasonlító elemzéssel és a szakirodalmi adatok alapján levonható következtetésekkel zárjuk.

³ Számított adat Radovanović 2018:147 alapján.

⁴ A szerzők köszönetet mondanak a Társadalomkutató Kft-nek, hogy a Magyar Ifjúság Kutatás 2020 felvidéki, erdélyi, vajdasági és kárpátaljai adatbázisait rendelkezésükre bocsátotta.

A CIVIL-NONPROFIT SZEKTOR ÉS AZ ÖNKÉNTESÉG FŐBB JELLEMZŐI SZLOVÁKIÁBAN, ROMÁNIÁBAN, SZERBIÁBAN ÉS UKRAJNÁBAN

Az 1990-es évek eleje óta a nonprofit kutatások – az összehasonlító nemzetközi vizsgálatok adataira támaszkodva – különböző mutatókkal és indexekkel próbálják magyarázni, hogy melyek azok a tényezők, amelyek alapján az egyes országok civil-nonprofit szektorai jellemezhetők és összehasonlíthatók. A kvantitatív kutatások (Salamon et al. 1999; 2003; Zimmer – Pillar 2004; Salamon 2011) legfőképpen a szektor mérete, a foglalkoztatottak, a bevétel nagyság és annak szerkezete, valamint a GDP-hez való hozzájárulás alapján írták le és modellálták az egyes nonprofit szektorokat. Az önkéntesek népességen belüli aránya ezen elemzések egyik kiemelt mutatója. A kifejezetten a kelet-közép-európai országok civil-nonprofit szektorainak elemzésével foglalkozó legutóbbi tanulmány (Meyer et al. 2017:20-21) eredményeit felhasználva mutatjuk be Szlovákia, Románia és Szerbia civil-nonprofit szektorának jellemzőit (1. táblázat).

1. táblázat. Szlovákia, Románia és Szerbia civil-nonprofit szektorának főbb jellemzői (2017)

	Szlovákia	Románia	Szerbia
Szektor mérete (civil-nonprofit szervezetek száma)	53000	62600	50300
Ebből aktív szervezet	13000 (24%)	26000 (46%)	37700 (75%)
Civil aktivitás (1000 főre jutó aktív civil szervezetek aránya)	9,7	1,3	5,2
A civil-nonprofit szektorban foglalkoztatottak aránya (az összes foglalkoztatott körében)	1,45%	1,2%	0,34%
A GDP-hez való hozzájárulás mértéke	0,98%	0,60%	1,34%
Az önkéntesek aránya a teljes népességben	27,5%	12,8%	11%
Jellemző tevékenységi területek	oktatás, sport és rekreáció, valamint a szociális szolgáltatások	sport-szabadidő és rekreáció, oktatás és szociális szolgáltatások	szociális szolgáltatások, kultúra, környezetvédelem, demokratikus és emberjogi tevékenységek

Forrás: Meyer et al. 2017:20-21.

Az adatok jól reprezentálják a három civil-nonprofit szektor eltérő helyzetét, miszerint a legtöbb aktív civil-nonprofit szervezettel Szerbiában kell számolni, de a szervezeti aktivitás

Szlovákiában a legmagasabb, ahogyan a szektorban foglalkoztatottak és az önkéntesek népességen belüli aránya is itt a legnagyobb. Meglepő módon a civil-nonprofit szektor GDP-hez való hozzájárulása Szerbiában mutatkozik a legmagasabbnak, amit a jelentős külföldi támogatások és az ország alacsony gazdasági potenciálja magyarázhatnak.

A civil-nonprofit szektorok jellemző tevékenységi területei országspecifikusaknak mutatkoznak, de Szlovákiában és Romániában nagyon hasonlóak (oktatás, sport és rekreáció, valamint szociális szolgáltatások) míg Szerbiában – a szociális szolgáltatások mellett – a szektor helyzetét reprezentáló kultúra, környezetvédelem, demokratikus és emberjogi tevékenységek dominálnak.

Ahogy a bevezetőben írtuk a kelet-közép-európai országokban, nevezetesen Szlovákiában, Romániában, Szerbiában (és Magyarországon is) az önkéntesség fogalma, társadalmi elismertsége és elfogadottsága a 2000-es évek elejére szilárdult meg. Mindez azt mutatja, hogy az önkéntesség fejlődése „fáziskésésben” volt a civil-nonprofit szektorokéhoz képest, sőt, az önkéntes tevékenység szabályozására a 2010-es években születnek meg az első törvények (Magyarországon 2005-ben fogadták el az azóta többször módosított 2005. évi LXXXVIII. törvényt a közérdekű önkéntes tevékenységről).

Szlovákiában az önkéntességet először (az azóta többször módosított) 2011/406-os törvény szabályozta. Az aktuális előírások indokolt esetben lehetővé teszik az önkéntes munkáért járó költségtérítést, illetve kötelező feltételként támasztják az önkéntesekkel foglalkozó koordinátorok kinevezését és szabályozzák a rövid-, valamint hosszútávú önkéntes tevékenységeket (Tokár 2023). Ahogy az 1. táblázatban látható, Szlovákiában 2017-ben az önkéntesek aránya – a teljes népességben – 27,5 százalék volt. Az önkéntesség fő tevékenységi területei részben lefedik a civil-nonprofit szervezetek tevékenységi területeit, de kiemelkedik a természetvédelem, a sport és a jótekonyság.

A román parlament ugyancsak 2011-ben fogadta el az önkéntességről szóló (azóta – a 2014/78-as törvény által – módosított) 195. törvényt, amely szabályozza a román állampolgárok (köz- és magánjogi személyek) által szervezett, nem jövedelmező, közérdekű önkéntes tevékenységekben való részvételét, annak szabályait (önkéntes szerződés) és tevékenységi területeit a polgári szolidaritás szellemében.⁵

⁵ Forrás: <https://eletmod.transindex.ro/?cikk=152> (letöltés 2023. április 27.)

Szerbiában a teljes népesség 11 százaléka vallotta magát önkéntesnek, ahol külön, az önkéntességre vonatkozó szabályozásról nincs tudomásunk. Radovanović (2018:151) adatai szerint az önkéntesség fő területei a jótékonyság, a humanitárius segítségnyújtás, az egyházhoz kötődő tevékenységek, a sport és a közhasznú szociális szolgáltatások.

Ukrajnában a rendszerváltás erősítette fel a civil aktivitást és a társadalmi szerepvállalást a szovjetrendszer tiltásából kiszabadulva. A független Ukrajna megalakulása után az 1990-es években épült fel a főként önkéntes alapon működő szervezetekből, egyesületekből álló civil szektor (Sydorenko 2015 cit. Pallay et al. 2022). A 2014. évi Majdan-téri tüntetéssorozat, majd a 2022-es orosz invázió jelentős mértékben hatottak az ukrajnai önkéntesség fejlődésére. Az önkéntes tevékenységről szóló (azóta többször módosított) jogszabályt 2011-ben fogadták el. A törvény kimondja, hogy az önkéntes tevékenység egy nonprofit, társadalmi irányultságú cselekedet, amelyet önkéntesek végeznek önzetlen segítségnyújtás formájában. Önkéntes pedig az a természetes személy, aki szabad akaratából segítségnyújtással, mások megsegítésével társadalmi célú, nonprofit tevékenységet végez (Pallay 2023).

A fenti elemzés alapján jól érzékelhető, hogy nagyon különböző civiltársadalmi fejlődést tudunk regisztrálni a három vizsgált országban, amit pregnánsan alátámasztanak a különböző mutatók, közöttük pedig a népességben mért önkéntes-arányok is. Ezeket az eltérő fejlődési utakat és civil-nonprofitszektorbéli teljesítményeket egyfelől alapvetően befolyásolták az 1990-es évekbeli kiindulási előnyök és hátrányok. Másfelől pedig az, hogy az elmúlt harminc évben az egyes kormányok (és ellenzékük) politikailag „gyarmatosítani” kívánták-e a civil társadalmat, vagy úgy tekintettek rá, mint az állam és/vagy a piac kudarcának (lásd Bartal 2005) egy lehetséges, komplementer vagy korrigáló funkciót betöltő szereplőjére, vagy éppen e két „szándék” keveréke között ingadoztak. Mindezek vagy szűkítették, vagy kitágították az önkéntes szektor, és az önkéntességben teret nyerő közösségi aktivitás ösztönzését, elfogadottságát és elismerését. Harmadrészt a témánk szempontjából fontos négy ország civil-nonprofit és önkéntes szektorának fejlődésére az Európai uniós tagság (Szlovákia, Románia) az előcsatlakozási tárgyalások (Szerbia) és a nem uniós tagság (Ukrajna) meghatározó befolyással van. Úgy véljük, ezek a keretrendszerek hatással vannak a határon túli magyar civil-nonprofit szervezetek működésére is, de arra is, hogy kik aktivizálódnak, illetve kiket tudnak megszólítani a fiatalok korcsoportjaiból önkéntesként, mint közösségi és szervezeti „erőforrásokat”.

A TANULMÁNY CÉLJAI ÉS MÓDSZEREI

Kutatási céljaink meghatározásakor kiindulópontul szolgált a magyar önkéntesekre vonatkozó kutatások (Batta 2013; Gyorgyovich et al. 2020) egybehangzó megállapítása, hogy az önkéntesek általában nagyobb valószínűséggel kerülnek ki a nők, a közép- és felsőfokú végzettségű és a városias településen élő, stabil anyagi helyzetben lévő népesség közül. Ezeket az eredményeket erősíti meg a Magyar Ifjúság Kutatás 2020 magyarországi adatbázisán elvégzett két legfrissebb elemzés (Bocsi et al. 2023; Gyorgyovich 2023) is, miszerint a nők, a magasabb iskolai végzettségűek és a jobb anyagi helyzetű fiatalok körében nagyobb az önkéntesség valószínűsége. Noha az önkéntesség esélyére az életkor nem hatott, de Gyorgyovich (2023) a különböző szociodemográfiai mutatók mentén lényeges különbségeket talált az aktív önkéntes fiatalok egyes korcsoportjai között is.

Mindebből kiindulva kutatásunk fő kérdése az volt, hogy ezek a „megkülönböztető” szociodemográfiai jellemzők megjelennek-e a határon túli fiatal, aktív önkéntesek körében is, illetve korcsoportonként is kimutatható-e eltérés az aktív önkéntesek között.

Tanulmányunk fő célja tehát, hogy átfogó képet adjunk a Magyar Ifjúság Kutatás 2020⁶ reprezentatív adatbázisának felhasználásával azokról a 15-29 éves, felvidéki, erdélyi, vajdasági és kárpátaljai fiatalokról, és megkülönböztető jellemzőikről, akik a felvételt megelőző évben önkéntesek voltak. További célunk az is, hogy az egyes régiók aktív önkéntesei körében elvégezzük a korcsoportonkénti elemzést, megmutatva azok „tipikus” szociodemográfiai jellemzőit. Mindezen eredményeinktől azt várjuk, hogy a határon túli civil és ifjúsági szervezetek számára is differenciált képet nyújtunk arról, hogy milyen önkéntes-bázisra számíthatnak, illetve önkénteseik megtartásában és motiválásában milyen tényezőket kell figyelembe venniük.

Elemzésünk a Magyar Ifjúság Kutatás 2020 külhoni adatfelvételére támaszkodik, amely során 2020 októbere és 2021 januárja között összesen 4000, 15-29 év közötti magyar⁷ fiatalat kérdeztek meg az önkéntességgel kapcsolatban a Kárpát-medence négy országában: Romániában (a Partiumban és Erdélyben) 2000 főt, Szlovákiában (a Felvidéken) 1000 főt,

⁶ A szerzők köszönetet mondanak a Társadalomkutató Kft.-nek, hogy a Magyar Ifjúság Kutatás 2020 felvidéki, erdélyi, vajdasági és kárpátaljai adatbázisait rendelkezésükre bocsátotta.

⁷ A kutatás céljára azokat tekintették magyarnak, akik kellően jól beszélik a magyar nyelvet ahhoz, hogy a kutatás kérdőívét megértsék, és annak kérdéseire magyarul válaszoljanak.

Szerbiában (a Vajdaságban) és Ukrajnában (Kárpátalján) pedig 500-500 fiatal. A kutatás nem, életkor, terület és településtípus szerint reprezentatív volt az adott országok magyar fiataljaira nézve, amelynek alapjául a népszámlálások, ennek hiányában különböző becslések adatait használták. Az adatfelvétel során véletlen sétás, illetve kvótás mintavételt alkalmaztak, a kisebb eltéréseket pedig utólagos súlyozással korrigálták (Domokos et al. 2021:75–76).

A vizsgálat során csak az aktív önkéntesekre koncentráltunk és nem vettük bele az „utoljára több mint egy éve” volt önkénteseket, ugyanis az adatbázis nem nyújt elég információt a korábbi önkéntességre vonatkozólag, illetve ugyanezen okok miatt nem térünk ki a jövőbeni önkéntesség szándékának vizsgálatára sem.

Meg kell azonban jegyezni, hogy a Magyar Ifjúság Kutatás 2020 mind a nemzetközileg, mind pedig a magyar kutatási gyakorlatban használatos önkéntes-definícióktól⁸ némileg eltérően tette fel az önkéntességre vonatkozó kérdést: *„Önkéntes tevékenység az a segítség, szívesség, amit önszántából, ingyen, ellenszolgáltatás nélkül más, családján, rokonán, közvetlen barátján kívüli személy, szervezet vagy a közösség javára végez valaki. Végzett Ön valaha ilyen tevékenységet?”* Ez a különbözőség a „segítség, szívesség”, illetve az „önként” helyett az „önszántából” való kifejezések beemelésében, illetve használatában mutatkozik meg. Ez nem egyszerűen szemantikai kérdés, hanem véleményünk szerint, némileg kitágítja, illetve megváltoztatja az önkéntesség-fogalom implikációját.

AZ AKTÍV ÖNKÉNTESSÉGET BEFOLYÁSOLÓ TÉNYEZŐK A 15-19 ÉVES HATÁRON TÚLI MAGYAR FIATALOK KÖRÉBEN

Elemzésünk első meglepő eredménye, hogy legmagasabb aránnyal a vajdasági 15-29 éves fiatalok 47,5 százaléka mondta azt, hogy a kérdezést megelőző évben önkéntes volt. Őket követték a felvidéki fiatalok, akiknek 34,1, majd az erdélyi fiatalok, akiknek pedig 31,7 százaléka vallotta magát aktív önkéntesnek. A legalacsonyabb aktív önkéntes arányt, 25,8

⁸ A 2001-es ENSZ dokumentum alapján az önkéntesség *„olyan aktivitás vagy tevékenység, amelyet nem ellenszolgáltatásért végeznek, noha a kiadások megtérítése, vagy jelképes fizetség megengedhető, amelynek önkéntesnek kell lennie, azaz az adott személy belső indíttatásból, szabad akaratából végzi azt, és amely tevékenység más személy vagy társadalom hasznára irányul, bár köztudott, hogy haszonnal jár az önkéntes személyére nézve is”*. A 2012-ben elfogadott első Nemzeti Önkéntes Stratégia (2012-2020) egy leíró, normatív típusú definícióban határozta meg az önkéntességet, amely szerint *„olyan tevékenység, amelyet a személy szabad akaratából, egyéni választása és motivációja alapján, a pénzügyi haszonszerzés szándéka nélkül végez más személy, személyek vagy a közösség javát szolgálva.”*

százalékot, a kárpátaljai fiatalok körében mértünk. Meg kell jegyezni, hogy ezek az önkéntességi arányok jelentősen és pozitív irányban térnek el az adott országok teljes népességben mért korábbi adatoktól (lásd Meyer et al. 2017), illetve nagyban meghaladják a magyarországi fiatalok körében, ugyanennek a kutatásnak a keretében regisztrált 8 százalékos arányt is (Gyorgyovich 2023).

Az aktív önkéntesek magas aránya egyrészt megmutatja a civil-nonprofit szervezetek jelentőségét a kisebbségi intézményrendszereken belül, amelyekben sokszor ezek a szervezetek pótolják a hiányzó közintézményeket (lásd Kiss 2006), illetve működésükben jelentős mértékben támaszkodnak a tagok és a lazábban kapcsolódó önkéntes segítők munkájára. Másrészt azt is látjuk, hogy a magyar fiatalok könnyen elérhető csoportot jelentenek a középiskolai, egyetemi diákszervezetek, illetve az ifjúsági szervezetek számára (például cserkészlet).

A továbbiakban régióként vizsgáljuk az aktív önkéntesek összetételét, rámutatva azokra a jellemzőkre, amelyek mentén az aktív önkéntesek csoportja szignifikánsan eltér az összes megkérdezett fiatal teljes mintájától. Ezt követően pedig három korcsoportra (15-18, 19-24 és 25-29 évesekre) bontva, részletesebben elemezzük azokat a tényezőket, amelyek az egyes, viszonylag jól körülírható, egyúttal más-más élethelyzettel szoros összefüggést mutató csoportokban érvényesülnek. Megjegyzendő, hogy az egyes korcsoporthatárok egybeesnek az életút olyan fontos eseményeivel, mint az érettségi, illetve, amennyiben a válaszadó a felsőoktatásban tanult tovább, a diplomaszerezés, valamint a munkaerőpiacra való kilépés. Ezért a három korcsoport három eltérő élethelyzetet is takar, és alkalmas arra, hogy felfedje azokat az összefüggéseket a szociodemográfiai háttér és az aktív önkéntes tevékenység között, amelyek az összesített mintában nem mutatkoznak meg, mert csak az életpálya bizonyos szakaszaiban hatnak. Másrészt, a korcsoportok szerinti bontás révén kiszűrhetők azok a látszólagos összefüggések (például családi háttér, gyermekek, vallásosság), amelyek csak az életkorral való szoros korrelációk miatt szignifikánsak.

A felvidéki aktív önkéntesek jellemzői a 15-29 éves fiatalok körében

A felvidéki aktív önkéntesek több szempontból is szignifikánsan eltérnek a felvidéki fiatalok teljes mintájától (2. táblázat), ami arra utal, hogy a magukat aktív önkéntesnek vallók egy viszonylag jól körülírható társadalmi csoportot jelenítenek meg.

2. táblázat. A felvidéki 15-29 évesek teljes mintájának (N=1000) és az aktív önkénteseknek (N=328) az összetétele (%)⁹

Változó (szignifikanciaszint) ¹⁰	Értékek	Teljes minta	Aktív önkéntesek
Van-e gyermeke? (p = 0,031)	van	17,2%	13,7%
	nincs	82,8%	86,3%
Fő tevékenység (p = 0,001)	tanul	39,8%	44,8%
	dolgozik	51,2%	50,0%
	egyik sem	9,0%	5,2%
Iskolai végzettség (p = 0,001)	legfeljebb általános	22,1%	17,7%
	szakiskola, szakmunkásképző	10,6%	8,9%
	szakközépiskola	26,4%	26,0%
	gimnázium	21,8%	21,4%
	főiskola, egyetem, PhD	19,0%	26,0%
Anya végzettsége (p = 0,000)	legfeljebb 8 általános	5,8%	2,9%
	szakiskola, szakmunkásképző	30,7%	26,7%
	szakközépiskola	30,3%	34,0%
	gimnázium	17,9%	16,2%
	főiskola, egyetem, PhD	15,4%	20,3%
Apa végzettsége (p = 0,007)	legfeljebb 8 általános	4,1%	1,9%
	szakiskola, szakmunkásképző	39,0%	35,4%
	szakközépiskola	35,9%	41,6%
	gimnázium	9,8%	7,5%
	főiskola, egyetem, PhD	11,3%	13,6%
Vallásosság (p = 0,000)	vallásos, az egyház tanítását követi	14,7%	19,3%
	maga módján vallásos	52,9%	59,0%
	nem tudja megmondani	9,5%	9,0%
	nem vallásos	23,0%	12,7%
Van-e saját megtakarítása? (p = 0,000)	van	79,6%	85,6%
	nincs	20,4%	14,4%
Szubjektív anyagi helyzet (p = 0,004)	gondok nélkül élnek	29,6%	34,4%
	beosztással jól kijönnek jövedelmükből	57,1%	55,9%
	éppen, hogy kijönnek vagy rosszabb	13,2%	9,4%
Hol tanul? (p = 0,002)	általános iskola	2,3%	0,7%
	szakiskola	4,4%	0,7%
	szakközépiskola	16,8%	10,9%
	gimnázium, érettségire épülő képzés	28%	31,3%
	főiskola, egyetem, PhD	45,8%	53,1%
	tanfolyam	2,7%	3,4%
Nem (p = 0,622)	férfi	51,6%	50,5%
	nő	48,4%	49,5%
Korcsoport (p = 0,485)	15-18	19,9%	17,4%
	19-24	38,0%	38,8%
	25-29	42,1%	43,7%
Településtípus (p = 0,520)	megye/járasszékhely	17,6%	18,0%
	egyéb város	17,6%	19,5%
	község/falu	64,8%	62,5%
Családi állapot (p = 0,374)	nőtlen, hajadon	69,6%	68,7%
	házas	12,8%	12,7%
	élettársi kapcsolat	16,5%	18,3%
	elvált, özvegy	1,0%	0,3%

Forrás: Magyar Ifjúság Kutatás 2020 adatai alapján saját készítésű táblázat

⁹ A táblázat elején azokat a változókat szerepeltettük, amelyek szignifikánsan összefüggnek az aktív önkéntességgel, de, hogy bemutassuk az ifjúsági minta és az aktív önkéntesek összetételét, meghagytuk azokat a változókat is, amelyek nem függenek össze szignifikánsan az önkéntességgel.

¹⁰ A szignifikanciaszintek minden táblázat esetében keresztábra-elemzésből származnak, amelyben az egyik változó az aktív önkéntesség volt (kétértékű: végzett önkéntes tevékenységet a kérdést megelőző év során vagy nem végzett ilyet), a másik változó pedig a táblázatban szereplő változók egyike, egyes esetekben a táblázatban látható módon átkódolva, hogy elkerüljük a kis csoport elemszámokból adódó problémákat az elemzés során.

Elemzésünkben a felvidéki fiatalok körében a folyamatban lévő tanulmányokat (különösen amennyiben főiskolai, egyetemi tanulmányokról van szó), a gyermektelenséget, a magasabb státust és biztos anyagi hátteret, illetve a vallásosságot sikerült azonosítani, mint az aktív önkéntesség valószínűségét növelő tényezőket. Ahogy az 2. táblázat adatai alapján látható, a nem, az életkor a lakóhely típusa és a családi állapot viszont nem befolyásolják, hogy ki az aktív önkéntes.

A részletesebb elemzés azt mutatta, hogy az aktív önkéntesség azokra a legjellemzőbb, akik még tanulnak, legkevésbé pedig az inaktív, a kérdezés időpontjában se nem tanuló, se nem dolgozó csoportra. Paradoxnak tűnhet, hogy az önkéntesség a legkevésbé azokra jellemző, akiknek – mivel nem folytatnak sem tanulmányokat, sem pedig munkát nem végeznek – lenne idejük az önkéntes tevékenységre. A foglalkoztatási szempontból inaktív csoport vizsgálata azt mutatta, hogy az önkéntesség terén is tanúsított inaktivitásuk kétféle okra vezethető vissza. Egyrészt, magasabb körökben az alacsony státuszú, pénzügyi problémákkal küzdő, illetve munkanélküli válaszadók aránya, akik, az erőforrás-elmélettel összhangban (Wilson 2000) jellemzően kevésbé végeznek önkéntes tevékenységet, másrészt jelentős részben kisgyermekes válaszadók tartoztak ide.¹¹

A válaszadó fiatalok saját iskolai végzettségének a hatása is kimutatható volt, bár ez még nem minden esetben tekinthető véglegesnek, hiszen többen még tanulnak közülük. Az aktív önkéntesek között tehát szignifikánsan alacsonyabb mértékben találtunk legfeljebb általános iskolai, mint felsőfokú végzettségűeket.¹² A jelenleg is tanulók körében pedig a szakmunkásképzőt és szakközépiskolát végzők körében kevésbé, a felsőoktatásban tanulók körében pedig inkább jellemző az aktív önkéntesség. Továbbá, az aktív önkéntesség gyakoribb azok körében, akiknek még nincs gyermeke, mivel a saját gyermekük nevelése mellett a fiatalok már vélhetően kevésbé tudnak időt szakítani az önkéntes tevékenységre.

A társadalmi státusz különböző mutatóinak – szülők végzettsége, válaszadó végzettsége és anyagi helyzete – hatása egyértelműen érvényesült, összhangban azzal, amit a nemzetközi és hazai szakirodalom is állít (Hustinx 2001; Bocsi et al. 2023). A társadalmi státus hatása egyrészt

¹¹ Régióként kb. 40 és 52 százalék között volt azok aránya, akik valamilyen gyermekvállaláshoz kötődő ellátásban (pl. GYES, GYED) részesülnek, vagy ilyenben nem részesülnek, de azt jelezték, hogy a kérdés pillanatában háztartásbeliek, gyermekkel vannak otthon. Régióként 53 és 69 százalék között van azok aránya az inaktívak között, akik gyermekkel (nagy valószínűséggel kisgyermekkel) élnek egy háztartásban.

¹² A többi iskolai végzettségi kategória esetében a különbség a teljes mintához képest hibahatáron belüli.

abban mutatkozott meg, hogy a szakközépiskolát végzett apák, illetve a főiskolát, egyetemet végzett anyák gyermekei nagyobb valószínűséggel voltak önkéntesek a kérdezést megelőző évben, míg a legfeljebb általános iskolát végzett apák és anyák gyermekei kevésbé. Másrészt, a szubjektív anyagi helyzet megítélését illetően a gondok nélkül élők körében inkább találunk aktív önkénteseket, ugyanakkor, akik nem jönnek ki a családi jövedelemből, kevésbé váltak önkéntessé. Végül, egyaránt magasabb az aktív önkéntesek aránya az egyház tanítása szerint, illetve a maguk módján vallásosak körében és alacsonyabb azonban azok között, akik nem vallásosnak vallották magukat.

Ahogy már fentebb is említettük, mivel különböző korcsoportok élethelyzete jelentősen eltér, ezért ez az önkéntességhez való viszonyukban is megnyilvánulhat. Noha nem volt szignifikáns eltérés az aktív önkéntesek arányában a különböző korcsoportokon belül, de az önkéntesség szociodemográfiai háttérében lehetnek különbségek, így a következőkben az életkori csoportok szerinti elemzés főbb eredményeit mutatjuk be.

A felvidéki aktív önkéntesek korcsoportok szerinti jellemzői

A teljes felvidéki minta és az aktív önkéntesek korcsoportonkénti összehasonlító elemzésének főbb eredményei a következőkben foglalhatók össze (3. táblázat):

- A minta egészében azonosított hatások közül *a legfiatalabb (15-18 éves) korosztályban* is érvényesült a gyermektelenség és a vallásosság, és tendenciaszerűen, a saját megtakarított pénz hatása is az aktív önkéntessé válásban. Ugyanakkor a szülők iskolai végzettsége, valamint az anyagi helyzet szubjektív megítélése nem mutatott összefüggést. A fő tevékenység sem, de ennek oka, hogy a korcsoportban gyakorlatilag nem találunk olyanokat, akik nem tanulók. Emellett jellemzőbb volt az önkéntessé válás a nagyobb településeken (város, megyeszékhely) élőkre, és azokra a tanulókra, akik a gimnáziumot végezték.
- A *19-24 éves korcsoportban* a minta egészéhez hasonlóan szignifikáns hatása volt az aktív önkéntessé válásnak abban, hogy egyfelől gyermekes volt-e a válaszadó, másfelől, hogy mi a fő tevékenysége (az önkéntesek körében magasabb a tanulók aránya és alacsonyabb az inaktívaké), továbbá az anyagi háttérnek is, legyen szó az anyagi helyzet szubjektív értékeléséről vagy a megtakarított pénzről, végül pedig a vallásosságnak. Mindezek mellett a válaszadó családi állapota is összefüggött az aktív önkéntessé válással (a házasokra kevésbé volt jellemző az önkéntes tevékenység). Ugyanakkor sem a válaszadó saját iskolai

végzettségnek vagy szülei végzettségének nem volt kimutatható hatása, sem pedig annak, jelenleg milyen iskolában folytat tanulmányokat.

3. táblázat. A felvidéki magyar fiatalok és az aktív önkéntesek korcsoportjainak összetétele

Változó értékei	15-18 évesek			19-24 évesek			25-29 évesek		
	Összes	Aktív önkéntes	p	Összes	Aktív önkéntes	p	Összes	Aktív önkéntes	p
	N=199	N = 57		N=380	N = 127		N=421	N = 143	
Férfi	52,1%	42,1%	*	52,3%	53,9%		50,7%	50,7%	
Nő	47,9%	57,9%		47,7%	46,1%		49,3%	49,3%	
Megye/járászékhely	16,4%	25,9%	**	15,9%	18,9%		19,7%	14,0%	*
Egyéb város	21,7%	25,9%		17,4%	19,7%		16,0%	17,5%	
Község/falu	62,0%	48,3%		66,8%	61,4%		64,3%	68,5%	
Nőtlen, hajadon	97,8%	94,4%		79,5%	82,7%	**	47,8%	45,8%	
Házass	0,0%	0,0%		4,4%	0,0%		26,3%	28,9%	
Élettársi kapcsolat	2,2%	5,6%		16,0%	17,3%		23,7%	24,6%	
Elvált, özvegy	0,0%	0,0%		0,0%	0,0%		2,2%	0,7%	
Gyermeke: van	6,0%	10,5%	**	7,9%	3,1%	**	31,0%	24,5%	**
Gyermeke: nincs	94,0%	89,5%		92,1%	96,9%		69,0%	75,5%	
Tanul	97,0%	100,0%		47,5%	58,3%	**	6,1%	10,6%	**
Dolgozik	0,6%	0,0%		45,7%	40,2%		79,7%	78,9%	
Egyik sem	2,5%	0,0%		6,8%	1,6%		14,2%	10,6%	
Válaszdó: legfeljebb általános	89,5%	86,0%		7,2%	5,5%		4,1%	1,4%	**
Válaszdó: szakiskola, szakközépiskola	4,4%	3,5%		11,0%	9,4%		13,2%	11,1%	
Válaszdó: szakközépiskola	3,5%	7,0%		31,5%	33,1%		32,5%	27,1%	
Válaszdó: gimnázium, érettségire épülő szakképzés	2,6%	3,5%		39,4%	43,3%		14,9%	9,0%	
Válaszdó: felsőfokú	0,0%	0,0%		11,0%	8,7%		35,3%	51,4%	
Anyja: legfeljebb általános	6,0%	1,8%		3,8%	3,2%		7,5%	3,1%	**
Anyja: szakiskola	22,8%	29,8%		33,1%	27,8%		32,2%	24,4%	
Anyja: szakközépiskola	26,5%	24,6%		34,0%	32,5%		28,5%	39,7%	
Anyja: gimnázium	21,4%	15,8%		14,5%	15,1%		19,5%	17,6%	
Anyja: felsőfokú	23,2%	28,1%		14,6%	21,4%		12,3%	15,3%	
Apa: legfeljebb általános	4,2%	1,8%		3,9%	2,5%		4,2%	1,5%	**
Apa: szakiskola	34,7%	34,5%		39,7%	36,1%		40,4%	35,3%	
Apa: szakközépiskola	37,2%	41,8%		36,9%	42,9%		34,3%	39,8%	
Apa: gimnázium	11,2%	7,3%		8,3%	7,6%		10,5%	7,5%	
Apa: felsőfokú	12,6%	14,5%		11,3%	10,9%		10,6%	15,8%	
Egyházasan vallásos	15,8%	20,4%	**	16,9%	22,0%	**	12,2%	17,1%	**
Maga módján vallásos	50,6%	63,0%		51,1%	53,5%		55,5%	62,1%	
Nem tudja megmondani	12,0%	7,4%		8,6%	10,2%		9,2%	7,9%	
Nem vallásos	21,6%	9,3%		23,5%	14,2%		23,1%	12,9%	
Megtakarítás: van	66,1%	74,1%	*	80,8%	85,8%	*	84,0%	90,1%	**
Megtakarítás: nincs	33,9%	25,9%		19,2%	14,2%		14,9%	9,9%	
Gondok nélkül élnek	40,6%	37,5%		28,9%	37,5%	**	25,1%	30,1%	**
Beosztással jól kijönnek	45,2%	48,2%		58,9%	52,0%		61,0%	63,2%	
Éppen, hogy kijönnek	14,2%	8,9%		12,1%	10,2%		13,8%	6,6%	
Tanul: általános iskola	4,7%	2,0%	**	0,0%	0,0%				
Tanul: szakiskola	9,4%	2,0%		0,5%	0,0%				
Tanul: szakközépiskola	34,1%	25,5%		3,5%	4,2%				
Tanul: gimnázium, érettségire épülő szakképzés	49,8%	68,7%		12,2%	13,9%				
Tanul: felsőfok	2,0%	2,0%		82,1%	81,9%				
Tanul: tanfolyam	0,0%	0,0%		1,7%	0,0%				

Forrás: Magyar Ifjúság Kutatás 2020 adatai alapján saját készítésű táblázat** p < 0,05* p < 0,1

- A felvidéki 25-29 éves aktív önkéntesek jellemzője (az összes hasonló korú fiatalhoz képest), hogy magasabb körükben a felsőfokú végzettségű, valamint a szakközépiskolai végzettségű szülőkkel rendelkezők aránya. Ebben a csoportban is egyértelműen érvényesült a gyermektelenség, a fő tevékenység (a dolgozók inkább, az inaktívak kevésbé végeztek önkéntes tevékenységet), a stabil anyagi háttér (mind a saját megtakarított pénz, mind a szubjektív értékelés) hatása, valamint az „egyház tanítása szerinti” és a „maga módján” gyakorolt vallásosság ösztönző hatása az önkéntességre. Mindezek mellett, tendenciaszerűen, egy településtípus szerinti összefüggés is kirajzolódik: a kisebb településeken élők nagyobb valószínűséggel számoltak be aktív önkéntességről.

A 15-29 éves aktív önkéntesek szociodemográfiai sajátosságai az erdélyi fiatalok körében

A felvidéki fiatalok mintájához hasonlóan az erdélyi mintában is több szignifikáns összefüggést sikerült feltárni a szociodemográfiai háttértényezők és az aktív önkéntesség között, amit az 4. táblázat foglal össze. Akárcsak a felvidéki mintában, az aktív önkéntesség az erdélyi fiatalok körében is összefüggött a fő tevékenységgel, és a tanulók csoportján belül az iskola típusával, ahol a tanulmányait folytatja, továbbá a szülői háttérrel, a válaszadó saját iskolai végzettségével és anyagi helyzetével.

Az aktív önkéntesek között magasabb a tanulók aránya, míg a dolgozóké és az inaktív foglalkoztatottaké jelentősen alacsonyabb. Jellemzőnek találtuk, hogy akik általános iskolában vagy szakmunkásképzőben tanulnak, kevésbé jelentek meg az aktív önkéntesek között. A szülők alacsony iskolai végzettsége csökkentette, míg a magas, különösen a felsőfokú végzettség (az apáknál a líceumi érettségi) növelte az aktív önkéntessé válás valószínűségét, ahogy a megtakarított pénz megléte és a szubjektív anyagi helyzet pozitív értékelése is.

Emellett az erdélyi mintában további háttérváltozók is összefüggtek az aktív önkéntességgel. A megyeszékhelyeken élők nagyobb valószínűséggel számoltak be arról, hogy a kérdést megelőző évben aktív önkéntesek voltak (lásd Dániel et al. 2023 hasonló eredményeit). A korcsoportok közül a legfiatalabb korosztály (15-18 éves) egyértelműen felülreprezentált az erdélyi fiatal önkéntesek között, míg különösen a legidősebb korcsoport (25-29 évesek) alulreprezentáltak mutatkozott. Az életkor előrehaladásával tehát csökkenni látszik az aktív önkéntesség vállalása. Ezzel összhangban van, hogy különösen a nőtlenek, hajadonok körében magas az aktív önkéntesek aránya, a többi kategóriában pedig alacsonyabb.

4. táblázat. Az erdélyi 15-29 évesek mintájának (N=2000) és az aktív önkénteseknek (N=610) a megoszlása a főbb szociodemográfiai változók szerint (%)¹³

Változó (szignifikanciaszt)	Értékek	Teljes minta	Aktív önkéntesek
Korcsoport (p = 0,000)	15-18	27,2%	34,6%
	19-24	43,0%	41,5%
	25-29	29,8%	23,8%
Településtípus (p = 0,001)	megye/járasszékhely	26,4%	31,8%
	egyéb város	19,2%	19,6%
	község/falu	54,4%	48,6%
Családi állapot (p = 0,000)	nőtlen, hajadon	74,6%	81,7%
	házas	13,7%	9,8%
	élettársi kapcsolat	10,9%	8,2%
	elvált, özvegy	0,8%	0,3%
Fő tevékenység (p = 0,000)	tanul	49,7%	62,1%
	dolgozik	42,2%	33,4%
	egyik sem	8,1%	4,5%
Iskolai végzettség (p = 0,000)	legfeljebb 8 általános	26,4%	31,0%
	szakiskola, szakmunkásképző	9,4%	6,1%
	szakközépiskola	13,7%	9,4%
	gimnázium	26,9%	26,8%
	főiskola, egyetem, PhD	23,6%	26,7%
Anyá végzettsége (p = 0,000)	legfeljebb 8 általános	12,3%	8,4%
	szakiskola, szakmunkásképző	16,6%	12,4%
	szakközépiskola	15,1%	14,8%
	gimnázium	34,9%	35,5%
	főiskola, egyetem, PhD	21,0%	28,9%
Apa végzettsége (p = 0,000)	legfeljebb 8 általános	8,2%	4,6%
	szakiskola, szakmunkásképző	23,1%	19,2%
	szakközépiskola	21,6%	22,4%
	gimnázium	30,4%	33,5%
	főiskola, egyetem, PhD	16,7%	20,4%
Saját megtakarítás (p = 0,000)	van	71,1%	77,6%
	nincs	28,9%	22,4%
Szubjektív anyagi helyzet (p = 0,001)	gondok nélkül élnek	33,2%	36,4%
	beosztással jól kijönnek jövedelmükből	53,6%	54,4%
	éppen, hogy kijönnek vagy rosszabb	13,2%	9,3%
Hol tanul? (p = 0,002)	általános iskola	1,3%	0,0%
	szakmunkásképző	4,7%	2,6%
	szakközépiskola	10,0%	9,6%
	gimnázium, érettségire épülő szakképzés	36,7%	40,2%
	főiskola, egyetem, PhD	44,5%	45,5%
	egyéb tanfolyam, nem iskolarendszerben	2,7%	2,2%
Vallásosság (p = 0,087)	egyháziasan vallásos	26,6%	29,6%
	maga módján vallásos	55,8%	55,1%
	nem tudja megmondani	7,5%	6,2%
	nem vallásos	10,1%	9,0%
Nem (p = 0,101)	férfi	50,0%	47,5%
	nő	50,0%	52,5%
Van-e gyermeke? (p = 0,242)	van	41,5%	40,0%
	nincs	58,5%	60,0%

Forrás: Magyar Ifjúság Kutatás 2020 adatai alapján saját készítésű táblázat

Az erdélyi fiatalok mintájában a „van-e gyermeke” – változónak, úgy látszik, nincs a felvidéki mintában tapasztalt hatása az aktív önkéntesség mértékére,¹⁴ és a vallásosság hatása sem

¹³ A szignifikáns összefüggést mutató változók a táblázat elején találhatók. A többi változó szerepeltetése az erdélyi fiatalok és a fiatal önkéntesek összetételének bemutatását szolgálja.

¹⁴ A gyermekek léte sem az erdélyi minta teljes szintjén, sem az egyes korcsoportokban nem mutatkozott szignifikánsnak. Az egyes korcsoportokban van ugyan némi eltérés a gyermekes és gyermektelen válaszadók

rajzolódik ki olyan egyértelműen: a tendenciák azonosak, de a különbség mértéke a teljes minta és az aktív önkéntesek között kisebb.

Az erdélyi aktív önkéntesek korcsoportok szerinti jellemzői

Az erdélyi aktív önkéntesek korcsoportonkénti összehasonlító elemzésének legfőbb eredményei a következők (5. táblázat):

- A *legfiatalabb (15-19 éves) korosztályban* nem találtunk az aktív önkéntességre kimutatható hatását sem a családi állapotnak, sem a fő tevékenységnek, sem az iskolai végzettségnek mivel e három szempontból meglehetősen homogén csoportról van szó. Úgyszintén nem volt kimutatható hatása a településtípusnak, a vallásosságnak és a szülők iskolai végzettségének sem. Ugyanakkor a lányok aránya szignifikánsan magasabb volt az aktív önkéntesek között, mint a korcsoport egészében. Szignifikáns volt az összefüggés az önkéntes tevékenység és aközött, milyen típusú iskolában tanulnak jelenleg a legfiatalabb válaszadók: a líceumban tanulók felülreprezentáltak az önkéntesek között. A teljes mintában érvényesülő összefüggésekből az anyagi háttér hatása az ő esetükben is kimutatható volt.
- A *19-24 éves korcsoportban* a legfiatalabbakhoz hasonlóan a válaszadó neme és az aktív önkéntesség között szoros kapcsolat állt fent, miszerint a női válaszadók nagyobb valószínűséggel számoltak be aktív önkéntességről. Ugyancsak igaz erre a csoportra is, hogy sem a családi állapot, sem a „van-e gyermeke” – változó, sem pedig a vallásosság tekintetében nem találtunk összefüggéseket. Ezt leszámítva azonban ez a csoport az összes aktív erdélyi önkéntes egészére hasonlít, így például a településtípus (a megyeszékhelyeken élők felül-, a falvakban élők pedig alulreprezentáltak voltak az aktív önkéntesek körében) tekintetében. Továbbá az iskolai végzettség (a líceumnál alacsonyabb végzettségű csoportokban kisebb, a líceumi és felsőfokú végzettségűek körében magasabb volt az aktív önkéntesek aránya), valamint a szülők közül csak az anya végzettségének a hatása mutatkozott szignifikánsnak (lásd 5. táblázat).

között, de ez kisebb, és az iránya nem konzisztens: a legfiatalabb korcsoportban a gyermekesek között valamelyest magasabb volt az önkéntesség valószínűsége, a két idősebb korcsoportban pedig alacsonyabb, de a különbség minden esetben hibahatáron belüli, a minta egészében pedig az eltérő irányú korcsoportos összefüggések gyengítik egymást.

5. táblázat. A 15-29 éves erdélyi magyar fiatalok és aktív önkéntesek korcsoportjainak összetétele (%)

Változók értékei	15-18 évesek			19-24 évesek			25-29 évesek		
	Összes	Aktív önkéntes	p	Összes	Aktív önkéntes	p	Összes	Aktív önkéntes	p
	N = 545	N = 211		N = 860	N = 253		N = 595	N = 145	
Férfi	51,4%	46,4%	**	48,6%	43,9%	*	50,7%	55,2%	
Nő	48,6%	53,6%		51,4%	56,1%		49,3%	44,8%	
Megye/járasszékhely	25,3%	27,8%		26,0%	33,2%	**	27,9%	35,2%	**
Egyéb város	19,0%	18,9%		18,1%	18,2%		21,1%	22,8%	
Község/falu	55,7%	53,3%		55,9%	48,6%		51,0%	42,1%	
Nőtlen, hajadon	97,6%	97,9%		82,1%	84,7%		44,2%	54,2%	**
Házass	0,6%	0,0%		5,4%	4,1%		36,7%	32,4%	
Élettársi kapcsolat	1,9%	2,1%		12,2%	10,7%		17,0%	12,7%	
Elvált, özvegy	0,0%	0,0%		0,4%	0,4%		2,0%	0,7%	
Gyermeke: van	37,8%	39,8%		36,8%	35,6%		51,6%	48,3%	
Gyermeke: nincs	62,2%	60,2%		63,2%	64,4%		48,4%	51,7%	
Tanul	94,3%	95,2%		51,0%	62,8%	**	6,9%	11,3%	**
Dolgozik	4,2%	3,8%		41,0%	30,8%		78,7%	82,4%	
Egyik sem	1,4%	1,0%		8,0%	6,4%		14,3%	6,3%	
Válaszdó: legfeljebb általános	80,1%	81,9%		6,8%	3,9%	**	5,8%	3,5%	**
Válaszdó: szakiskola, szakközépiskola	6,7%	5,7%		10,1%	6,7%		11,0%	5,7%	
Válaszdó: szakközépiskola	2,9%	3,3%		18,4%	13,4%		16,8%	11,3%	
Válaszdó: gimnázium, érettségire épülő szakképzés	8,6%	7,1%		41,6%	47,6%		22,0%	19,1%	
Válaszdó: felsőfokú	1,7%	1,9%		23,1%	28,3%		44,5%	60,3%	
Anyja: legfeljebb általános	10,0%	9,8%		14,0%	10,1%	**	12,1%	3,5%	**
Anyja: szakiskola	15,3%	10,3%		14,0%	13,0%		21,3%	14,2%	
Anyja: szakközépiskola	13,2%	13,2%		16,1%	13,4%		15,6%	19,9%	
Anyja: gimnázium	32,3%	32,4%		35,3%	35,7%		36,8%	39,7%	
Anyja: felsőfokú	29,3%	34,3%		20,5%	27,7%		14,3%	22,7%	
Apa: legfeljebb általános	7,1%	6,0%		8,0%	4,8%		9,4%	2,2%	**
Apa: szakiskola	21,4%	20,9%		22,0%	19,0%		26,3%	16,7%	
Apa: szakközépiskola	17,8%	15,9%		23,5%	25,1%		22,3%	27,5%	
Apa: gimnázium	29,9%	31,3%		30,1%	32,0%		31,2%	38,4%	
Apa: felsőfokú	23,7%	25,9%		16,5%	19,0%		10,9%	15,2%	
Egyházasan vallásos	30,8%	34,1%		25,2%	27,3%		24,9%	27,3%	
Maga módján vallásos	54,8%	53,8%		57,1%	58,0%		54,8%	52,4%	
Nem tudja megmondani	7,5%	5,8%		6,4%	4,9%		9,1%	9,1%	
Nem vallásos	6,8%	6,3%		11,3%	9,8%		11,3%	11,2%	
Megtakarítás: van	64,2%	74,8%	**	72,8%	78,9%	**	75,0%	79,3%	
Megtakarítás: nincs	35,8%	25,2%		27,3%	21,1%		25,0%	20,7%	
Gondok nélkül élnek	39,6%	41,7%	**	32,8%	32,3%		28,1%	35,7%	**
Beosztással jól kijönnek	50,1%	52,0%		53,5%	56,9%		56,7%	53,8%	
Éppen, hogy kijönnek	10,3%	6,4%		13,7%	8,5%		15,2%	10,5%	
Tanul: általános iskola	2,8%	0,0%	**	0,0%	0,0%		0,0%	0,0%	*
Tanul: szakiskola	8,9%	5,0%		1,2%	0,6%		0,0%	0,0%	
Tanul: szakközépiskola	17,9%	17,0%		3,5%	2,8%		0,0%	0,0%	
Tanul: gimnázium, érettségire épülő szakképzés	67,2%	75,5%		10,0%	8,9%		4,9%	0,0%	
Tanul: felsőfok	3,1%	2,5%		82,9%	85,6%		75,2%	82,1%	
Tanul: tanfolyam	0,0%	0,0%		2,5%	1,7%		19,9%	17,9%	

Forrás: Magyar Ifjúság Kutatás 2020 adatai alapján saját készítésű táblázat ** p < 0,05 * p < 0,1

Ki kell emelni, hogy az anyagi háttér indikátorai közül csak a megtakarítások mutattak szoros összefüggést az aktív önkéntességgel. Végül, ez a korcsoport oszlott meg leginkább a válaszadó fő tevékenysége mentén, és ennek a hatása is szignifikánsnak bizonyult: a tanulók felül-, míg a dolgozók és inaktív alulreprezentáltak voltak köztük. A tanulók gyakorlatilag főiskolai, egyetemi hallgatókat jelentenek, mivel több mint 80 százalékuk

felsőfokú tanulmányokat folytatott. A felsőfokú tanulmányokat folytatók számára könnyen elérhetők a diák- és ifjúsági szervezetek, illetve Romániában 2014 óta kreditet érő szakmai gyakorlatként is elismertethető az önkéntesség, ami közvetlen hatásán túl, a kreditszerzéstől függetlenül végzett önkéntes tevékenységet is növelte (Fényes 2021: 58).

- A 25-29 éves korosztályban szinte pontosan ugyanazok az összefüggések (például településtípus, családi állapot, társadalmi státus, fő tevékenység) mutatkoztak szignifikánsnak, mint az erdélyi fiatalok teljes mintájában. Meg kell jegyezni, hogy a családi állapot hatása az összes aktív önkéntes szintjén nem redukálható pusztán az életkorral való összefüggésére, hanem közvetlen kapcsolat van a családi állapot és az aktív önkéntesség között. Ezzel szemben a korcsoporttal való összefüggésre vezethető vissza nagy valószínűséggel a vallásosság hatása is, amely a teljes önkéntes minta szintjén kirajzolódott, de az egyes korcsoportokban külön-külön azonban kevésbé érvényesült. Kiemelendő, hogy a 25-29 évesek is viszonylag homogének fő tevékenységüket illetően, ugyanis többségben vannak közöttük a munkavállalók, mégis szignifikáns összefüggést találtunk. Továbbá – az erdélyi fiatalok teljes mintájához képest – a már dolgozók körében jellemzőbb az aktív önkéntesség. Mivel a többség immár befejezte tanulmányait, ebben a csoportban értelmet nyer a befejezett iskolai végzettség vizsgálata és eszerint a felsőfokú végzettségűek egyértelműen felülreprezentáltak az aktív önkéntesek között. Az anyagi helyzet tekintetében ebben a korcsoportban sem a megtakarított pénz léte, hanem az anyagi helyzet szubjektív értékelése függött össze szignifikánsan az aktív önkéntessé válással. Akik „gondok nélkül élnek”, azok inkább, akik pedig „beosztással jól kijönnek” vagy ennél rosszabbnak ítélték anyagi helyzetüket, kevésbé számoltak be aktív önkéntességről.

A vajdasági 15-29 éves fiatal, aktív önkéntessége összetétele

A vajdasági ifjúsági minta kisebb volta miatt kevesebb összefüggés mutatkozott szignifikánsnak az aktív önkéntességgel, és több esetben is csak kismértékű különbségeket látunk (6. táblázat). Igaz ez az életkorra, nemre, de a válaszadó jelenlegi élethelyzetére vonatkozó változókra is: sem a családi állapot, sem a „van-e gyermeke” – változó, sem pedig a fő tevékenység esetén nem láttuk azokat a jelentős különbségeket, mint a felvidéki és az erdélyi minták esetében, és szintén nem volt szignifikáns a vallásosság hatása. A társadalmi státus különböző indikátorai közül is csak az apa végzettségéről, illetve az anyagi helyzet szubjektív értékeléséről állíthatjuk, hogy összefügg az aktív önkéntessé válással.

6. táblázat. A vajdasági 15-29 évesek mintájának (N=500) és az aktív önkénteseknek (N=225) az összetétele és az aktív önkéntesek aránya kategóriánként (%)¹⁵

Változó (szignifikanciaszint)	Értékek	Teljes minta	Aktív önkéntesek
Apa végzettsége (p = 0,022)	legfeljebb 8 általános	23,5%	21,4%
	szakiskola, szakmunkásképző	15,7%	21,9%
	szakközépiskola	40,9%	36,3%
	gimnázium	4,0%	5,1%
	főiskola, egyetem, PhD	15,9%	15,3%
Szubjektív anyagi helyzet (p = 0,003)	gondok nélkül élnek	23,9%	17,7%
	beosztással jól kijönnek jövedelmükből	60,9%	68,8%
	éppen, hogy kijönnek vagy rosszabb	15,2%	13,5%
Hol tanul ? (p = 0,053)	szakmunkásképző	1,3%	0,0%
	szakközépiskola	23,4%	22,4%
	gimnázium, érettségire épülő szakképzés	18,7%	16,1%
	főiskola, egyetem, PhD	54,4%	60,8%
	egyéb tanfolyam, nem iskolarendszerben	2,1%	0,7%
Nem (p = 0,387)	férfi	51,4%	53,8%
	nő	48,6%	46,2%
Korcsoport (p = 0,516)	15-18	24,4%	23,1%
	19-24	39,8%	38,2%
	25-29	35,7%	38,7%
Családi állapot (p = 0,690)	nőtlen, hajadon	76,6%	77,6%
	házas	13,5%	11,7%
	élettársi kapcsolat	9,4%	9,9%
	elvált, özvegy	0,6%	0,9%
Van-e gyermeke? (p = 0,158)	nincs	88,0%	89,8%
	van	12,0%	10,2%
Fő tevékenység (p = 0,533)	tanul	49,5%	51,1%
	dolgozik	44,7%	44,0%
	egyik sem	5,8%	4,9%
Iskolai végzettség (p = 0,277)	legfeljebb 8 általános	25,5%	23,1%
	szakiskola, szakmunkásképző	7,7%	5,8%
	szakközépiskola	34,8%	35,1%
	gimnázium	14,5%	14,7%
	főiskola, egyetem, PhD	17,5%	21,3%
Anyá végzettsége (p = 0,178)	legfeljebb 8 általános	17,0%	20,1%
	szakiskola, szakmunkásképző	15,2%	15,5%
	szakközépiskola	40,6%	37,9%
	gimnázium	6,6%	8,7%
	főiskola, egyetem, PhD	20,6%	17,8%
Vallásosság (p = 0,156)	egyháziasan vallásos	12,2%	13,4%
	maga módján vallásos	65,2%	68,2%
	nem tudja megmondani	8,6%	6,5%
	nem vallásos	13,9%	12,0%
Van-e saját megtakarítása? (p = 0,596)	van	80,2%	79,2%
	nincs	19,8%	20,8%

Forrás: Magyar Ifjúság Kutatás 2020 adatai alapján saját készítésű táblázat

Az apa végzettsége esetében – meglepő módon – azt találtuk, hogy a szakiskolát végzett apák gyermekei felülreprezentáltak az aktív önkéntesek között, de a magasabb végzettségi

¹⁵ A szignifikáns összefüggést mutató változók a táblázat elején találhatók. A többi változó szerepeltetése a vajdasági fiatalok és a vajdasági fiatal önkéntesek összetételének bemutatását szolgálja.

kategóriák esetében nem látszik az a növekedés, ami a többi régióban, sőt, a szakközépiskolai érettségivel rendelkező apák gyermekei valamelyest kisebb arányban szerepelnek az aktív önkéntesek között. A szubjektív anyagi helyzetnél is érdekes, hogy nem a „gondok nélkül élők” körében magasabb az aktív önkéntesség valószínűsége, hanem azok körében, akik ugyan kijönnek a jövedelmükből, de azt valamennyire be kell osztaniuk. Sőt, a „gondok nélkül élők” alulreprezentáltak az aktív önkéntesek között. A várt eredményt hozza azonban a továbbtanulók körében az iskola típusa: a felsőoktatásban részt vevők gyakrabban számoltak be aktív önkéntességről.

A vajdasági aktív önkéntesek korcsoportonkénti elemzésének fő eredményei

A kis elemszámok miatt a korcsoportok szerinti bontásban alig találunk szignifikáns összefüggéseket (7. táblázat)

- A 15-18 éves korcsoportban egyáltalán nem volt szignifikáns különbség az aktív önkéntesek és nem önkéntesek között, sőt, tendenciaszerűen sem rajzolódtak ki összefüggések.
- A 19-24 éves vajdasági fiatalok korcsoportjában sem találtunk szignifikáns összefüggéseket az aktív önkéntesség és a jelenlegi élethelyzetet, illetve a társadalmi státust mérő változók között. Egyes, kisebb eltérések, bár hibahatáron belüliek, arra utalnak, hogy a vajdasági 19-24 éves fiatalok különböznek a többi régió hasonló korú fiataljaitól és minden más korosztálytól is: ebben a korcsoportban is látható, hogy elsősorban nem a legjobb anyagi helyzetben lévők, hanem a stabil helyzetű, de azért mégis beosztásra kényszerülők számoltak be aktív önkéntességről. Emellett ebben a korcsoportban nem a vallásosabb, hanem épphogy a nem vallásos fiatalok körében volt némileg magasabb az aktív önkéntesek aránya.
- Egyedül a 25-29 évesek vajdasági aktív önkéntesek csoportjában találtunk statisztikailag szignifikáns összefüggéseket az aktív önkéntesség és a szociodemográfiai változók között. Bár e csoport meglehetősen homogén a fő tevékenységét illetően, ennek ellenére a tanulók – az összes 25-29 éves vajdasági fiatalhoz viszonyítva – felülreprezentáltak az aktív önkéntesek között. A társadalmi státus indikátorai közül az apa végzettsége és az anyagi helyzet szubjektív értékelése függött össze kimutathatóan az aktív önkéntességgel a vajdasági 25-29 éves fiatalok esetében. A szakiskolát, illetve a gimnáziumot vagy főiskolát, egyetemet végzett apák gyermekei körében az átlagosnál magasabb, a legfeljebb általános

iskolai, illetve a szakközépiskolai végzettségű apák gyermekei között pedig alacsonyabb volt az aktív önkéntesek aránya.

7. táblázat. A vajdasági magyar fiatalok és az aktív önkéntesek korcsoportjainak összetétele (%)

Változó értékei	15-18 évesek			19-24 évesek			25-29 évesek		
	Összes	Aktív önkéntes	p	Összes	Aktív önkéntes	p	Összes	Aktív önkéntes	p
	N = 122	N = 52		N = 199	N = 86		N = 179	N = 87	
Férfi	44,1%	44,2%		52,6%	53,5%		54,9%	59,8%	
Nő	55,9%	55,8%		47,4%	46,5%		45,1%	40,2%	
Nőtlen, hajadon	99,5%	100,0%		88,4%	89,4%		48,0%	52,9%	
Házasság	0,0%	0,0%		4,3%	3,5%		32,7%	26,4%	
Élettársi kapcsolat	0,5%	0,0%		6,6%	5,9%		18,6%	19,5%	
Elvált, özvegy	0,0%	0,0%		0,7%	1,2%		0,7%	1,1%	
Gyermeke: van	96,0%	96,2%		94,1%	96,6%		75,7%	79,3%	
Gyermeke: nincs	4,0%	3,8%		5,9%	3,4%		24,3%	20,7%	
Tanul	99,0%	100,0%		54,8%	58,1%		9,7%	14,9%	**
Dolgozik	1,0%	0,0%		37,5%	33,7%		82,7%	80,5%	
Egyik sem	0,0%	0,0%		7,8%	8,1%		7,5%	4,6%	
Válaszdó: legfeljebb általános	95,0%	94,2%		2,5%	2,4%		3,5%	1,2%	
Válaszdó: szakiskola, szakközépiskola	2,3%	3,8%		4,6%	2,4%		14,8%	10,5%	
Válaszdó: szakközépiskola	2,2%	1,9%		52,6%	51,8%		37,4%	38,4%	
Válaszdó: gimnázium, érettségire épülő szakképzés	0,5%	0,0%		31,2%	32,9%		5,4%	5,8%	
Válaszdó: felsőfokú	0,0%	0,0%		9,1%	10,6%		38,9%	44,2%	
Anyja: legfeljebb általános	11,0%	11,8%		14,9%	17,1%		23,4%	27,9%	
Anyja: szakiskola	20,2%	21,6%		12,5%	12,2%		14,7%	15,1%	
Anyja: szakközépiskola	34,0%	31,4%		42,6%	41,5%		43,0%	37,2%	
Anyja: gimnázium	7,3%	11,8%		6,3%	6,1%		6,5%	9,3%	
Anyja: felsőfokú	27,6%	23,5%		23,7%	23,2%		12,3%	10,5%	
Apa: legfeljebb általános	24,2%	28,6%		19,7%	18,5%		27,4%	20,2%	**
Apa: szakiskola	18,3%	24,5%		13,9%	17,3%		16,0%	23,8%	
Apa: szakközépiskola	39,2%	34,7%		44,5%	42,0%		37,9%	32,1%	
Apa: gimnázium	3,3%	6,1%		2,8%	1,2%		5,7%	8,3%	
Apa: felsőfokú	15,0%	6,1%		19,1%	21,0%		12,9%	15,5%	
Egyházasan vallásos	9,3%	10,0%		13,0%	14,0%		13,3%	13,6%	**
Maga módján vallásos	59,4%	70,0%		61,9%	55,8%		73,2%	81,5%	
Nem tudja megmondani	14,6%	10,0%		9,4%	8,1%		3,4%	2,5%	
Nem vallásos	16,6%	10,0%		15,6%	22,1%		10,1%	2,5%	
Megtakarítás: van	81,1%	75,0%		82,1%	81,0%		77,5%	79,8%	
Megtakarítás: nincs	18,9%	25,0%		17,9%	19,0%		22,5%	20,2%	
Gondok nélkül élnek	27,8%	21,7%		25,5%	20,5%		19,6%	12,8%	**
Beosztással jól kijönnek	58,2%	63,0%		61,0%	68,7%		62,5%	70,9%	
Éppen, hogy kijönnek	14,0%	15,2%		13,4%	10,8%		17,9%	16,3%	
Tanul: általános iskola	3,0%	0,0%		0,0%	0,0%		0,0%	0,0%	*
Tanul: szakiskola	55,8%	61,5%		0,5%	0,0%		0,0%	0,0%	
Tanul: szakközépiskola	39,6%	36,5%		4,7%	4,9%		1,5%	3,3%	
Tanul: gimnázium, érettségire épülő szakképzés	1,6%	1,9%		93,6%	95,1%		88,2%	93,3%	
Tanul: felsőfok	0,0%	0,0%		1,2%	0,0%		10,3%	3,3%	

Forrás: Magyar Ifjúság Kutatás 2020 adatai alapján saját készítésű táblázat ** p < 0,05 * p < 0,1

Az anyagi helyzet tekintetében ebben a korcsoportban is elsősorban azok számoltak be önkéntességről a kérdezést megelőző év során, akik „beosztással, de jól kijönnek jövedelmükből”, és mind az ennél rosszabb, mind pedig a jobb helyzetben lévők között kisebb arányban voltak aktív önkéntesek. A vallásosság hatása ugyancsak szignifikánsnak

mutatkozott a tekintetben, hogy a maguk módján vallásosak felülreprezentáltak, a nem vallásosak alulreprezentáltak az aktív önkéntesek között. Végül, bár e korcsoport homogénnek mondható a tekintetben, hogy kevés a továbbtanuló (9,7 százalék), és ezek túlnyomó többsége felsőoktatási tanulmányokat végez (88,2 százalék), a továbbtanuló aktív önkéntesek között szinte kizárólag főiskolai, egyetemi hallgatókat találunk (93,3 százalék), így a kis elemszám mellett is tendenciaszerű kapcsolat mutatkozik az aktuális iskola típusa és az aktív önkéntesség között.

A kárpátaljai 15-29 éves aktív önkéntesek jellemzői

A kárpátaljai fiatalok körében ugyancsak a korcsoport, a válaszadó fő tevékenysége és az anya végzettsége volt szignifikáns összefüggésben az aktív önkéntességgel, illetve emellett tendenciaszerű kapcsolat volt a megtakarított pénz és a vallásosság tekintetében (8. táblázat). Az életkor esetében nem lineáris kapcsolatot láthatunk, mivel a legfiatalabb korcsoport körében volt a legmagasabb az aktív önkéntesek aránya, a 19-24 éves középső korcsoportban a legalacsonyabb, és a 25-29 évesek között az önkéntesek mintájának egészével megközelítőleg egyenlő volt az aktív önkéntesek aránya. Akárcsak a többi régióban, itt is a tanulók voltak a legaktívabbak az önkéntesség terén, a dolgozók és inaktívak pedig kevésbé. Az anyák végzettsége esetén a szakközépiskolai érettségi és a felsőfokú végzettség növelte az aktív önkéntesség valószínűségét, a többi aleset inkább csökkentette. Emellett pedig az egyház tanítása szerinti vallásosság és a saját megtakarított pénz is inkább ösztönözte az aktív önkéntességet. Az, hogy a vallásosságon belül csak az egyházas vallásosság függ össze az önkéntességgel, az egyházak, vallási szervezetek jelentőséget mutatja az önkéntesség hátterében, és egyúttal a kárpátaljai magyar önkéntes-civil szerveződésben.

A korcsoportonkénti elemzés a kárpátaljai fiatalok körében

Ez az elemzés a kis elemszám miatt kevés szignifikáns eredményt hozott (9. táblázat).

- *A legfiatalabb (15-18 éves) korcsoportban* is kimutatható az anya végzettségének, illetve a megtakarításoknak a hatása, a vajdasági fiatalok teljes mintájánál ismertetett módon. Emellett fontos rámutatni – noha nem szignifikáns az összefüggés –, hogy érdekes módon az összes 15-18 éves között is viszonylag magas a gyermekesek aránya, de az aktív önkéntesek között még magasabb.

8. táblázat. A kárpátaljai 15-29 évesek mintájának (N=500) és az aktív önkénteseknek (N=123) az összetétele (%)

Változó (Szignifikanciaszint)	Értékek	Teljes minta	Aktív önkéntesek
Korcsoport (p = 0,019)	15-18	22,8%	30,9%
	19-24	42,9%	35,0%
	25-29	34,2%	34,1%
Fő tevékenység (p = 0,000)	tanul	42,4%	59,0%
	dolgozik	48,8%	37,7%
	egyik sem	7,3%	3,3%
Anya végzettsége (p = 0,046)	legfeljebb 8 általános	12,7%	8,4%
	szakiskola, szakmunkásképző	14,8%	10,9%
	szakközépiskola	15,0%	21,8%
	gimnázium	37,0%	35,3%
	főiskola, egyetem, PhD	20,6%	23,5%
Vallásosság (p = 0,090)	egyháziasan vallásos	33,9%	41,7%
	maga módján vallásos	52,1%	49,2%
	nem tudja megmondani	8,5%	5,8%
	nem vallásos	5,5%	3,3%
Van-e saját megtakarítása? (p = 0,074)	van	80,3%	86,1%
	nincs	19,7%	13,9%
Nem (p = 0,261)	férfi	50,3%	54,5%
	nő	49,7%	45,5%
Település jellege (p = 0,289)	városias	28,3%	24,4%
	falusias	71,7%	75,6%
Családi állapot (p = 0,346)	nőtlen, hajadon	74,6%	80,3%
	házas	18,8%	15,4%
	élettársi kapcsolat	6,3%	4,3%
	elvált, özvegy	0,4%	0,0%
Van-e gyermeke? (p = 0,707)	nincs	70,1%	69,1%
	van	29,9%	30,9%
Iskolai végzettség (p = 0,194)	legfeljebb 8 általános	13,0%	15,4%
	szakiskola, szakmunkásképző	5,6%	2,4%
	szakközépiskola	12,2%	15,4%
	gimnázium	45,9%	43,9%
	főiskola, egyetem, PhD	23,4%	22,8%
Apa végzettsége (p = 0,163)	legfeljebb 8 általános	12,3%	9,2%
	szakiskola, szakmunkásképző	15,3%	11,9%
	szakközépiskola	22,7%	28,4%
	gimnázium	36,1%	33,0%
	főiskola, egyetem, PhD	13,7%	17,4%
Szubjektív anyagi helyzet (p = 0,473)	gondok nélkül élnek	40,0%	44,9%
	beosztással jól kijönnek jövedelmükből	47,4%	44,1%
	éppen, hogy kijönnek vagy rosszabb	12,6%	11,0%
Hol tanul? (p = 0,847)	általános iskola	2,0%	1,4%
	szakmunkásképző	4,4%	5,5%
	szakközépiskola	3,6%	4,1%
	gimnázium, érettségire épülő szakképzés	23,6%	21,9%
	főiskola, egyetem, PhD	64,2%	64,4%
	egyéb tanfolyam, nem iskolarendszerben	2,2%	2,7%

Forrás: Magyar Ifjúság Kutatás 2020 adatai alapján saját készítésű táblázat

- A 19-24 éves korcsoportban kevés hatás látszott az aktív önkéntesség vállalása tekintetében, nevezetesen a válaszadó fő tevékenysége mellett (a tanulók jelentősen felülreprezentáltak az aktív önkéntesek között) a megtakarított pénz léte tendenciaszerűen függött össze az aktív önkéntességgel.

- A legidősebb, 25-29 éves korcsoportban pedig egyáltalán nem találtunk szignifikáns kapcsolatot. Némi eltérés ugyan mutatkozott például a vallásosság, az apa végzettsége vagy épp a szubjektív anyagi helyzet tekintetében, de ezek mind a hibahatáron belül voltak.

9. táblázat. A kárpátaljai magyar fiatalok és aktív önkéntesek korcsoportjainak összetétele

Változó értékei	15-18 évesek			19-24 évesek			25-29 évesek		
	Összes	Aktív önkéntes	p.	Összes	Aktív önkéntes	p.	Összes	Aktív önkéntes	p.
	N = 114	N = 38		N = 215	N = 43		N = 171	N = 42	
Férfi	55,1%	52,6%		46,7%	55,8%		51,6%	54,8%	
Nő	44,9%	47,4%		53,3%	44,2%		48,4%	45,2%	
Városias jellegű település	26,4%	25,6%		28,4%	18,6%		29,3%	31,0%	
Falusias jellegű település	73,6%	74,4%		71,6%	81,4%		70,7%	69,0%	
Nőtlen, hajadon	100%	100%		86,4%	94,9%		43,8%	48,8%	
Házass	0,0%	0,0%		7,3%	5,1%		45,1%	39,0%	
Élettársi kapcsolat	0,0%	0,0%		6,4%	0,0%		10,2%	12,2%	
Elvált, özvegy	0,0%	0,0%		0,0%	0,0%		1,0%	0,0%	
Gyermeke: van	74,0%	64,1%		82,5%	88,4%		52,0%	54,8%	
Gyermeke: nincs	26,0%	35,9%		17,5%	11,6%		48,0%	45,2%	
Tanul	92,9%	97,4%		45,7%	74,4%	**	6,6%	7,3%	
Dolgozik	4,1%	2,6%		48,0%	23,3%		81,6%	85,4%	
Egyik sem	3,0%	0,0%		6,3%	2,3%		11,8%	7,3%	
Válaszdó: legfeljebb általános	47,8%	43,6%		2,3%	0,0%		3,1%	4,8%	
Válaszdó: szakiskola, szakközépiskola	1,0%	0,0%		6,2%	2,3%		7,9%	4,8%	
Válaszdó: szakközépiskola	11,9%	17,9%		14,3%	14,0%		9,7%	14,3%	
Válaszdó: gimnázium, érettségire épülő szakképzés	39,4%	38,5%		57,4%	65,1%		35,8%	28,6%	
Válaszdó: felsőfokú	0,0%	0,0%		19,8%	18,6%		43,4%	47,6%	
Anyja: legfeljebb általános	9,6%	2,6%	**	13,2%	14,6%		14,2%	7,7%	
Anyja: szakiskola	11,8%	7,9%		14,6%	4,9%		17,1%	20,5%	
Anyja: szakközépiskola	14,9%	28,9%		17,8%	22,0%		11,5%	12,8%	
Anyja: gimnázium	35,5%	26,3%		34,6%	41,5%		41,0%	38,5%	
Anyja: felsőfokú	28,2%	34,2%		19,9%	17,1%		16,3%	20,5%	
Apa: legfeljebb általános	8,2%	2,8%		15,3%	13,9%		11,2%	10,5%	
Apa: szakiskola	13,8%	13,9%		14,4%	11,1%		17,5%	10,5%	
Apa: szakközépiskola	23,4%	27,8%		23,2%	25,0%		21,4%	31,6%	
Apa: gimnázium	38,2%	38,9%		33,6%	33,3%		37,8%	28,9%	
Apa: felsőfokú	16,4%	16,7%		13,4%	16,7%		12,2%	18,4%	
Egyházasan vallásos	29,5%	37,1%		33,7%	38,1%		37,0%	47,6%	
Maga módján vallásos	52,1%	51,4%		53,0%	50,0%		50,8%	47,6%	
Nem tudja megmondani	12,1%	5,7%		8,1%	9,5%		6,7%	2,4%	
Nem vallásos	6,3%	5,7%		5,2%	2,4%		5,5%	2,4%	
Megtakarítás: van	74,8%	91,9%	**	82,1%	90,7%	*	81,7%	78,0%	
Megtakarítás: nincs	25,2%	8,1%		17,9%	9,3%		18,3%	22,0%	
Gondok nélkül élnek	44,7%	40,5%		40,6%	45,2%		36,4%	48,8%	
Beosztással jól kijönnek	42,2%	43,2%		48,5%	45,2%		49,2%	41,5%	
Éppen, hogy kijönnek	13,1%	16,2%		10,9%	9,5%		14,4%	9,8%	
Tanul: általános iskola	3,5%	2,9%		0,9%	0,0%		0,0%	0,0%	
Tanul: szakiskola	8,0%	11,8%		2,0%	0,0%		0,0%	0,0%	
Tanul: szakközépiskola	8,2%	8,8%		0,0%	0,0%		0,0%	0,0%	
Tanul: gimnázium, érettségire épülő szakképzés	45,6%	41,2%		7,2%	6,3%		4,1%	0,0%	
Tanul: felsőfok	33,5%	35,3%		88,0%	90,6%		87,5%	85,7%	
Tanul: tanfolyam	1,2%	0,0%		1,9%	3,1%		8,3%	14,3%	

Forrás: Magyar Ifjúság Kutatás 2020 adatai alapján saját készítésű táblázat ** p < 0,05 * p < 0,1

ÖSSZEGZÉS

Vizsgálatunk számottevő eredménye, hogy aktív önkénteseket legmagasabb arányban (47,5 százalék) a vajdasági 15-29 éves fiatalok között találtunk, majd őket követték a felvidéki fiatalok (34,1 százalék) és az erdélyi fiatalok (31,7 százalék). Az aktív önkéntesek aránya a legalacsonyabb (25,8 százalék) a kárpátaljai fiatalok körében volt. Ezek a megoszlások jelentősen és pozitív irányban térnek el az adott országok teljes népességében korábban mért önkéntességi adatoktól (lásd Meyer et al. 2017), illetve magasan meghaladják a magyarországi fiatalok körében, ugyanennek a kutatásnak a keretében regisztrált 8 százalékos arányt is (Gyorgyovich 2023).

Eredményeink szerint a négy határon túli régióban az aktív önkéntesek négy különböző típusát tudtuk regisztrálni. Ez véleményünk szerint összefügg azzal, amit a már a bevezetőben is feltételeztünk, hogy az anyaországok civil-nonprofit és önkéntes szektorának fejlődését meghatározó keretrendszerek hatással vannak a határon túli magyar civil-nonprofit szervezetek működésére is, de arra is, hogy kik aktivizálódnak, illetve kiket tudnak megszólítani a fiatalok korcsoportjaiból önkéntesként.

Vizsgálatunk alapján a felvidéki fiatalok körében az aktív önkéntesek egy jól körülírható csoportot alkotnak, mégpedig a gyermektelen, érettségizett vagy felsőfokú végzettségű, jobb anyagi helyzetű és vallásosabb fiatalokét. Az az általános tendencia, hogy az önkéntesek inkább a magasabb társadalmi és anyagi helyzetűek közül kerülnek ki, egyértelműen érvényesült körükben, és azt valószínűsítjük, hogy esetükben az önkéntesség a jobb társadalmi státusz velejárója.

Az erdélyi fiatalok adatainak elemzésekor azt találtuk, hogy az aktív önkéntességet valószínűsíti, ha a fiatal inkább 15-18 éves, nőtlen/hajadon, közép- (leginkább líceumi) vagy felsőfokú tanulmányait végzi, szülei diplomás végzettségűek, megyeszékhelyen lakik és a szubjektív anyagi helyzetét jónak ítéli. Összességében, úgy látjuk, hogy az erdélyi fiatalok körében mind az anyagi státusznak, mind az iskolai végzettségnek erős hatása van arra, hogy ki válik aktív önkéntessé közülük, de úgy tűnik, mintha az anyagi státusz valamivel meghatározóbb lenne. Figyelemre méltó, hogy a szülők iskolai végzettségének erős szignifikáns, míg vallásosságnak csak tendenciaszerű hatása volt az aktív önkéntessé válásban. A vajdasági fiatalok esetében azt találtuk, hogy leginkább a szakiskolát végzett apák gyermekei, és akik ugyan kijönnek a jövedelmükből, de azt valamennyire be kell osztaniuk

csoportokból kerültek ki az aktív önkéntesek, akik nagyrészt főiskolán vagy egyetemen tanultak. Sem a nemnek, sem a korcsoportnak, sem a családi, sem a társadalmi helyzet más mutatóinak nem volt kimutatható hatása. Ezen jellemzőik szerint a vajdasági aktív önkéntesek a határon túli fiatalok egy különleges csoportját jelenítik meg, mivel, úgy véljük, esetükben az önkéntesség a társadalmi státuszemelkedés egyik lehetőségét kínálja fel. Ezt támasztja alá, hogy a jobb társadalmi, de különösen anyagi helyzetű fiatalok alig jelentek meg az aktív önkéntes fiatalok körében.

A kárpátaljai fiatalok közül a 15-18 évesek, a közép- és felsőoktatásban tanulók, a szakközépiskolai, vagy felsőfokú végzettségű anyák gyermekei, a vallásosak és a megtakarításokkal rendelkezők közül kerültek ki leginkább az aktív önkéntesek. Esetükben fontos megjegyezni, hogy a vallásosságon belül az egyházas vallásosság függ össze az önkéntességgel, ami az egyházak, illetve a vallás-közeli civil és ifjúsági szervezetek jelentőségét mutatja az önkéntesség hátterében. Sem a nem hatása, sem a családi háttér, sem a társadalmi státusz mutatói nem függtek össze az aktív önkéntességgel. Mindezek alapján gondoljuk úgy, hogy a határon túli aktív önkéntesek között a kárpátaljai fiatalok egy negyedik típust mutatnak, akiknek aktív önkéntessé válásban a vallási értékelköteleződés kiemelkedő szerepet játszik.

A korcsoportonkénti százalékos megoszlások azt mutatták, hogy az aktív önkéntesek bázisát a felvidéki és a vajdasági magyar fiatalok körében a 19-29 évesek, az erdélyiek és a kárpátaljaiak esetében pedig a 15-24 évesek adták. A Magyar Ifjúság Kutatás 2020 magyarországi adatbázisa alapján elvégzett elemzés (Gyorgyovich 2023) azt találta, hogy a nők aránya a 15-24 éves korosztályban, a magasabb iskolai végzettség értelemszerűen a 25-29 éves, a városi lakóhely és a maga módján gyakorolt vallásosság mindhárom korosztályra volt jellemző.

Ahogy a 10. táblázat mutatja, a felvidéki aktív önkéntesek között a vallásosság az, ami mindhárom életkori csoportban megjelenik, mint az aktív önkéntességet szignifikánsan befolyásoló tényező. A közép- és felsőfokú tanulmányok a 15-24 éveseknél, míg a saját felsőfokú végzettség, valamint a szülők felsőfokú végzettsége és a nem házas családi állapot a 25-29 éveseknél, végül pedig a jó anyagi helyzet kifejezetten csak a 19-24 évesek körében található meg, mint az aktív önkéntessé válást befolyásoló tényező.

Egyedül az erdélyi 15-24 éves aktív önkénteseknél találunk arra példát, hogy a nők felülreprezentáltak az aktív önkéntesek között. A jó anyagi helyzet a 15-18 évesek, a közép- és felsőfokú tanulmányok a 15-24 éves, míg a felsőfokú végzettség a 25-29 éves korosztály

önkéntessé válását befolyásolja, továbbá a 19-29 évesek esetében ilyen tényező még a megyeszékhelyi lakóhely, a szülők iskolai végzettsége és a nem házas családi állapot.

10. táblázat. A felvidéki, az erdélyi, a vajdasági és a kárpátaljai aktív önkéntes fiatalok korcsoportonkénti domináns szociodemográfiai jellemzői

	15-18 évesek	19-24 évesek	25-29 évesek
Felvidéki aktív önkéntes fiatalok	gimnáziumi tanulók, járási központban élők vagy városi lakosok, vallásosak és van saját megtakarításuk (lányok)	nőtlen/hajadonok, nincs gyermekük, felsőoktatásban tanulók, vallásosak és jó anyagi helyzetben élnek	felsőfokú/szakközépiskolai végzettségű szülők, felsőfokú végzettségű gyermekei, vallásosak, stabil anyagi helyzetűek és gyermektelenek, foglalkoztatottak, és inkább a kisebb településen élők
Erdélyi aktív önkéntes fiatalok	lányok, líceumi tanulók, jó anyagi háttérrel rendelkezők	nők, diplomás anyák gyermekei, líceumi vagy felsőfokú végzettségűek, vagy a felsőoktatásban tanulók, megyeszékhelyen élő	magas (legalább középiskolai végzettségű szülők gyermekei, felsőfokú végzettségű foglalkoztatottak vagy a felsőoktatásban tanulók, stabil anyagi háttérűek, nőtlenek/hajadonok, megyeszékhelyen élők
Vajdasági aktív önkéntes fiatalok	a szociodemográfiai háttértől független, ki lesz aktív önkéntes	stabil, de nem kifejezetten kedvező anyagi helyzetűek, nem vallásosak	felsőoktatásban tanulók, szakiskolai, gimnáziumi vagy felsőfokú végzettségű apák gyermekei, stabil, de nem kifejezetten kedvező anyagi helyzetűek, maguk módján vallásosak
Kárpátaljai aktív önkéntes fiatalok	szakközépiskolai vagy felsőfokú végzettségű anyák gyermekei, megtakarításokkal rendelkezők	felsőoktatásban tanulók, és megtakarítással rendelkezők,	a szociodemográfiai háttértől független, hogy ki lesz aktív önkéntes

Forrás: Magyar Ifjúság Kutatás 2020 adatai alapján saját készítésű táblázat

A vajdasági aktív önkéntes fiatalok közül az önkéntessé válásban a jövedelmi helyzet és a vallásosság nem lineárisan hatott a 19-29 évesek körében, míg a 25-29 éveseknél a felsőfokú tanulmányok folytatása és az apák közép- vagy felsőfokú végzettsége pedig pozitív hatást gyakorolt. Végezetül, a kárpátaljai 15-18 évesek körében a családi státusz és az anyagi helyzet, a 19-24 évesek körében pedig a felsőfokú tanulmányok befolyásolták szignifikánsan önkéntessé válásukat.

Mindezen eredmények arra utalnak, hogy a határon túli civil és az ifjúsági szervezeteknek a toborzási stratégiájukat érdemes differenciáltan felépíteni, illetve az aktív önkénteseiket más-más, életkorspecifikus módszerrel tudják motiválni és megtartani.

IRODALOM

- Bădescu, Gabriel – Sandu, Daniel – Angi, Daniela – Greab, Carmen (2019): *Studiul despre tinerii din România 2018/2019*. Bucurest: Friedrich-Ebert-Stiftung.
- Bartal Anna Mária (2005): *Nonprofit elméletek, modellek, trendek*. Budapest: Századvég Kiadó.
- Batta Zsófia (2013): *Önkéntesség Magyarországon 2013*. Budapest: Századvég Kiadó.
- Bocsi Vera – Fényes Hajnalka – Markos Valéria (2023): A szabadidő-felhasználás és az önkéntesség kapcsolatának vizsgálata a magyarországi fiatalok körében. *Önkéntes Szemle*, 3(1) pp. 25-56.
DOI: <https://doi.org/10.53585/OnkSzem.2023.1.25-56>
- Dániel Botond – Göthér Zoltán – Hegyi Kamilla – Rusu Szidónia (2023): Ifjúsági programok, önkéntesség. In: Vita E. – Veres V. (szerk.) (2023): *Változó ifjúság a kárpát-medence országaiban. Szociológiai tanulmányok a magyar fiatalok két évtizedéről*. Kolozsvár: Nemzeti Kisebbségkutató Intézet, pp. 143-166.
- Dániel Botond (2020): Az erdélyi magyar fiatalok szervezeti részvételének elemzése. In: Veres V. (szerk.): *Erdélyi magyar ifjúság. Szociológiai jellegzetességek és változások 2001 és 2016 között*. Kolozsvár: Max Weber Társadalomkutatásért Alapítvány és Kolozsvári Egyetemi Kiadó, pp. 185-206.
- Domokos Tamás – Kántor Zoltán – Pillók Péter – Székely Levente (2021): *Külhoni Magyar Fiatalok 2020. Kérdések és válaszok – fiatalokról, fiataloktól*. Budapest: Erzsébet Ifjúsági Alap Nonprofit Kft.
- Fényes Hajnalka (2021): Az elmúlt tíz év kutatási eredményei a felsőoktatási hallgatók önkéntességéről. *Önkéntes Szemle*, 1(1) pp. 56-68. DOI: <https://doi.org/10.53585/OnkSzem.2021.1.56-68>
- Gyorgyovich Miklós (2023): A 15-29 éves önkéntes fiatalok jellemzői és néhány megjegyzés az adatfelvételi módszertanokról. *Önkéntes Szemle*, 3(1) pp. 3-24.
DOI: <https://doi.org/10.53585/OnkSzem.2023.1.3-24>
- Gyorgyovich Miklós – Menich Dóra – Simon Nikolett – Kollár Dávid – Szadorai Dóra (2020): *Önkéntesség Magyarországon 2018*. Budapest: Századvég Kiadó.
- Kiss Dénes (2006): Az erdélyi magyar civil szféráról. *Civil Szemle*, 3(2) pp. 139-154.
- Kiss Tamás (2015): Marginalizáció, etnikai párhuzamosság és aszimmetrikus akkomodáció. Az erdélyi magyar közösséget érintő társadalmi és politikai folyamatok. *Magyar Kisebbség*, 20(1-2) pp. 30-64.
- Lumbru, Mihaela (2017): *Romania*. In: Vandor, Peter – Traxler, Nicole – Millner, Reinhard – Meyer, Michael (szerk.): *Civil society in Central and Eastern Europe: Challenges and opportunities*. Wien: Erste Foundation pp. 158-172.
- Meyer, Michael – Moder, Clara Maria – Neumayr, Michaela – Traxler, Nicole – Vandor, Peter (2017): Patterns in civil society in Central and Eastern Europe: A synthesis of 16 country reports and expert survey. In: Vandor, Peter – Traxler, Nicole – Millner, Reinhard – Meyer, Michael (szerk.): *Civil society in Central and Eastern Europe: Challenges and opportunities*. Wien: Erste Foundation pp. 12-42.
- Pallay Katalin (2023): Az önkéntesség fejlődése Ukrajnában és Kárpátalján két esettanulmány alapján. *Önkéntes Szemle* 3(2) pp. 103-115.
- Pallay Katalin – Markos Valéria – Fényes Hajnalka (2022): Kárpátaljai fiatalok önkéntes tevékenysége a 2022-es orosz-ukrán háború idején. *Önkéntes Szemle*, 2(4) pp. 3-26.
DOI: <https://doi.org/10.53585/OnkSzem.2022.4.3-26>
- Radovanović, Bojana (2019): Volunteering and helping in Serbia: main characteristics. *Sociologija*, 61(1) pp. 131-152.
- Rusu Szidónia (2015): Önkéntesség mintázatok az észak-erdélyi és székelyföldi középiskolások körében. *Erdélyi társadalom*, 13(2) pp. 107-123.

- Seibel, Wolfgang (1992): *Funktionaler Dilettantismus. Erfolgreich schreitende Organisationen im „Dritten“ Sektor zwischen Markt und Saat*. Baden-Baden: Nomos.
- Silló Ágota (2020): *Önkéntesség a Csíki-medence fiataljainak körében*. Ph.D. disszertáció, Debrecen: Debreceni Egyetem Humán Tudományok Doktori Iskola.
<https://dea.lib.unideb.hu/server/api/core/bitstreams/935d0814-0af0-4446-8152-9076542dd4f2/content> Letöltve: 2023.05.28.
- Salamon, Lester (2011): *The European volunteer measurement project*. Baltimore: The Johns Hopkins Center for Civil Society Studies.
- Salamon, Lester M. – Sokolowski, Wojciech S. – List, Regina (2004): *Global civil society: An overview*. Baltimore: The Johns Hopkins University Institute for Policy Studies.
- Salamon, Lester M.– Anheier, Helmut K.– List, Regina –Toepler, Stefan – Sokolowski, Wojciech and Associates (1999): *Global civil society: Dimensions of nonprofit sector*. Baltimore: The Johns Hopkins Center for Civil Society Studies.
- Spasojević, Dušan (2017): *Serbia*. In: Vador, Peter – Traxler, Nicole – Millner, Reinhard – Meyer, Michael (eds.): *Civil society in Central and Eastern Europe: Challenges and opportunities*. Wien: Erste Foundation, pp. 266-281.
- Strečanský, Boris (2017): *Slovakia*. In: Vador, Peter – Traxler, Nicole – Millner, Reinhard – Meyer, Michael (eds.): *Civil society in Central and Eastern Europe: Challenges and opportunities*. Wien: Erste Foundation, pp. 92-110.
- Tokár Géza (2023): Önkéntesség és civil szerveződés Szlovákiában és a szlovákiai magyar közösségben. *Önkéntes Szemle*, 3(2) pp.61-75.
- Vador, Peter – Traxler, Nicole – Millner, Reinhard – Meyer, Michael (2017): *Civil society in Central and Eastern Europe: Challenges and opportunities*. Wien: Erste Foundation.
- Voicu, Bogdan – Voicu, Málina (2009): Volunteers and volunteering in Central and Eastern Europe. *Sociologia*, 41(6) pp. 539-563.
- Wilson, John (2000): Volunteering. *Annual Review of Sociology*, 26. pp. 215-240.
 DOI: <https://doi.org/10.1146/annurev.soc.26.1.215>
- Zimmer, Anette – Piller, Ekhard (eds.) (2004): *Future of civil society – Making Central European nonprofit Organisations work*. Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften.
 DOI: <https://doi.org/10.1007/978-3-322-80980-3>

A FORMÁLIS ÉS INFORMÁLIS ÖNKÉNTESEK JELLEMZŐI A HATÁRON TÚLI MAGYAR FIATALOK KÖRÉBEN, 2020-BAN

BARTAL ANNA MÁRIA¹ – FÉNYES HAJNALKA²

DOI: <https://doi.org/10.53585/OnkSzem.2023.2.33-60>

Absztrakt

Tanulmányunk az első olyan elemzés, amely a felvidéki, erdélyi, vajdasági és kárpátaljai 15-29 éves magyar fiatalok reprezentatív mintáján a formális és az informális önkéntesek jellemzőinek leírására, valamint az azt befolyásoló tényezők feltárására vállalkozik. A régiónkénti részletes elemzések három kérdés megválaszolását szolgálták. Egyrészt, a határon túli önkéntes fiatalok körében a formális és informális önkéntesek megoszlása mennyiben követi az az adott országokbeli trendeket. Másrészt, a szakirodalmi elemzések alapján igazolható-e, hogy a határon túli formális önkéntes fiatalok körében is nagyobb gyakorisággal találhatók a magasabb társadalmi és gazdasági státuszú, illetve a vallásos emberek. A formális és informális aktív önkéntes fiatalokat a közösségi erőforrás hordozóinak és a közösség-szervezés erőinek tekintve, harmadik kutatási kérdésünk az volt, hogy a korcsoportok közül kik jelentik a formális önkéntesek bázisát. Elemzésünket a Magyar Ifjúság Kutatás 2020 külhoni adatfeldvételében az aktív önkéntességre és civil szervezeti kötődésre vonatkozó kérdések mentén végeztük el, kétváltozós elemzés és logisztikus regressziós modellek alkalmazásával. Eredményeink szerint a formális és informális önkéntesek megoszlásában az adott ország trendek szerinti megoszlás csak a felvidéki fiatalok körében jellemző. A többi régióban a magyar fiatalok között jóval magasabb volt a formális önkéntesek aránya, ami az önkéntes fiatalok erős szervezeti elköteleződésére utal, illetve, hogy ezek a fiatalok a határon túli ifjúsági szervezetek számára jelentős erőforrást jelenthetnek. A szakirodalomban leírtakkal összhangban adataink – a határon túli fiatalok esetében is – azt igazolták, hogy a formális önkéntesek inkább a magasabb társadalmi és gazdasági státuszúak közül kerültek ki, de ebben a vizsgált régiók között mutatkoztak kisebb különbségek. A vallásosság a kárpátaljai fiatalok formális önkéntességének esélyét növelte leginkább. Általánosságban elmondható, hogy a formális önkéntesek életkori bázisát a 19-24 éves, felsőfokú tanulmányaikat végző, főként városokban lakó fiatalok jelentik, míg az informális önkéntesek között főként a 25-29 éves fiatalokat találtuk meg. E tekintetben az erdélyi önkéntes fiatalok almintája mutatott nagyobb eltérést. A szakirodalmi leírásokkal egyetértve úgy látjuk, hogy a formális és informális önkéntesség kiegészíti egymást és az informális önkéntesek a határon túli ifjúsági szervezetek számára jó önkéntesmenedzsmenti munkával elérhető és kiaknázzható erőforrásokat jelentenek.

¹ Bartal Anna Mária (PhD), szociálpolitikus-szociológus, az Önkéntes Szemle főszerkesztője

² Fényes Hajnalka (PhD), közgazdász-szociológus, habilitált egyetemi docens, Debreceni Egyetem Szociológiai és Szociálpolitikai Tanszék

Kulcsszavak: aktív önkéntesek, formális és informális önkéntesek, határon túli fiatalok, Felvidék, Erdély, Vajdaság, Kárpátalja

Characteristics of formal and informal volunteering among young ethnic Hungarians aged 15-29 living in the region beyond the border in 2020

Anna Mária Bartal – Hajnalka Fényes

Abstract

Our study is the first analysis that attempts to describe the characteristics of formal and informal volunteers and the factors influencing them on a representative sample of ethnic Hungarian youth aged 15-29 years living in the historic region of Upper Hungary (in Slovakia), Transylvania (in Romania), Vojvodina (in Serbia), Transcarpathia (in Ukraine). The detailed analyses by regions were conducted to answer three main questions. First, to what extent does the distribution of formal and informal volunteers among young volunteers living in the region beyond the border follow the trends recognised in their own country. Second, based on the assumptions of the academic literature analysis whether can it be confirmed that there is a higher frequency of people of higher socio-economic status and with religious beliefs among young formal volunteers living in region beyond the border. Considering formal and informal active young volunteers as bearers of community resources and forces for community organisation, our third research question was to identify which age groups constitute the base of formal volunteers.

Our analysis was conducted in the framework of Hungarian Youth Survey 2020 data collection abroad and along the lines of its questions on active volunteering and civic organisational attachment, by using bivariate analysis and logistic regression models.

The research results indicated that the distribution trends of formal and informal volunteers observed in their own country was only characteristic for young ethnic Hungarian in the historic region of Upper Hungary (in Slovakia). In other regions, the proportion of formal volunteers was much higher among ethnic Hungarian youth, indicating a strong organisational commitment of young volunteers and their potential to be a significant resource for youth organisations. In line with the academic literature, our data also showed that formal volunteers tended to be recruited from higher socio-economic status groups, albeit with smaller differences between the regions studied. Religiousness was the most likely to increase the chances of young people from Transcarpathia (in Ukraine) volunteering formally. In general, the age base of formal volunteers is made up of young people aged 19-24 years old, mainly living in cities, who have completed tertiary education, while the informal volunteers are mainly young people aged 25-29. In this respect, the young volunteers from Transylvania (in Romania) showed a greater variation.

In line with the academic literature, we have found that in beyond border regions formal and informal volunteering of young ethnic Hungarians complement each other and that informal volunteers are to be seen as a potential that can be accessed and utilised by youth organisations via good volunteer management.

Keywords: active volunteers, formal and informal volunteers, young ethnic Hungarians, historic region of Upper Hungary (in Slovakia), Transylvania (in Romania), Vojvodina (in Serbia), Transcarpathia (in Ukraine)

BEVEZETÉS

Az önkéntességgel foglalkozó kutatások egyik fő iránya a formális (szervezethez kötődő) és az informális (szervezethez nem kötődő) önkéntesek jellemzőinek vizsgálata. A nemzetközi szakirodalomban a kétezres évektől élénk vita alakult ki arról, hogy az önkéntesség csak a formalizált szervezeti keretek között zajló tevékenységeket jelenti-e (Wilson 2000; Musick – Wilson 2008) vagy ez kitágítható a nem formalizált keretek között végzett önkéntes segítségnyújtás felé is (Salamon et al. 2003). A vita alapját az adta, hogy az önkéntesség modernkori formáját kifejező, szervezeti keretek között zajló önkéntesség formalizáltsága, (jogi és szervezeti) szabályozottsága, strukturáltsága miatt nyilvános, követhető és mérhető. Míg az informális önkéntesség – mint tradicionális segítségnyújtáson alapuló tevékenység – határai képlékenyek és azt csak egy nagyon szűk mezsgye választja el a kölcsönös segítségnyújtástól, illetve az önkéntes politikát befolyásoló szereplők számára „láthatatlan”, hiszen csak célzott kutatások során válik mérhetővé (lásd Bartal 2019).

Ugyanakkor abban teljes volt az egyetértés, hogy akár a formális, akár az informális önkéntességet (együtt vagy külön-külön) nézzük, a más személyek, csoportok, a társadalom számára előállított közjavak révén egyrészt fontos közösségi/társadalmi erőforrást, másrészt közösség-szervező erőt jelentenek, harmadrészt pedig a közösséghez tartozás és a csoportidentitás olyan alapvető kifejeződései, amelyek hozzájárulnak az egyének közösségi és társadalmi integrációjához (Hustinx et al. 2010).

A formalizációs vita folyamányaként az elmúlt közel harminc évben erőteljes lendületet kaptak az önkéntesség és típusainak differenciálására, mérésére irányuló vizsgálatok³ (Salamon – Anheier 1995; Salamon et al. 1999; 2003; Salamon 2011). Az eltérő önkéntes-definíciós bázis⁴ ellenére, mind a nemzetközi (Salamon et al. 1999; 2003; Eurostat 2015) mind

³ Lásd továbbá a World Values Study (Inglehart 2006), az European Value Survey (Bartal 2010; Bartal 2019) különböző hullámainak, továbbá az Eurobarometer (Bocsi et al. 2020) illetve Eurostat egyes, önkéntességre is vonatkozó felméréseinek adatelemzéseit.

⁴ Az egyes kutatások definíciós bázisa aszerint különbözött, hogy az önkéntesség szűkebb vagy tágabb definícióját használták-e. A szűkebb definíció kritériuma a szervezeti keretek között folytatott önkéntesség, illetve a „más személy” kritériumában kizárja a családtagok, rokonok, barátok, ismerősök felé irányuló önkéntes tevékenységet. A tágabb definíció nem támaszt szervezeti feltételeket és megengedő a „más személy” esetében a családtagok, rokonok, barátok, ismerősök számára végzett „önkéntességgel” kapcsolatban, ha azok nem egy háztartás tagjai (lásd Bartal 2020).

pedig a magyarországi (Batta 2013; Gyorgyovich 2021; Váradi 2021; Gyorgyovich 2023) felmérések azt mutatják, hogy – mind a teljes népességben, mind pedig a fiatalok körében – a magukat önkéntesnek vallók között csökken a formális, és nő a szervezett kereteken kívüli önkéntes munkát végzők aránya. Ugyanakkor a Szlovákiában (Brozmanová-Gregorová 2018), Romániában (Bădescu et. al 2019) és Szerbiában (Radovanović 2018) a 14-30 éves fiatalok körében elvégzett vizsgálatok a formális önkéntesség – a korábbiakhoz képest – nagyobb arányú jelenlétére utalnak.

A kutatások (lásd például Hustinx et al. 2010; van Tienen et al. 2011; Taniguchi 2012; Perpék 2012; Helms – McKenzie 2014; Wang et al. 2017; Einolf et al. 2017; Gyorgyovich 2021; Dean 2022) általános megállapítása, hogy a formális és informális önkéntesek nem csak számarányaikban térnek el, hanem szociodemográfiai jellemzőikben is. A formális önkéntességet vállalók között nagyobb gyakorisággal találunk magasabb iskolai végzettségű, jobb társadalmi és gazdasági státuszú (Hustinx et al. 2010; Taniguchi 2012; Perpék 2012), vallásos, illetve vallási szervezetekhez kötődő (van Tienen et al. 2011) embereket, míg az informális önkéntesség gyakoribb az alsóbb osztályok és az etnikai kisebbségek körében (Hustinx et al. 2010:418; Dean 2022), valamint számottevőbb azokban az országokban, ahol a szociális szolgáltatások deficitesebbek, nehezebben elérhetőek bizonyos társadalmi csoportok számára (Einolf et al. 2017:228).

Tanulmányunk az első olyan elemzés, amely a felvidéki, erdélyi, vajdasági és kárpátaljai 15-29 éves magyar fiatalok reprezentatív mintáján a formális és az informális önkéntesek jellemzőinek leírására, valamint az azt befolyásoló tényezők feltárására vállalkozik. Nagyon keveset tudunk ugyanis a kisebbségben élő 15-29 éves magyar fiatalok önkéntességéről (hiszen a Magyar Ifjúság Kutatás 2020 kérdéssorába is először került be az önkéntességről szóló kérdés). Másrészt, alig vannak (lásd Dániel et al. 2023) információink arra nézve, hogy a határon túli magyar fiatalok önkéntességnek milyen a formalizáltsága. Nevezetesen kiket lehet megszólítani a formális önkéntes munkavégzéssel, illetve kik azok a fiatal önkéntesek, akik ezt nem szervezeti keretek között teszik. Ezek az eredmények véleményünk szerint, a határon túli magyar szervezetek rekrutációs és utánpótlás építő munkáját is segíthetik.

Mindezekből kiindulva kutatásunk fő célja – annak érdekében, hogy főbb kutatási kérdéseinket meg tudjuk válaszolni –, hogy elemezzük és leírjuk a felvidéki, az erdélyi, a vajdasági és a kárpátaljai 15-29 éves, magukat aktív önkéntesnek valló magyar fiatalok

körében a formális és informális önkéntesek szociodemográfiai jellemzőit, valamint azonosítsuk az önkéntesség két típusát valószínűsítő tényezőket. Tanulmányunkban a formális és informális aktív önkénteseket a közösségi erőforrás hordozóinak és a közösségszervezés erőinek tekintjük, amely szerepek a kisebbségi létben különösen felértékelődnek. Ezért további célunk az, hogy differenciáltan, korcsoportonként is feltárjuk a szervezetekhez kötődő, és nem kötődő aktív önkéntesek – mint a szervezeti és közösségi erőforrásokat megjelenítő – domináns csoportjait a fiatalok körében.

Módszertanilag a Magyar Ifjúság Kutatás 2020⁵ külhoni adatfelvételeit használtuk fel. A kérdőív civil szervezeti kötődésre és az önkéntességre vonatkozó kérdései mentén előállt mátrixban azonosítottuk a formális és az informális aktív önkénteseket (ennek módszertani problémáira az alábbiakban még kitérünk). Az így kapott két csoportot vizsgáltuk a különböző szociodemográfiai mutatók mentén egy kétváltozós, majd pedig egy logisztikus regressziós modellben, hogy mely háttértényezők növelik vagy csökkentik a formális önkéntesség esélyét. Tanulmányunk első részében a releváns szakirodalmi elemzések és adatok felhasználásával részletesen bemutatjuk a formális és az informális önkéntesség és önkéntesek főbb jellemzőit. Ezek az eredmények ugyanis viszonyítási pontul szolgálhatnak annak értelmezéséhez, hogy a határon túli önkéntes fiatalok közül kik azok, akik szervezeti, és kik azok, aki nem szervezeti keretek között önkéntesek. A második részben a kutatási kérdések és célok megfogalmazása után a módszertani elemzés problémáira és korlátaira térünk ki. Ezt követően négy fejezetben mutatjuk be a felvidéki, az erdélyi, a vajdasági és a kárpátaljai formális és informális önkéntes fiatalok szociodemográfiai jellemzőit. Elemzésünket az eredmények és a főbb megállapítások összegzésével zárjuk.

A FORMÁLIS ÉS INFORMÁLIS ÖNKÉNTESSÉG ÉS AZ ÖNKÉNTESEK FŐ JELLEMZŐI A SZAKIRODALMI ELEMZÉSEK ÉS ADATOK SZERINT

A formális és az informális önkéntesség fogalma

Az önkéntesség modernkori formájára, a szervezett keretek között folytatott önkéntességre jellemző az úgynevezett „kollektív stílus”, amelyben, Hustinx és Lammartyn (2003:168)

⁵ A szerzők köszönetet mondanak a Társadalomkutató Kft-nek, hogy a Magyar Ifjúság Kutatás 2020 felvidéki, erdélyi, vajdasági és kárpátaljai adatbázisait rendelkezésükre bocsátotta.

szerint, a közösség iránti elköteleződés és kötelességérzés fejeződik ki, alapja pedig a szolgálatászetika. Ez a közösség iránti elköteleződés és kötelességérzés legfőképpen a szervezeti lojalításban és az önkéntesség rendszerességében nyilvánul meg, ami egybeesik a szervezeti érdekekkel is. A formális önkéntesség lehet úgynevezett tagi önkéntesség, amikor egy társas civil-nonprofit szervezet tagjai önkéntes munkában látják el feladataikat vagy végeznek önkéntes munkát a szervezet missziójának megvalósításaért. A másik típusa, az úgynevezett kötődő önkéntesség, amikor az önkéntes nem tagja a szervezetnek, hanem „csak” mint önkéntes kapcsolódik, mivel egyetért a szervezet missziójával, céljaival és azt munkájával is segíteni kívánja.

Klasszikusan – a jóságos szamaritánus óta – az emberi segítő viselkedés legősibb és leggyakoribb módja az a magatartás, amit a mai szóhasználatnál informális önkéntességnek nevezünk (Einolf et al. 2017). Informalitása és az, hogy az önkéntes maga tervezi meg és irányítja a segítő magatartást, a szervezett keretekben zajló önkéntességtől, míg nem-viszonossága a kölcsönös segítségnyújtástól különbözteti meg. Általános jellemzője, hogy inkább spontán és esetenkénti, mint rendszeres. Tipizálható egyrészt aszerint, hogy az elsődleges szocializációs (család, rokonok, barátok), illetve ismerősi és szomszédsági közegben, vagy pedig idegenek számára valósul meg (Einolf 2008), másrészt aszerint is, hogy személy- vagy feladatorientált (Finkelstein-Brannick 2007).

A formális és informális önkéntesek főbb szociodemográfiai jellemzői

Az önkéntességet Smith (1994) terminológiája szerint a „domináns státusz-modell” jellemzi, ami azt jelenti, hogy a formális önkéntességet vállalók között nagyobb gyakorisággal találunk magasabb iskolai végzettségű, jobb társadalmi és gazdasági státuszú egyéneket, míg az informális önkéntesség gyakoribb az alsóbb osztályok és az etnikai kisebbségek körében (Hustinx et al. 2010:418; Dean 2022). Majdnem egybehangzó az a megállapítás, hogy a nők nagyobb valószínűséggel vesznek részt mind a formális, mind pedig az informális önkéntességben (Wang et al. 2017; Dean 2022), amit Helms és McKenzie (2014) németországi eredményei annyiban egészítenek ki, hogy azok a nők vállalnak nagyobb valószínűséggel formális önkéntes munkát, akik informálisan is segítenek. Az önkéntesség időadomány és Taunguchi (2012:921) az egyéni időfelhasználás felől vizsgálva azt állapította meg, hogy az oktatási és vallási tevékenységekre fordított idő szignifikánsan és pozitívan befolyásolja a formális önkéntesség valószínűségét. Tanulmányának fontos kitétele, hogy az önkéntesség két

formája inkább kiegészíti, mint helyettesíti egymást. Az önkéntesség két típusának a vallásossággal való összefüggéseit vizsgálva van Tienen és munkatársai (2011) a korábbi kutatásokkal összhangban azt találták, hogy a templomba járás pozitívan kapcsolódik a formális önkéntességhez és a vallási közösségbe való beilleszkedés meglehetősen nagy szerepet kap a formális önkéntesség magyarázatában. Elemzésünk szempontjából Perpék Éva 2012-es tanulmányának fontos megállapítása volt a magyarországi formális és informális önkéntesek vizsgálata kapcsán, hogy a kulturális tőkének erős pozitív hatása van a formális önkéntességre, amelyet a szerző a közösségi részvétel és helyi fejlesztés hatékony eszközének tartott.

A fiatalok önkéntességét vizsgálva fel kell hívni a figyelmet arra, hogy az elmúlt évtized nemzetközi szakirodalmi (Hustinx-Lammertyn 2003; Rochester 2018) eredményei arra mutattak rá, hogy a leginkább a nagyvárosi, még felsőfokú tanulmányokat végző vagy atipikus munkakörben dolgozó, magasabban kvalifikált, Y generációhoz tartozó önkéntesek körében csökkent a szervezeti elköteleződés és lojalitás, és a rendszeres önkéntes munkavégzés iránti igény (lásd még Bartal 2023).

A szlovák, a román, a szerb fiatalok formális és informális önkéntessége a statisztikai felmérések tükrében

A statisztikai adatok felől vizsgálva a formális és az informális önkéntességet – viszonyítási pontként – érdemes megidézni az Eurostat 2015-ös eredményeit, amely konkrétan a formális és informális önkéntességet is vizsgálta. Eszerint⁶ az Európai Unió 28 tagállamában a 16 éven felüli népesség átlagosan 22,2 százaléka informális, míg 19,3 formális önkéntes volt. A 28 uniós tagállamban átlagosan a formális önkéntesek 20,6 százaléka, míg az informális önkénteseknek a 22,5 százaléka került ki a 16-24 éves korú állampolgárok közül.⁷ Ugyanezen adatok Szlovákiára vonatkozólag 7,9-19 százalékot, míg Romániára 8,3-7,4 százalékot mutattak, azaz Szlovákiában a 16-24 éves korúak jóval magasabb arányban képviseltették

⁶ Social participation and integration. Eurostat 2015. https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Social_participation_and_integration_statistics&oldid=506205#Formal_and_informal_voluntary_activities

⁷ A formális önkéntesek további 19,5 százaléka a 25-64 éves, 21,3 százaléka a 65-74 éves, míg 13,9 százaléka pedig a 75 évnél idősebb korosztályhoz tartozott. Ezzel szemben az informális önkéntesek 23,3 százaléka a 25-64 éves, 23,9 százaléka 65-74 éves, míg 13,3 75 év felettiek közé tartozott.

Forrás: Social participation and integration. Eurostat 2015. https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Social_participation_and_integration_statistics&oldid=506205#Formal_and_informal_voluntary_activities

magukat az informális, míg Romániában pedig valamivel magasabb arányban a formális önkéntesek között. Magyarországon a formális önkéntesek 12 százaléka, míg az informális önkéntesek 11,4 százaléka tartozott a 16-24 éves korcsoportba.

A bevezetőben már utaltunk Brozmanová-Gregorová 2018-as adataira, amely trendváltást jelzett a 15-30 éves szlovák fiatalok önkéntességében. Ugyanis a fiatal szlovák önkéntesek valamivel több mint a fele (52,5 százalékuk) már formális keretek között végezte önkéntes tevékenységét. A felmérés eredményei szerint a formális önkéntességben aktív fiatalok az informális önkéntességben is tevékenyek voltak, és fordítva is mutatkozott kölcsönhatás. Mind a formális, mind pedig az informális önkéntesek között többségben voltak a nők, valamint az egyetemi végzettségűek. A városi fiatalok közül lényegesen többen vettek részt formális keretek között önkéntességben, mint a vidékiek esetén. Ez a különbség az informális önkéntességben nem volt tetten érhető. Végezetül pedig a felmérés fontos megállapítása volt, hogy a fiatalok formális önkéntessége és szervezeti tagsága között szoros összefüggés mutatkozott.

Romániában a 2018-as adatok szerint (cit. Motoi 2020) emelkedett az önkéntesek és ezen belül is a formális önkéntesek aránya (12,4 százalék) a 14-29 éves fiatalok körében, ami leginkább a 14-18 évesek (15,7 százalék) és a 23-26 évesek (13,9 százalék) között mutatkozott meg (Bădescu et. al 2019:46). Szerbiában egy 2018-as reprezentatív felmérés szerint a 15-24 évesek körében volt a legmagasabb a formális (41,8 százalék) és az informális (29,4 százalék) önkéntesek aránya (Radovanović 2018:147). A magyarországi eredmények közül meg kell említeni, hogy az Önkéntesség Magyarországon 2018 vizsgálat (Gyorgyovich et al. 2020) adatai szerint a 18-29 éves önkéntesek 66 százaléka kizárólag informális, 11,6 százaléka formális és 24,1 százaléka pedig mindkét formában végzett önkéntes munkát. A Magyar Ifjúság Kutatás 2020 adatbázisának elemzése alapján Gyorgyovich (2023) megállapítja, hogy a magyar önkéntes fiataloknak negyede csak informálisan nyújtott segítséget valakiknek, és csak 8,8 százalékuk szervezett körülmények között. Nem kevesebb, mint kétharmaduk formális és informális módon is önkéntes volt, ami a korábbiakhoz képest jelentős átstrukturálódást jelent a fiatalok önkéntességében.

AZ ELEMZÉS FŐ KÉRDÉSEI, CÉLJAI ÉS MÓDSZEREI

Az elemzés fő kérdései és céljai

A formális és informális önkéntességre vonatkozó szakirodalmi eredmények és statisztikai adatok alapján három fő kutatási kérdést fogalmaztuk meg.

- A nemzetközi és a magyar elemzések az informális önkéntesség dominanciáját mutatták a fiatalok körében, míg a legutóbbi szlovákiai, romániai és szerbiai adatok a formális önkéntesség túlsúlyáról számoltak be. Ebből következően az első kutatási kérdésünk az, hogy a különböző határon túli régiókban élő magyar, aktív önkéntes fiatalok között a formális és informális önkéntesek aránya mennyiben követi az adott ország tendenciáit.
- A szakirodalmi elemzések szerint a formális önkéntesség a magas társadalmi és gazdasági státusszal rendelkezők, valamint a vallásosak körében gyakoribb. Ennek alapján második kutatási kérdésünk egyrészt az, hogy a négy régió fiatal, formális önkéntesei körében is igazolhatók-e ezek a megállapítások, illetve az informális önkéntesség körükben is inkább az alacsonyabb iskolázottságú, gyengébb gazdasági helyzetű és kevésbé vallásos önkéntes fiatalokra jellemző-e. Másrészt kérdésünk az is, hogy milyen tényezők valószínűsítik a formális önkéntessé válást a határon túli fiatalok körében.
- Elemzésünkben a formális és informális önkéntes fiatalokat a közösségi erőforrás hordozóinak és a közösségszervezés erőinek tekintjük, amely szerepek a kisebbségi létben különösen felértékelődnek. Ebből kiindulva harmadik kutatási kérdésünk az, hogy a formális és informális önkéntesek mely korcsoportokban jelennek meg dominánsan és mennyiben mutatják ezek az alcsoportok az általános jellemzőket.

Mindezek alapján a kutatás fő célja az volt, hogy regisztrálja a felvidéki, erdélyi, vajdasági és kárpátaljai fiatal, aktív önkéntesek körében a formális és informális önkéntesek arányát és ezt összevesse a vonatkozó országban született eredményekkel. Továbbá, hogy leírja a négy régió aktív önkéntes fiataljainak körében a formális és informális önkéntesek szociodemográfiai jellemzőit, illetve megvilágítsa azt, hogy mely tényezők befolyásolják a formális önkéntessé válást. Ennek alapján a kutatás célja az is, hogy egyrészt választ adjon a második kutatási kérdésben megfogalmazottakra, másrészt, hogy megmutassa a határon túli civil, ifjúsági szervezetek számára, hogy minek alapján tudják toborozni és megtartani önkénteseiket, illetve, hogy az informális önkéntesek közül kiket tudnak megszólítani. Végezetül célunk volt az is, hogy feltárjuk, hogy sem a formális, sem az informális önkéntesek nem alkotnak egy

homogén csoportot, hanem kimutathatók körükben korosztályonként olyan domináns alcsoportok, amelyek a határon túli civil ifjúsági szervezetek számára az utánpótlást jelenthetik.

Az elemzés módszerei

Elemzésünk a Magyar Ifjúság Kutatás 2020 külhoni adatfelvételére támaszkodik, amely során 4000 határon túli magyar⁸ 15-29 éves fiatalot kérdeztek meg 2020 októbere és 2021 januárja között.⁹ A kutatás nem, életkor, terület és településtípus szerint reprezentatív volt az adott országok magyar fiataljaira nézve, amelynek alapjául a népszámlálások, ennek hiányában különböző becslések adatait használták. Az adatfelvétel során véletlen sétás, illetve kvótás mintavételt alkalmaztak, a kisebb eltéréseket pedig utólagos súlyozással korrigálták (Domokos et al. 2021:75–76).

Elemzési mintánkat a Magyar Ifjúság Kutatás 2020 felvidéki, erdélyi, vajdasági és kárpátaljai kérdőíveinek két kérdésére adott válaszok mentén alakítottuk. *Aktív önkéntesnek* tekintettük azokat a fiatalokat, akik a kérdésre – „*Önkéntes tevékenység az a segítség, szívettség, amit önszántából, ingyen, ellenszolgáltatás nélkül más, családján, rokonán, közvetlen barátján kívüli személy, szervezet vagy a közösség javára végez valaki. Végzett Ön valaha ilyen tevékenységet?*” azt válaszolták, hogy *igen, az elmúlt 1 évben is*.

Ennek alapján azt találtuk, hogy Felvidéken a 15-29 éves fiatalok 34,1 százaléka, Erdélyben 31,7 százaléka, Vajdaságban 47,5 százaléka, míg Kárpátalján 25,8 százaléka vallotta magát aktív önkéntesnek.

- Az aktív önkéntesek mintáján belül *formális önkéntesnek* tartottuk azokat a fiatalokat, akik a kérdésre „*Kapcsolódott-e az elmúlt egy év során valamilyen egyesülethez, alapítványhoz, önkéntes társuláshoz, csoporthoz, mozgalomhoz, közösséghez? Gondoljon olyanra, hogy részt vett a szervezet munkájában, tevékenységében, esetleg néha elment a rendezvényeire stb.*”¹⁰ – *is igennel* válaszoltak.

⁸ A kutatás során azokat a fiatalokat tekintették magyarnak, akik kellően jól beszélik a magyar nyelvet ahhoz, hogy a kutatás kérdőívét megértsék, és annak kérdéseire magyarul válaszoljanak.

⁹ Felvidéken 1000 főt, Erdélyben és Partiumban 2000 főt Vajdaságban és Kárpátalján 500-500 főt.

¹⁰ Sajnálatos módon a civil részvételre (tagság, kötődés) vonatkozó kérdésben – a korábbi megkérdezésekhez viszonyítva – nem volt konzekvens a Magyar Ifjúság Kutatás 2020. Ugyanis, míg a 2001-es kérdőívben azt a kérdést tették fel, hogy „*Tartozik-e Ön valamilyen civil, társadalmi vagy politikai szervezethez?*” addig a 2016-os kérdőívben már az szerepelt, hogy „*Ön tagja valamilyen szervezetnek?*” Véleményünk szerint a 2016-os felvétel kérdése egy erős civil szervezeti elköteleződést feltételez, míg a 2001-es és a 2020-as vizsgálatok – a „tartozik”

Ennek alapján azt valószínűsítettük, hogy az aktív önkéntesek annál a szervezetnél voltak önkéntesek, amelyhez szervezetileg is kapcsolódtak. Sajnálatos módon a kérdőív nem adott arra lehetőséget, hogy az önkéntesek pontos szervezetét beazonosítsuk. Erős módszertani megszorítással élve tehát, inkább formális közeli, vagy kvázi formális önkéntességet tudtuk azonosítani.

- A magukat *aktív önkéntesnek* vallók közül, akik pedig *nemmel* válaszoltak a civil szervezeti kapcsolódást mérő kérdésre *azokat informális önkénteseknek* tekintettük, hiszen nem volt szervezeti kötődésük.

A módszertani elemzés során a formális és informális aktív önkéntesek jellemzőit a négy régióban először kétváltozós elemzéssel, majd pedig többváltozós logisztikus regressziós modellekkel vizsgáltuk.

A FORMÁLIS ÉS INFORMÁLIS AKTÍV ÖNKÉNTES FIATALOK SZOCIODEMOGRÁFIAI JELLEMZŐI A NÉGY HATÁRON TÚLI RÉGIÓBAN

A felvidéki formális és informális aktív önkéntesek szociodemográfiai összetétele

A felvidéki, magát aktív önkéntesnek valló 322 fiatal 56 százaléka kötődött valamilyen civil szerveződéshez, azaz formális önkéntes volt, míg 44 százalékuk nem, tehát informális keretek között végezte önkéntességét. A szlovák önkéntes fiatalok körében hasonló megoszlást mért Brozmanová-Gregorová (2018), miszerint a 15-30 éves önkéntes fiatalok valamivel több mint a fele (52,5 százaléka) formális keretek között volt önkéntes. Ennek alapján az állapítható meg, hogy a felvidéki magyar fiatalok között a szervezetekhez kötődő önkéntesek aránya követi az szlovákiai megoszlást.

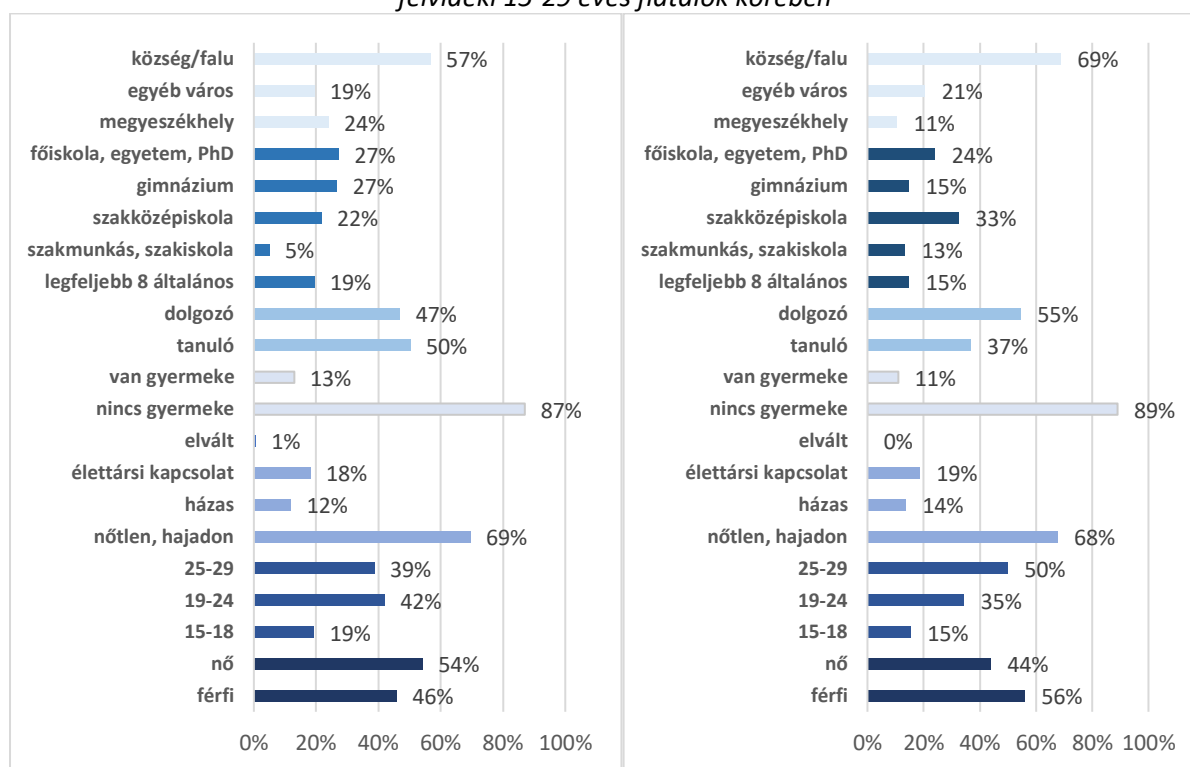
A kétváltozós elemzés eredményei szerint 2020-ban a felvidéki magyar fiatalok formális és informális önkéntességét a település típusa és a jelenlegi foglalkoztatási helyzet szignifikánsan ($p < 0,05$) befolyásolta, míg a nemi megoszlással és az iskolai végzettséggel tendenciaszerű volt az összefüggés ($p < 0,1$).

és a „kapcsolódik” kifejezésekkel – egy lazább elköteleződés mérésére adtak és adnak lehetőséget. Mindezek fényében a jelen tanulmányban tehát egy laza civil szervezeti kötődést tudunk vizsgálni.

A Magyar Ifjúság Kutatás 2020 egy hiányosságára is fel kell hívni a figyelmet, ami elemzésünknek korlátokat szabott. Nevezetesen, míg a 2016-os felvétel rákérdezett a civil szervezeti tagság tevékenységi területeire, addig ez a 2020-as felvételtől kimaradt, így erre vonatkozólag nem tudunk adatokat szolgáltatni.

A *felvidéki, formális önkéntes fiatalokat* úgy jellemezhetjük, hogy inkább olyan nők, aki a 19-29 éves korosztályba tartoznak, és ebből következően vagy tanulnak, vagy dolgoznak. Többségükben középfokú vagy annál magasabb iskolai végzettségűek és valamivel többen élnek városokban (elsősorban megyeszékhelyen), mint az informális önkéntesek közé tartozók. A felvidéki formális önkéntesek település szintű jellemzői tehát összhangban vannak Brozmanová-Gregorová (2018) fentebb ismertetett eredményeivel. A formális önkéntes fiatalok több mint a fele (58 százalékuk) a maga módján vallásos. Szubjektív anyagi helyzetüket 56 százalékuk a „beosztással jól kijönnek” míg további 33 százalékuk „gondok nélkül él” kategóriába sorolta (1. ábra).

1. ábra. A formális (N=181) és az informális (N=141) önkéntesek főbb szociodemográfiai jellemzői a felvidéki 15-29 éves fiatalok körében

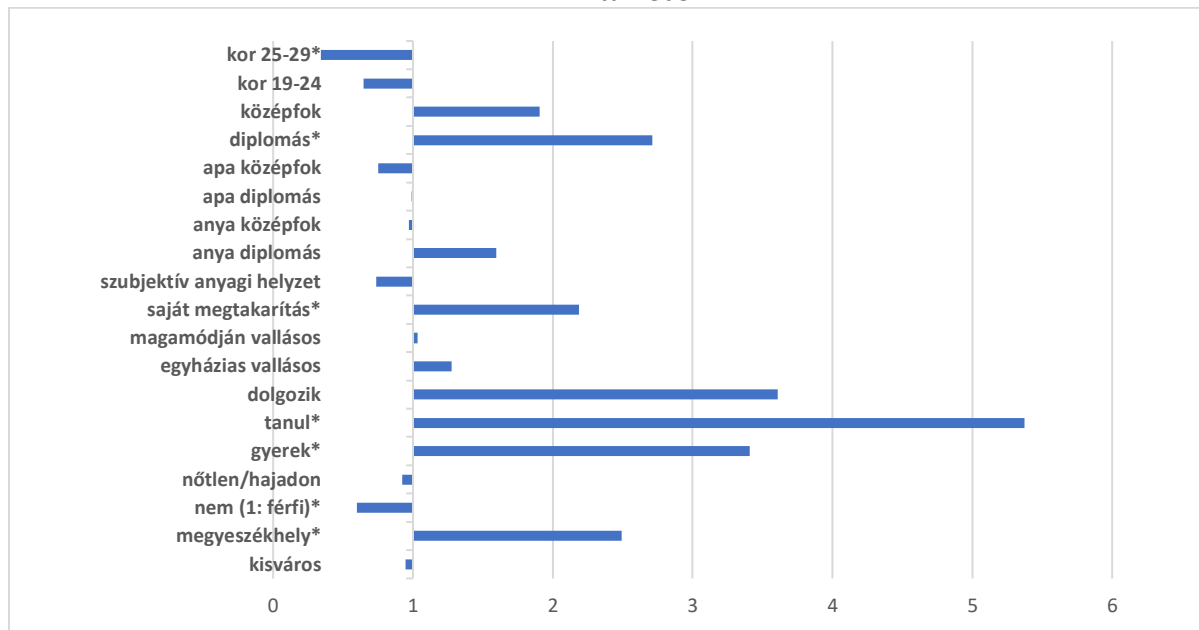
Forrás: Magyar Ifjúság Kutatás 2020 adatbázisa alapján saját szerkesztésű ábra.

A fentiekkel szemben a *felvidéki informálisan önkéntes fiatalok* elsősorban a férfiak közül kerülnek ki. Az almintá felét a 25-29 éves korosztály teszi ki, több mint a felük (55 százalék) dolgozik, szakmunkásképzői vagy szakiskolai végzettsége 33 százalékuknak, ennél magasabb végzettsége 39 százalékuknak van. Valamivel több mint háromötödük községben/faluban él. Szubjektív gazdasági helyzetét 57 százalékuk a „beosztással jól kijönnek”, míg 36 százalékuk

pedig „gondok nélkül élnek” kategóriába sorolta, ami a formális önkénteseknél egy árnyalatnyival jobb anyagi helyzetre utal (1. ábra).

A továbbiakban egy többváltozós modell keretében azt is megvizsgáltuk, hogy mi befolyásolja a formális önkéntesség esélyét a felvidéki aktív önkéntesek körében (2. ábra). Eredményeink szerint, ha az aktív önkéntes fiatal megye/járás székhelyen él, 2,5 szeres eséllyel válik formális önkéntessé, mint a más településeken élők ($p < 0,05$). Emellett, ha a fiatalnak gyermeke van, ez az esély 3,5 szeres. Gyengén szignifikáns a hatás ($p < 0,1$) még, hogyha a fiatal még tanuló, diplomás, van saját megtakarítása és nő, ilyen esetben is nagyobb a formális önkéntesség esélye. A felvidéki aktív önkéntes fiatalok korcsoportjai között a 15-24 évesek között mutatkozott nagyobb valószínűsége a formális önkéntessé válásnak.

2. ábra. A felvidéki aktív önkéntes fiatalok formális önkéntességének esélye a háttérváltozók tükrében¹¹

Forrás: Magyar Ifjúság Kutatás 2020 adatbázisa alapján saját szerkesztésű ábra.

Mivel a százalékos adatok szerint a formális önkéntesek bázisát inkább a 19-29 éves, míg az informális önkéntesekét a 25-29 éves fiatalok adták, ezért az 1. táblázatban összefoglaltuk ezen korcsoportok főbb szociodemográfiai jellemzőit, amelyek az alacsony elemszámok miatt inkább tájékoztató jellegűek. Egyedüli szignifikáns összefüggés, hogy a 25-29 éves

¹¹ Logisztikus exp(B) értékek, és az együtthatók szignifikanciája, * $p < 0,1$.

korcsoportban az informális önkéntesek iskolai végzettsége jóval alacsonyabb volt, mint a formális önkénteseké.

1. táblázat. A felvidéki formális és az informális aktív önkéntesek domináns életkori csoportjainak főbb szociodemográfiai jellemzői

Felvidéki formális önkéntesek			Felvidéki informális önkéntesek
	19-24 évesek (42% N=76)	25-29 évesek (39% N=70)	25-29 évesek (50% N=70)
Férfi	52%	46%	54%
Nő	48%	54%	46%
Nőtlen/hajadon	79%	43%	46%
Házass	21%	55%	54%
Nincs gyermeke	97%	72%	81%
Van gyermeke	3%	28%	19%
Tanul	62%	12%	8%
Dolgozik	38%	81%	76%
Alsófokú végzettség	13%	7%*	16%*
Középfokú végzettség	75%	34%*	40%*
Felsőfokú végzettség	12%	59%*	44%*
Falun/községben élő	56%	67%	70%
Városban, megyeszékhelyen élő	44%	33%	30%
Gondok nélkül élnek	34%	29%	30%
Beosztással jól kijönnek	54%	62%	65%
Éppen, hogy megélnék	12%	9%	5%

Forrás: Magyar Ifjúság Kutatás 2020 adatbázisa alapján saját szerkesztésű ábra.

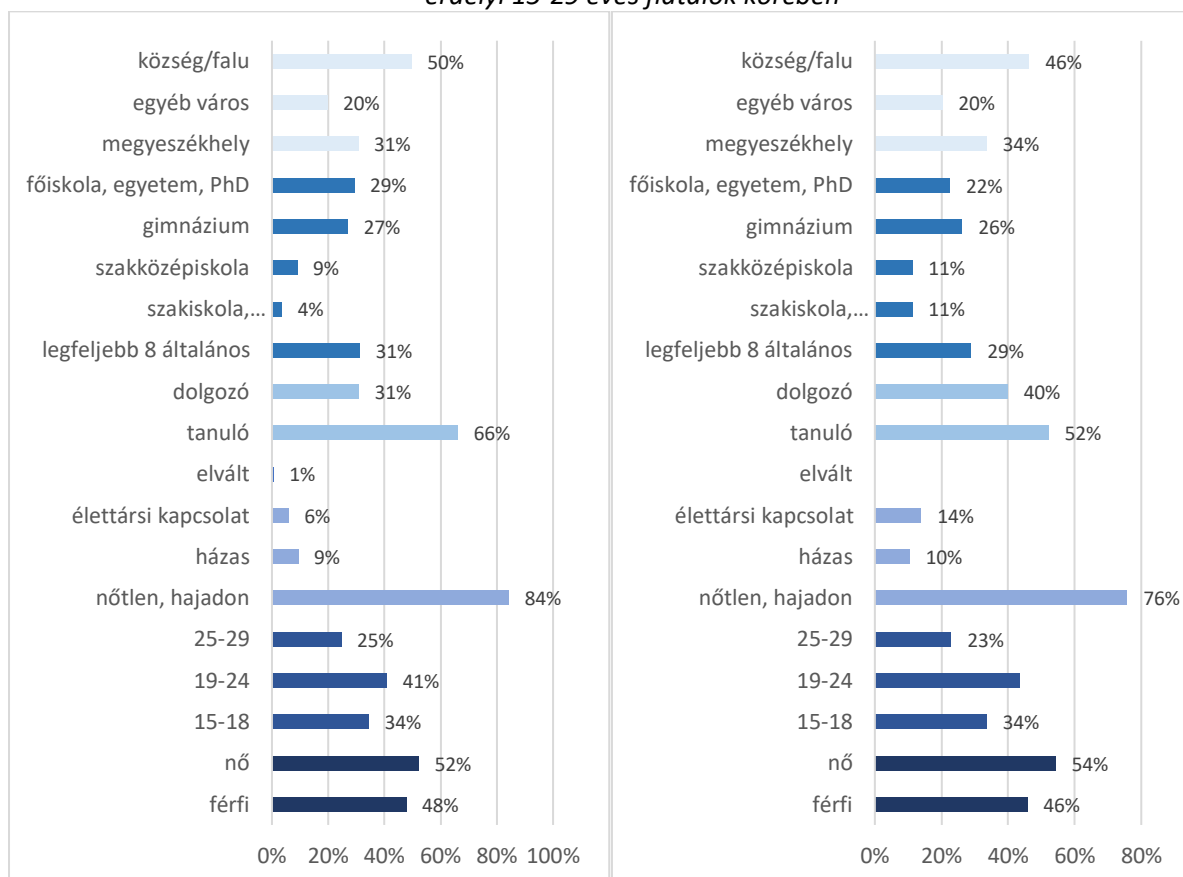
A felvidéki *formális önkéntesek domináns életkori csoportjai* szociodemográfiai jellemzőikben két különböző korcsoportot jelenítenek meg. A 19-24 évesek döntő többsége (89 százalék) úgy nyilatkozott, hogy elérhető közelségben vannak számukra olyan civil vagy egyházi szervezetek, amelyek fiatalok számára szerveznek programot és ezen valamivel több, mint háromötödük rendszeresen részt is szokott venni. A 25-29 éves korcsoport ugyancsak döntő többsége számára elérhető közelségben van olyan civil vagy egyházi szervezet, amely fiatalok számára szervez programot és ezen közel kétharmaduk rendszeresen részt is szokott venni. Összességében elmondható, hogy a felvidéki fiatalok között a formális önkéntesek egy magasabban kvalifikált, közösségi részvételében tudatos és aktív csoportot jelenítenek meg. Az *informális önkéntesek* felét kitevő 25-29 évesek korcsoportjának legfőbb jellemzőjét az alacsonyabb iskolai végzettség és a falusi/községi lakóhely adja meg. Ez a csoport kevesebb szabadidővel rendelkezik és a közösségi kezdeményezések iránt kevésbé elkötelezett fiatalok tartoznak ide, hiszen alig 27 százalékuk vett részt rendszeresen a közelében lévő civil szervezetek rendezvényein.

Az erdélyi formális és informális aktív önkéntesek szociodemográfiai jellemzői

Az erdélyi, magát aktív önkéntesnek valló 594 fiatal 68 százaléka kötődött valamilyen civil szerveződéshez, azaz formális önkéntes volt, míg 32 százalékuk informális keretek között végezte önkéntességét. Ez a megoszlás az erdélyi, aktív, fiatal önkéntesek körében jóval erősebb szervezeti kötődést jelent, mint amelyet Bădescu és szerzőtársainak (2019) eredményei mutattak az Romániára vonatkozólag.

A Magyar Ifjúság Kutatás 2020 adatainak kétváltozós elemzése alapján a formális és informális önkéntesek esetében szignifikáns eltérés ($p < 0,05$) mutatkozott a tekintetben, hogy milyen a fiatal családi állapota, foglalkoztatási helyzete, illetve a saját és az anyja iskolai végzettsége.¹² Az erdélyi, formális önkéntes fiatalok körében a nemi megoszlás nem mutatott lényeges különbséget (lásd 3. ábra).

3. ábra. A formális (N=406) és az informális (N=188) önkéntesek főbb szociodemográfiai jellemzői az erdélyi 15-29 éves fiatalok körében

Forrás: Magyar Ifjúság Kutatás 2020 adatbázisa alapján saját szerkesztésű ábra.

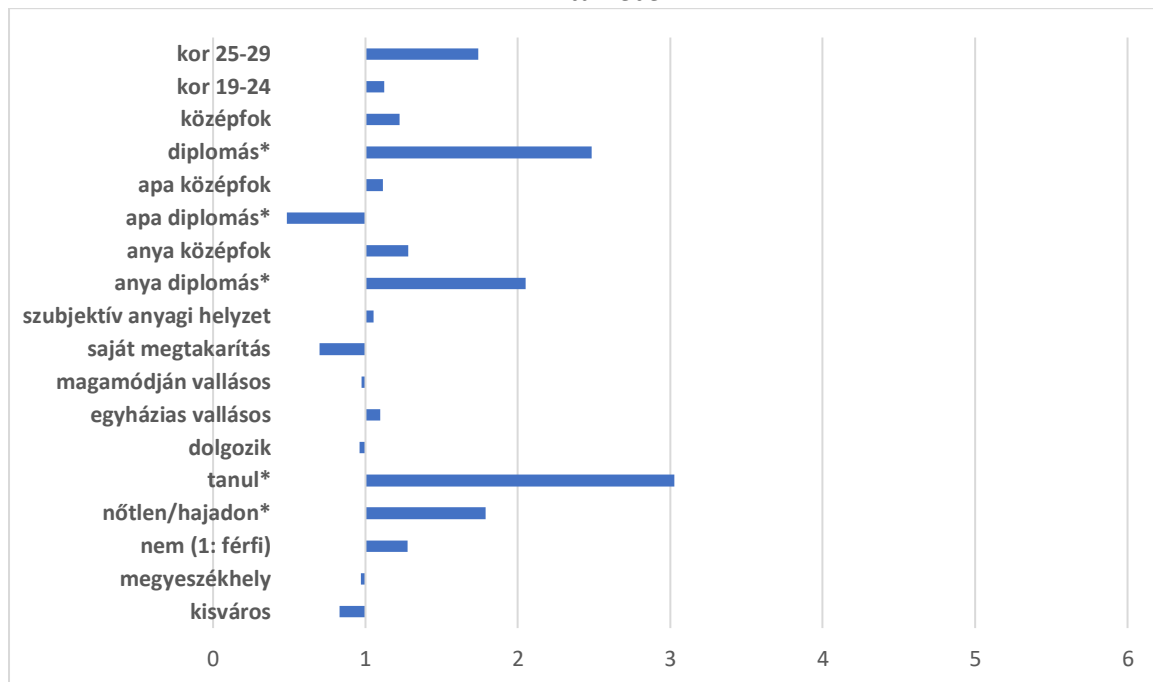
¹² A „Van-e gyermeke?” változó esetében 30 százalékos válaszhiány volt, így itt az elemzésből kihagytuk ezt a változót.

Bázisukat inkább a 19-24 éves fiatalok adják, a 15-18 évesek nem elhanyagolható aránya (34 százalék) mellett. Életkori helyzetükből eredően döntő többségük (84 százalékuk) nőtlen/hajadon, kétharmaduk tanuló, míg 31 százalékuk már dolgozik. Gimnáziumi vagy felsőfokú végzettséggel rendelkezik 56 százalékuk. Felük falun/községben él, míg 31 százalékuk megyeszékhelyen együtödük pedig városokban lakik. Többségük (56 százalékuk) a maga módján vallásos és csak 30 százalékuk az, aki az egyház tanításai szerint. Szubjektív anyagi helyzetét 54 százalékuk a „beosztással jól kijönnek”, míg 37 százalékuk a „gondok nélkül élnek” kategóriába sorolta. Mindezek alapján megállapítható, hogy az erdélyi formális önkéntesek alapvetően a fiatalabb korosztályba tartoznak, és jellemző sajátosságuk, hogy közép- és felsőfokú végzettséggel, az anya részéről diplomás családi mintával és jobb anyagi helyzettel rendelkeznek. Közel ugyanolyan arányban találunk közöttük községekben/falun, illetve városokban/megyeszékhelyen élőket.

Az *erdélyi, informális önkéntes* fiatalok körében valamivel magasabb (54 százalék) arányban találunk nőket, mint a formális önkéntes csoportban (3. ábra). Életkori megoszlásuk hasonló a formális önkéntesekéhez, néhány százalékpontnyi eltéréssel. Körükben alacsonyabb a nőtlenek/hajadonok (75 százalék), a tanulók (52 százalék), a gimnáziumi, illetve felsőfokú végzettségűek aránya (56 százalék) és magasabb a foglalkoztatottaké (40 százalék), valamint a szakmunkási és szakiskolai végzettségűeké (33 százalék) ahhoz képest, amit a formális önkéntesek esetében regisztrálhattunk. Vallásosságukat és szubjektív anyagi helyzetüket is hasonlóan ítélik meg, mint a formális önkéntesek, annyi különbséggel, hogy esetükben valamivel alacsonyabb a „gondok nélkül élők” aránya (34 százalék). Ezek az eredmények azt mutatják, hogy az informális önkéntesek mind iskolai végzettségük, mind pedig anyagi helyzetük tekintetében a valamivel alacsonyabb társadalmi és gazdasági helyzetű fiatalok közül kerülnek ki.

Ezeket az eredményeket a többváltozós elemzés annyiban támasztotta alá és egészítette ki, hogy a nőtlenek és hajadonok esetén kétszeres, a még tanulók esetén háromszoros a formális önkéntesség esélye az aktív önkéntesek között. További eredmény, hogyha az anya és a megkérdezett diplomás, de az apa nem diplomás, akkor is nagyobb a formális önkéntesség válás esélye (4. ábra).

4. ábra: Az erdélyi aktív önkéntes fiatalok formális önkéntességének esélye a háttérváltozók tükrében¹³

Forrás: Magyar Ifjúság Kutatás 2020 adatbázisa alapján saját szerkesztésű ábra.

Az elemzés érdekes eredményének tartjuk, hogy mind a formális, mind pedig az informális önkéntesekre közel hasonló arányokkal ugyanazon korcsoport bázis volt jellemző (2. táblázat). Ugyanakkor ez esetben is hangsúlyozni kell, hogy az alacsony esetszámok miatt az adatok inkább tájékoztató jellegűek.

A részletes elemzés azt mutatta, hogy mind a formális, mind az informális önkéntesek azonos korcsoportjai nagyon sok szociodemográfiai hasonlóságot mutatnak, egyedül a foglalkozási helyzet esetén voltak szignifikáns eltérések. Eszerint a 15-18 éves erdélyi fiatalok körében a formális önkéntesek valamivel nagyobb arányban voltak tanulók, és kisebb arányban már dolgozók. Ugyanez figyelhető meg a 19-24 éves korosztályban is, azonban itt még nagyobbak voltak a különbségek. A formális önkéntesek közt több mint 20 százalékkal többen voltak tanulók, és jóval kevesebben dolgoztak, mint az informális önkéntesek csoportjában.

A formális önkéntesek 15-18 éves korcsoportjához tartozók 96 százaléka, a 19-24 évesek 89 százaléka mondta azt, hogy elérhető közelségben van olyan civil vagy egyházi szervezet, amely fiatalok számára szervez programot. A fiatalabbak majdnem fele, a 19-24 éveseknek pedig éppen a fele rendszeresen részt is szokott venni ezen szervezetek rendezvényein.

¹³ Logisztikus exp(B) értékek, és az együtthatók szignifikanciája, * $p < 0,1$. A gyerekekkel való rendelkezés magyarázóváltozót kihagytuk a magas (30 százalékos) adathiány miatt.

Összességében elmondható, hogy a formális önkéntesek bázisát két heterogén jellemzőkkel leírható csoport alkotja, amiknek közös jellemzője a jobb szubjektív anyagi helyzet és a magas aktív részvétel a szervezett közösségi eseményeken.

2. táblázat: Az erdélyi formális és az informális aktív önkéntesek domináns életkori csoportjainak főbb szociodemográfiai jellemzői

	Erdélyi formális önkéntesek		Erdélyi informális önkéntesek	
	15-18 évesek (34% N=138)	19-24 évesek (41% N=166)	15-18 évesek (33% N=62)	19-24 évesek (44% N=82)
Férfi	44%	44%	49%	44%
Nő	56%	56%	51%	56%
Nőtlen/hajadon	98%	88%	96%	79%
Házass	2%	12%	4%	21%
Tanul	98%*	70%*	90%*	49%*
Dolgozik	2%*	27%*	6%*	39%*
Alsófokú végzettség	89%	16%	87%	8%
Középfokú végzettség	9%	62%	11%	60%
Felsőfokú végzettség	2%	22%	2%	32%
Falun/községben élő	51%	52%	57%	43%
Városban, megyeszékhelyen élő	49%	48%	43%	57%
Gondok nélkül élnek	41%	35%	41%	27%
Beosztással jól kijönnek	53%	55%	52%	61%
Éppen, hogy megélnek	6%	10%	7%	12%

Forrás: Magyar Ifjúság Kutatás 2020 adatbázisa alapján saját szerkesztésű ábra.

Az informális önkéntesek 15-18 éves korcsoportjához tartozók 84 százaléka, a 19-24 éveseknek már csak a 77 százaléka tudott ifjúsági programokat is biztosító civil szervezetekről, de ezeken a fiatalabbak csak alig negyede, a 19-24 éveseknek pedig mindössze 18 százaléka vett részt rendszeresen. Ezek alapján úgy látjuk, hogy az erdélyi fiatal informális önkéntesek egy olyan csoportot alkotnak, akinek önkéntességét anyagi helyzetük, és alacsony közösségi érdeklődésük befolyásolja. Mindezzel együtt az erdélyi civil és ifjúsági szervezetek számára egy kiaknázatlan önkéntes erőforrást jelentenek.

A vajdasági formális és informális aktív önkéntesek szociodemográfiai összetétele

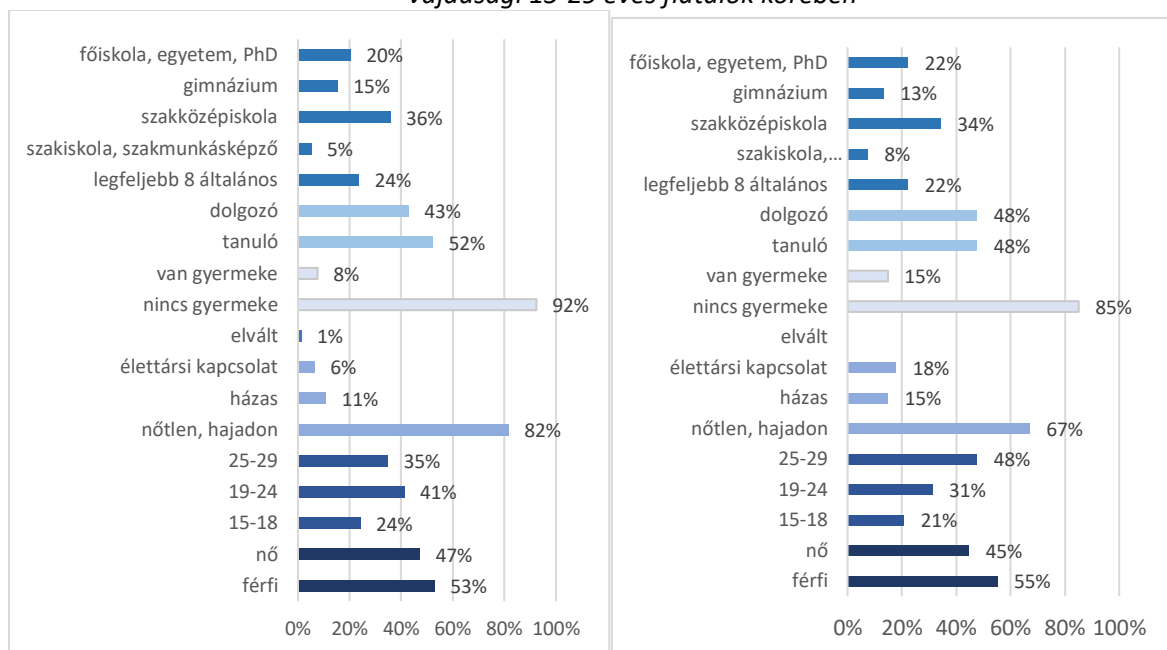
Eredményeink szerint 2020-ban a vajdasági, magát aktív önkéntesnek valló 225 fiatal 70 százaléka formális, míg 30 százalékuk nem szervezeti keretek között végezte tevékenységét.

Ez esetben is az tapasztalható, hogy a vajdasági fiatalok körében lényegesen magasabb a formális, és csak alig magasabb az informális önkéntesek aránya, mint amit a szerbiai adatok mutatnak (Radovanović 2018).

A vajdasági fiatalok körében mind a formális, mind pedig az informális önkénteseknél szignifikáns összefüggés ($p < 0,05$) mutatkozott a tekintetben, hogy milyen a megkérdezettek családi állapota, valamint az anyáknak milyen az iskolai végzettsége. Eszerint a formális önkéntesek közt több a nőtlen/hajadon, illetve az anyák iskolai végzettsége alacsonyabb, mint az informális csoportban.

Ahogy az 5. ábrán látható, a vajdasági aktív önkéntesek többségét kitevő, *formális önkéntesek* inkább a férfiak közül kerülnek ki, és többségük a 19-29 éves korosztályba tartozik. Valamivel több, mint négyötödük nőtlen/hajadon és döntő hányaduknak nincs gyermekük.

5. ábra. A formális (N=158) és az informális (N= 67) önkéntesek főbb szociodemográfiai jellemzői a vajdasági 15-29 éves fiatalok körében

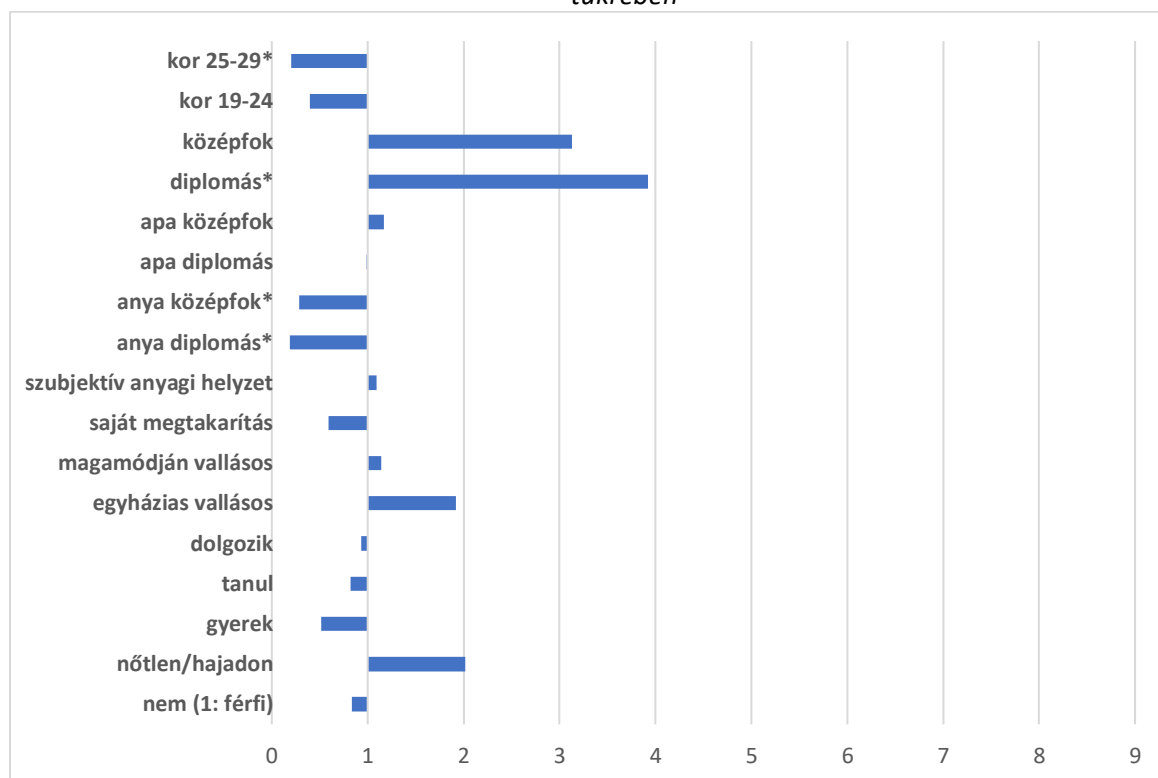
Forrás: Magyar Ifjúság Kutatás 2020 adatbázisa alapján saját szerkesztésű ábra.

Többségben vannak köztük a tanulók, de 42 százalékuk már dolgozik. A szakközépiskolai végzettség 36 százalékukra jellemző, míg ennél magasabb (gimnáziumi és egyetemi) végzettsége 35 százalékuknak van. A formális önkéntes fiatalok a vajdasági önkéntesek aktívabb csoportját jelentik ugyanis 94 százalékuk tudott elérhető civil szerveződésekről, és ezek programjaiban 46 százalékuk rendszeresen részt is vett.

Az *informális önkéntesek* nemi megoszlásuk, iskolai végzettségük és vallásosságuk tekintetében mutatnak hasonlóságot a formális önkéntesekkel. Ugyanakkor a 25-29 évesek az almintá közel felét teszik ki, míg a tanulók/dolgozók aránya megegyezik. Magas (93 százalék) az informális önkéntesek körében is azok aránya, aki ismernek a közelükben fiataloknak programokat biztosító civil szerveződéseket, de ezen csak alig 15 százalékuk vesz részt rendszeresen.

A logisztikus regressziós eredmények azt mutatják, hogy Vajdaságban éppen az alacsony iskolázott anyák esetén nagyobb a formális önkéntesség esélye az aktív önkéntes fiatalok körében. Az is látható (bár az együtttható csak 0,1 szinten szignifikáns), hogy amennyiben a fiatal maga diplomás, akkor a formális önkéntessé válás esélye négyszeres a többi fiatalhoz képest. További eredmény, hogy a fiatalabbak (15-24 évesek) körében nagyobb az esélye a szervezeti kötődésnek (6. ábra).

6. ábra. A vajdasági aktív önkéntes fiatalok formális önkéntességének esélye a háttérváltozók tükrében¹⁴

Forrás: Magyar Ifjúság Kutatás 2020 adatbázisa alapján saját szerkesztésű ábra.

¹⁴ Logisztikus exp(B) értékek és az együttthatók szignifikanciája, * $p < 0,1$. A vajdasági adatbázisban nem volt településtípus változó, ezért kihagytuk az elemzésből.

A százalékos adatok alapján az látható, hogy a vajdasági formális önkéntesek körében a domináns korcsoportként a 19-24 évesek, az informálisak között pedig a 25-29 éves korosztály jelenik meg, és a két almintá eltérését életkori sajátosságaik határozzák meg a családi állapot, hogy van-e vagy nincs gyermekük, valamint a tanulók/dolgozók aránya, illetve az iskolai végzettségük eltérő aránya tekintetében (3. táblázat).

3. táblázat. A vajdasági formális és informális aktív önkéntesek domináns életkori csoportjának főbb szociodemográfiai jellemzői

	Vajdasági formális önkéntesek	Vajdasági informális önkéntesek
	19-24 évesek (41% N=67)	25-29 évesek (48% N=34)
Férfi	51%	53%
Nő	49%	47%
Nőtlen/hajadon	86%*	31%*
Házass	14%*	69%*
Nincs gyermeke	95%	71%
Van gyermeke	5%	29%
Tanul	55%	12%
Dolgozik	35%	81%
Alsófokú végzettség	5%	16%
Középfokú végzettség	85%	50%
Felsőfokú végzettség	10%	38%
Gondok nélkül élnek	17%	16%
Beosztással jól kijönnek	69%	69%
Éppen, hogy megélnek	13%	16%

Forrás: Magyar Ifjúság Kutatás 2020 adatbázisa alapján saját szerkesztésű ábra.

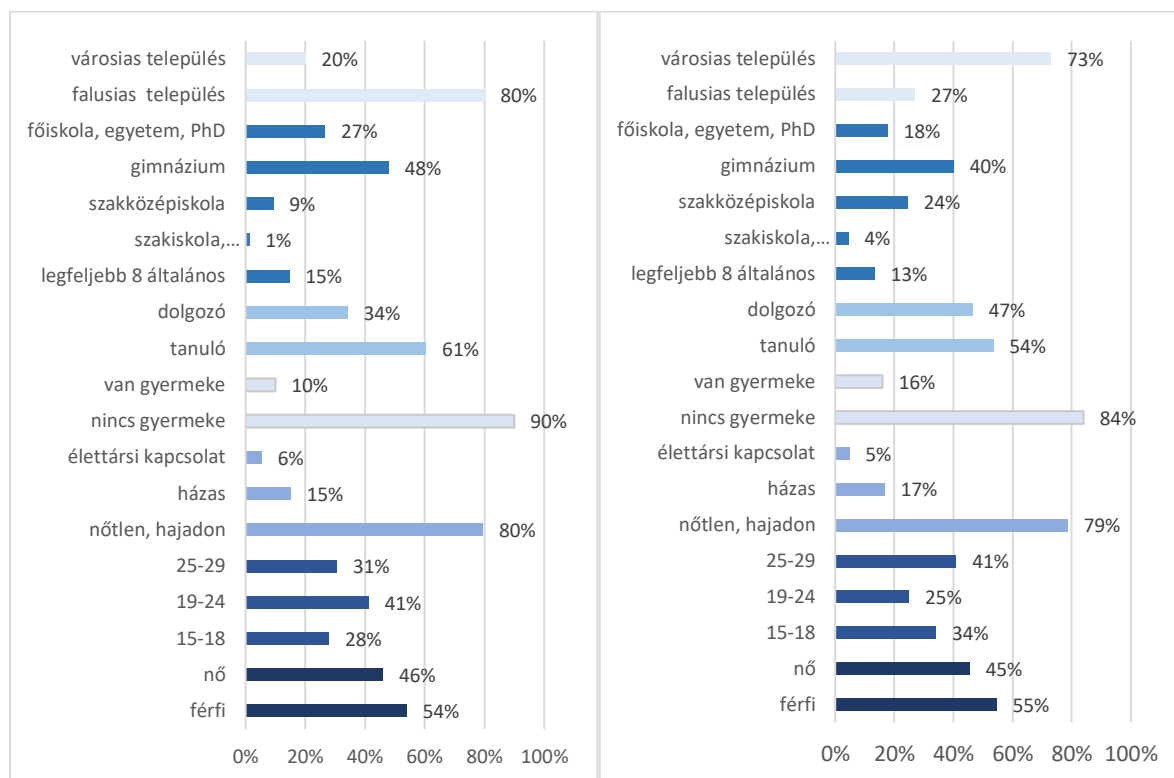
Az alacsony elemszám miatt csak tájékoztató jellegű adatok szerint egy további, bár nem túl nagy eltérés mutatható ki a 19-24 éves formális és a 24-29 éves informális csoport között. Nevezetesen, az „éppen, hogy megélnek” kategória megjelenése a szubjektív anyagi helyzet megítélésében, ahová a formális csoport 13 százaléka, míg az informális csoport 16 százaléka sorolta be magát.

A kárpátaljai formális és informális aktív önkéntesek szociodemográfiai jellemzői

A magát aktív önkéntesként meghatározó 119 kárpátaljai fiatal 63 százaléka formális, míg 37 százaléka nem szervezeti keretek között végezte a tevékenységét. A kárpátaljai formális és informális önkéntesek almintáinak összevetése során, részben a kis elemszámok miatt, nem találhatók szignifikáns összefüggések az egyes változók között.

A nem túl nagyszámú *formális önkéntes kárpátaljai fiatal* az elemzési adatok alapján (7. ábra), úgy jellemezhetjük, hogy többségük férfi, nőtlenek/hajadonok és ebből következően nincs gyermeke 90 százaléknak.

7. ábra. A formális (N=76) és az informális (N=43) aktív önkéntesek főbb szociodemográfiai jellemzői a kárpátaljai 15-29 éves fiatalok körében

Forrás: Magyar Ifjúság Kutatás 2020 adatbázisa alapján saját szerkesztésű ábra.

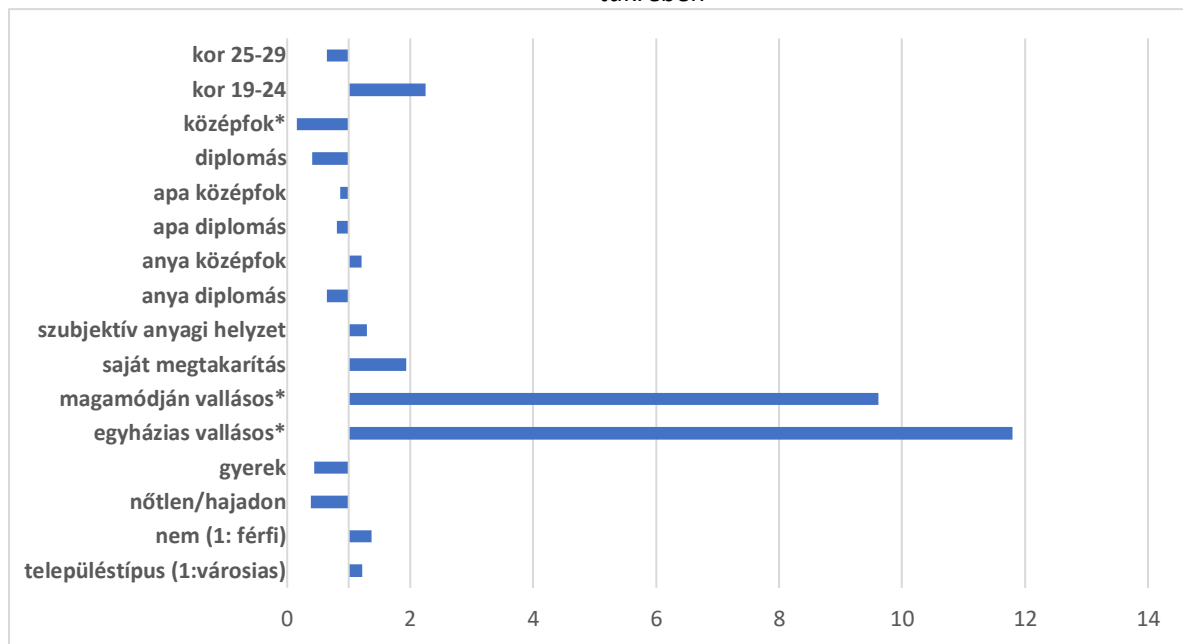
A formális önkéntesek domináns korcsoportját a 19-24 éves fiatalok alkotják. Jellemző rájuk a közép- és felsőfokú végzettség, valamint háromötödük tanuló, míg egyharmaduk már dolgozik, végezetül pedig jelentős részük falusias településen él. A csoport különleges jellemzője, hogy alig pár százaléknyi eltérés volt az egyház tanításai szerint (44 százalék) és a maguk módján vallásosak (47 százalék) között.

A még kisebb számú *informális önkéntes kárpátaljai fiatalok* körében is többségben vannak a férfiak, de ebben a csoportban a meghatározó korcsoportot a 25-29 éves fiatalok jelentik (7. ábra). A formális önkéntes csoporthoz hasonló köztük a nőtlenek/hajadonok, illetve a házasok aránya, de gyermeke már 16 százalékuknak van. Esetükben alacsonyabb a tanulók és magasabb a foglalkoztatottak aránya és iskolai végzettség szerint a szakközépiskolai és gimnáziumi végzettségűek jelentik a többséget. Ebben a csoportban a válaszadók 27 százaléka él városias településen, és alacsonyabb az egyház tanításai szerinti (33 százalék), de magasabb a maguk módján (49 százalék) vallásosak aránya.

Ahogy a 8. ábrán látható, a logisztikus regressziós eredmények szerint a kárpátaljai fiatalok körében az egyházas vallásosság esetén 11-szeres az esély a formális önkéntessé válásra,

azonban az is látható, hogy a maga módján vallásos aktív önkéntes fiatalok körében is nagyobb esélye van a szervezeti kötődésnek. További eredmény, hogyha a fiatal nem középfokú végzettségű (azaz diplomás vagy alacsony fokú végzettségű), ekkor is nagyobb a formális önkéntesség esélye.

8. ábra: A kárpátaljai aktív önkéntes fiatalok formális önkéntességének esélye a háttérváltozók tükrében¹⁵

Forrás: Magyar Ifjúság Kutatás 2020 adatbázisa alapján saját szerkesztésű ábra.

A százalékos eredmények szerint a formális és az informális önkéntesek néhány változó mentén különböznek, és ezek a jellemzők határozzák meg a formális és informális önkéntesek kis elemszámú domináns korcsoportjai közötti különbségeket is (4. táblázat).

A tájékoztató jellegű adatokból az vehető ki, hogy a szubjektív anyagi helyzet jobb megítélése és a városias lakóhely inkább jellemző a 19-24 éves formális önkéntes fiatalokra, mint a 25-29 éves informális önkéntes fiatalokra. Ez utóbbi csoport döntő többségében már dolgozó fiatalokból áll, akiknek szubjektív anyagi helyzete valamivel gyengébb. Ugyanakkor mind a két csoportban azonos arányban (39 százalék) vannak a magukat az egyház tanításai szerint, illetve a maguk módján vallásosnak tartók (58-56 százalék). A 19-24 éves formális önkéntesek 88 százalékának van elérhető közelségben olyan civil szervezet, amely fiataloknak szervez

¹⁵ Logisztikus exp(B) értékek és az együttthatók szignifikanciája, * $p < 0,1$. Kárpátalján a településtípus-változó nem háromértékű, hanem kétértékű változó volt (városias/falusias), illetve itt minden aktív önkéntes vagy tanul vagy dolgozik, ezért nem értelmezhetők ezek az Exp(B) értékek.

programokat és ezen háromötödük részt is vesz rendszeresen. Hasonló arányban tudnak civil szerveződésekről a 24-29 éves informális önkéntesek is, de csak 11 százalékuk mondta azt, hogy ezek rendezvényein rendszeresen részt vesznek.

4. táblázat: A kárpátaljai formális és az informális aktív önkéntesek domináns életkori csoportjának főbb szociodemográfiai jellemzői

	Kárpátaljai formális önkéntesek	Kárpátaljai informális önkéntesek
	19-24 évesek (41% N=31)	25-29 évesek (41% N= 18)
Férfi	58%	56%
Nő	42%	44%
Nőtlen/hajadon	96%	55%
Házass	4%	44%
Nincs gyermeke	100%	67%
Van gyermeke	0%	33%
Tanul	72%	0%
Dolgozik	25%	100%
Alsófokú végzettség	3%	10%
Középfokú végzettség	77%	61%
Felsőfokú végzettség	20%	28%
Gondok nélkül élnek	50%	44%
Beosztással jól kijönnek	41%	39%
Éppen, hogy megélnek	9%	17%
Falusias település	13%	33%
Városias település	87%	67%

Forrás: Magyar Ifjúság Kutatás 2020 adatbázisa alapján saját szerkesztésű ábra.

ÖSSZEGZÉS

Elemzésünk – amelyben a felvidéki, erdélyi, vajdasági és kárpátaljai 15-29 éves magyar fiatalok reprezentatív mintáján a formális és az informális önkéntesek jellemzőinek leírására, valamint az azt befolyásoló tényezők feltárására vállalkoztunk – főbb eredményeit a kutatási kérdések tematikája mentén foglaljuk össze.

A különböző határon túli régiókban élő magyar, aktív önkéntes fiatalok között leginkább a felvidéki formális önkéntesek aránya követte az adott országbeli fiatal önkéntesek hasonló típusú eloszlását. Az erdélyi, de különösen a vajdasági önkéntes fiatalok almintáiban azt tapasztaltuk, hogy jóval magasabb a körükben a formális önkéntesek aránya az adott országban mérteknél. Véleményünk szerint ezek az eredmények alátámasztják azt a megállapításunkat, hogy a formális önkéntesség – főként az erdélyi és a vajdasági önkéntes magyar fiatalok számára – a közösséghez tartozás, a csoportidentitás olyan kifejeződései, amelyek elősegítik a fiatalok közösségi integrációját. Adatok hiányában – ami további célzott kutatásokat igényelne – csak feltételezni tudjuk, hogy ez a formális önkéntesség jórészt

kisebbségi ifjúsági, civil szervezetekben realizálódik. Bár ezt gyengítheti, hogy Romániában kreditekkel ismerik el a felsőfokú tanulmányokat folytatók bármilyen formájú önkéntességét (lásd Fényes 2021). Noha a kárpátaljai önkéntesekre vonatkozóan nem rendelkezünk ukrajnai adatokkal, de a formális önkéntes fiatalok 60 százalékos aránya igazán kiemelkedőnek tűnik, és az eredmények arra engednek következtetni, hogy ez leginkább az egyházi, egyház közeli ifjúsági szerveződésekben formálódik.

A szakirodalmi megállapításokkal (például Hustinx et al. 2010; Perék 2012; Einolf et al 2017; Dean 2022) összhangban, a határon túli fiatal, aktív önkéntesek körében is igazolható, hogy a magasabb társadalmi státusz (a szülők és a kérdezett magasabb iskolázottsága, jobb anyagi helyzete, kedvezőbb lakóhelye) az esetek többségében növelte a formális önkéntesség esélyét, bár az egyes régiók között mutatkoztak különbségek. Így például Erdélyben a diplomás, míg Vajdaságban az alacsony iskolai végzettségű anyák gyerekei közül kerültek ki nagyobb valószínűséggel a formális önkéntes fiatalok. További különbség volt még a régiók között, hogy Felvidéken, Erdélyben és a Vajdaságban, ha az önkéntes fiatal maga is diplomás volt, illetve Kárpátalján, ha a fiatal nem középfokú (diplomás vagy alapfokú) végzettségű volt, akkor nagyobb valószínűséggel választotta a formális önkéntességet. A Felvidéken még az volt jellemző, hogy a saját megtakarítással rendelkezés és a megyeszékhelyi lakóhely növelte a formális önkéntesség esélyét. Noha az informális önkéntesek eredményeink szerint is az alacsonyabb társadalmi és gazdasági státuszú fiatalok közül kerültek ki, úgy véljük, a határon túli civil és ifjúsági szervezetek számára egy kiaknázatlan önkéntes-erőforrást jelentenek.

A részletes, bár a kis elemszámok miatt inkább tájékoztató jellegű adataink jelentősége az, hogy irányt adnak arra nézve, hogy a határon túli civil és ifjúsági szervezetek önkénteseit mely korosztályból és milyen státuszú fiatalok közül tudják leginkább megszólítani, illetve kik azok, akik magukat aktív önkéntesnek tartják, de ezt informálisan gyakorolják. Ezeket a fiatalokat – a magyarországi tapasztalatok alapján – olyan közösségi, aktivitási lehetőséggel, mint a szomszédsági önkéntesség, jobban organizálni lehetne a helyi szervezetek életébe is.

Az erdélyi minta kivételével, a formális önkéntesek bázisát a többi régióban a 19-24 éves fiatalok adják, míg az informális önkéntesek leginkább a 25-29 éves korcsoporthoz tartoztak. Ki kell emelni, hogy a formális önkéntesek minden régióban magas (46-66 százalékos) aktivitással vesznek részt a számukra elérhető közelségben lévő civil szervezetek programjain, míg az informális önkéntesek közösségi aktivitása 11-27 százalék között változott régiónként.

A *felvidéki fiatalok* között a 19-29 éves formális önkéntesek egy magasabban kvalifikált, közösségi részvételében tudatos és aktív csoportot jelenítenek meg, míg a 25-29 éves informális önkéntesek csoportja kevesebb szabadidővel rendelkezik és közösségi kezdeményezések iránt kevésbé elkötelezett fiatalok tartoznak ide.

Erdélyben mind a formális, mind pedig az informális önkéntesekre, közel hasonló arányokkal, ugyanazon korcsoportos bázis volt jellemző (15-18 és 19-24 évesek). A formális önkéntesek bázisát alkotó, életkori sajátosságainál fogva heterogén jellemzőkkel leírható csoport közös sajátossága volt a jobb szubjektív anyagi helyzet és a magas aktív részvétel a szervezett közösségi eseményeken. A fiatal informális önkéntesek egy olyan csoportot alkotnak, akinek önkéntességét anyagi helyzetük, és alacsony közösségi érdeklődésük befolyásolja.

A *vajdasági* formális önkéntesek körében a domináns korcsoportként a 19-24 évesek, az informálisak között pedig a 25-29 éves korosztály jelent meg. Úgy látjuk, hogy a formális önkéntesség az alacsonyabb társadalmi státuszú, de a közösségi programokban aktívan résztvevő fiatalok számára jelent közösségi kapaszkodót, míg a jobb helyzetű aktív önkéntesek inkább informális úton gyakorolják önkéntességüket.

A vajdasággal ellenkező kép rajzolódott ki a *kárpátaljai* formális és informális önkéntesek domináns életkori csoportjainak vizsgálatakor. A szubjektív anyagi helyzet jobb megítélése és a városias településen lévő lakóhely volt inkább jellemző a 19-24 éves formális önkéntesekre. A 25-29 éves informális önkéntesek döntő többsége már dolgozó fiatal, akiknek szubjektív anyagi helyzete valamivel gyengébb, és közösségi aktivitása nagyon alacsony. Az egyházi kötődés mindkét csoport számára fontos közösségi integráló szerepet tölt be.

IRODALOM

Bădescu, Gabriel – Sandu, Daniel – Angi, Daniela – Greab, Carmen (2019): *Studiul despre tinerii din România 2018/2019*. Bucurest: Friedrich-Ebert-Stiftung.

<https://library.fes.de/pdf-files/bueros/bukarest/15294.pdf> Letöltve: 2023.05.05.

Bartal Anna Mária (2021): A Nemzeti Önkéntes Stratégia (2012-2020) mérlege – eredmények, adósságok. *Önkéntes Szemle*, 1(1) pp. 3-20.

DOI: <https://doi.org/10.53585/onkszem.2021.1.3-20>

Bartal Anna Mária (2020): Az önkéntes szervezetek tagságának jellemzői az Európai Értékrend Vizsgálat három hulláma (1999, 2008, 2017/18) alapján. *Civil Szemle*, 17(4) pp. 15-33.

Bartal Anna Mária (2019): Vissza a jövőbe – a magyar önkéntesség harminc évéről három tételben. *Civil Szemle*, 16(1) pp. 15-32.

- Bartal Anna Mária (2010): Élnék köztünk boldog emberek is... – a magyar önkéntesek és nem-önkéntesek jellemzői. In: Rosta G – Tomka M (szerk.): *Mit értékelnek a magyarok?* Budapest: OCIPE Magyarország; Faludi Ferenc Akadémia, pp. 143-186.
- Batta Zsófia (2013): *Önkéntesség Magyarországon 2013*. Budapest: Századvég Kiadó.
- Bocsi Veronika – Fényes Hajnalka – Markos Valéria (2020): Civic Engagement of Higher Education Students in a Central and Eastern European Region. *The New Educational Review*, 62(4) pp. 80-90.
DOI: <https://doi.org/10.15804/tner.2020.62.4.07>
- Brozmanová-Gregorová, Alžbeta (2018): *Concept paper on children and youth volunteering training and education*. Banské Bystrici: Platform of Volunteer Centers and Organization.
- Dániel Botond – Göthér Zoltán – Hegyi Kamilla – Rusu Szidónia (2023). Ifjúsági programok, önkéntesség. In: Vita E. – Veres V. (szerk.) (2023): *Változó ifjúság a kárpát-medence országaiban. Szociológiai tanulmányok a magyar fiatalok két évtizedéről*. Kolozsvár: Nemzeti Kisebbségkutató Intézet, pp. 143-166.
- Dean, Jon (2022): Informal volunteering, inequality, and illegitimacy. *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, 51(3) pp. 527-544.
DOI: <https://doi.org/10.1177/08997640211034580>
- Domokos Tamás – Kántor Zoltán – Pillók Péter – Székely Levente (2021): *Külhoni Magyar Fiatalok 2020. Kérdések és válaszok – fiatalokról, fiataloktól*. Budapest: Erzsébet Ifjúsági Alap Nonprofit Kft.
- Einolf, Christopher – Prouteau, Lionel – Nezhina, Tamara – Ibrayeva, Aigerim (2017): Informal, unorganized volunteering. In: Smith, D H. – Stebbins, R A. – Grotz, Jurgen (eds.): *The Palgrave Handbook of Volunteering, Civil Participation and Nonprofit Associations*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, pp. 223–241.
- Einolf, Christopher (2008): Empathic concern and prosocial behaviors. A test of experimental result using survey data. *Social Science Research*, 37(4) pp. 1267–1279.
DOI: <https://doi.org/10.1016/j.ssresearch.2007.06.003>
- Fényes Hajnalka (2021): Az elmúlt tíz év kutatási eredményei a felsőoktatási hallgatók önkéntességéről. *Önkéntes Szemle*, 1(1) pp. 56-68. DOI: <https://doi.org/10.53585/OnkSzem.2021.1.56-68>
- Finkelstein, Marcia – Brannick, Michael (2007): Applying theories of institutional helping to informal volunteering: motives, role identity, and prosocial personality. *Social Behavior and Personality*, 35(1) pp. 101-114. DOI: <https://doi.org/10.2224/sbp.2007.35.1.101>
- Gyorgyovich Miklós (2023): A 15-29 éves önkéntes fiatalok jellemzői és néhány megjegyzés az adatfelvételi módszertanokról. *Önkéntes Szemle*, 3(1) pp. 3-24.
DOI: <https://doi.org/10.53585/OnkSzem.2023.1.3-24>
- Gyorgyovics Miklós (2021): A formális és informális önkéntesség – az Önkéntesség Magyarországon 2018. felvétel szerint. *Önkéntes Szemle*, 1(1) pp. 21-38.
DOI: <https://doi.org/10.53585/OnkSzem.2021.1.21-38>
- Gyorgyovich Miklós – Menich Dóra – Simon Nikolett – Kollár Dávid – Szadorai Dóra (2020): *Önkéntesség Magyarországon 2018*. Budapest: Századvég Kiadó.
- Helms, Sara – McKenzie, Tom (2014): Gender differences in formal and informal volunteering in Germany. *Voluntas*, 25(4) pp. 887-904. DOI: <https://doi.org/10.1007/s11266-013-9378-1>
- Hustinx, Lesley (2001): Individualism, and new styles of youth volunteering. *Voluntary Action*, 3(2) pp. 57-76.
- Hustinx, Lesley – Lammertyn, Frans (2003): Collective and reflexive styles of volunteering: a sociological modernization perspective. *Voluntas*, 14(2) pp. 167–187.
DOI: <https://doi.org/10.1023/A:1023948027200>

- Hustinx, Lesley – Caan, Ram A. – Handy, Femida (2010): Navigating theories of volunteering: A hybrid map for a complex phenomenon. *Journal for Theory of Social Behaviour*, 40(4) pp. 410-434.
DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1468-5914.2010.00439.x>
- Inglehart, Ronald (2006): Mapping Global Values. *Comparative Sociology*, 5(2-3) pp. 113-136.
DOI: <https://doi.org/10.1163/156913306778667401>
- Motoi, Gabriela (2020): Can we empower youth through volunteerism? Results of an empirical study on Romanian youth. *Revista de Stiinte Politice*, April
<https://www.thefreelibrary.com/Can+we+Empower+Youth+through+Volunteerism%3f+Results+of+a+n+Empirical...-a0630203608> Letöltve: 2023.05.05.
- Musick, Marc A. – Wilson, John (2008): *Volunteers: A social profile*. Bloomington: Indiana University Press.
- Perpék Éva (2012): Formal and informal volunteering in Hungary: similarities and differences. *Corvinus Journal of Sociology and Social Policy*, 3(1) pp. 59-80. DOI: <https://doi.org/10.14267/cjssp.2012.01.03>
- Radovanović, Bojana (2019): Volunteering and helping in Serbia: main characteristics. *Sociologija*, 61(1) pp. 131-152. DOI: <https://doi.org/10.2298/soc1901133r>
- Rochester, Colin (2018): *Trends in Volunteering*. Dublin: Bulinding Change Trust.
- Salamon, Lester M. – Anheier, Helmut K. – List, Regina – Toepler, Stefan – Sokolowski, Wojciech and Associates (1999): *Global civil society: Dimensions of nonprofit sector*. Baltimore: The Johns Hopkins Center for Civil Society Studies.
- Salamon, Lester (2011): *The European volunteer measurement project*. The Johns Hopkins Center for Civil Society Studies.
- Salamon, Lester (2011): *The European volunteer measurement project*. The Johns Hopkins Center for Civil Society Studies.
- Salamon, Lester M. – Sokolowski, Wojciech S. – List, Regina (2004): *Global civil society: An overview*. Baltimore: The Johns Hopkins University Institute for Policy Studies.
- Smith, David Horton (1994): Determinants of voluntary association participation and volunteering: A literature review. *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, 23(3) pp. 243-263.
DOI: <https://doi.org/10.1177/089976409402300305>
- Taniguchi, Hiromi (2012): The determinants of formal and informal volunteering: Evidence from the American Time Use Survey. *Voluntas*, 23(4) pp. 920-939.
DOI: <https://doi.org/10.1007/s11266-011-9236-y>
- van Tienen, Marika – Scheepers, Peer – Reitsma, Jan – Schilderman, Hans (2011): The role of religiosity for formal and informal volunteering in the Netherlands. *Voluntas*, 22(3) pp. 365-389.
DOI: <https://doi.org/10.1007/s11266-010-9160-6>
- Váradí Rita (2021): Az önkéntesség alakulása Magyarországon a 2010-es években – a Központi Statisztikai Hivatal Munkaerő-felmérésnek 2011-2019 közötti kiegészítő felvételei alapján. *Önkéntes Szemle*, 1(4) pp. 3-38. DOI: <https://doi.org/10.53585/OnkSzem.2021.4.3-38>
- Wang, Lili – Mook, Laurie – Handy, Femida (2017): An empirical examination of formal and informal volunteering in Canada. *Voluntas*, 28(1) pp. 139-161.
DOI: <https://doi.org/10.1007/s11266-016-9725-0>
- Wilson, John (2000): Volunteering. *Annual Review of Sociology*, 26(1) pp. 215-240.

ÖNKÉNTESSÉG ÉS CIVIL SZERVEZŐDÉS SZLOVÁKIÁBAN ÉS A SZLOVÁKIAI MAGYAR KÖZÖSSÉGBEN TOKÁR GÉZA¹

DOI: <https://doi.org/10.53585/OnkSzem.2023.2.61-77>

Absztrakt

A tanulmány célja bemutatni a szlovákiai, illetve a szlovákiai magyar civil szféra helyzetét és gyakorlati problémáit, különös tekintettel az önkéntes tevékenységek megítélésére. A szlovákiai civil környezet fejlődésének ívét a fokozatosan javuló jogszabályok, az állam és a civil szervezetek együttműködésének kialakuló intézményi keretei, valamint a társadalom aktivitása is befolyásolta. A formálódó szlovákiai civil szféra a kilencvenes években hangsúlyos politikai aktivizmusával és a társadalom hangulatának alapvető befolyásolásával – például a választási részvételt inspiráló tömegmozgalmakkal – a közéleti-politikai eseményekre is befolyással volt. A felmérések ugyanakkor azt mutatják, hogy több más közép-kelet-európai országhoz hasonlóan Szlovákiában sem kiugróan magas az önkéntesek és az aktivisták aránya, ahogy a társadalmi szerepvállalásra vonatkozó mutatók is leginkább csak stagnálnak. Az önkéntesség szlovákiai magyar vonzatainak megítélése különösen nehéz feladat, megfelelő összehasonlító adatok és statisztikák híján: a szlovákiai magyar önkéntesek túlnyomó része kulturális tevékenységet végez az egykor még pártállam által létrehozott szervezetekben, vagy participációja kimerül a többnyire politikai pártok által koordinált társadalmi-közéleti aktivitásokban.

Kulcsszavak: Szlovákia, szlovákiai magyarok, önkéntesség, aktivizmus, civil szervezetek, közösség,

Volunteerism and organising of civil society in Slovakia and in Hungarian community of Slovakia

Géza Tokár

Abstract

The purpose of the study is to describe the position and current issues of the Slovak and Hungarian minority's NGOs with emphasis on volunteerism. The development of the civil society in Slovakia was impacted by gradually improving legislature, the emerging institutional framework for cooperation between the state and NGOs, and public opinion. The developing civil society in Slovakia also influenced public and political events in the 1990s through its strong political activism and its fundamental influence on public sentiment, for example through mass movements that inspired voter turnout. However, surveys show that Slovakia, like many other Central-East-European countries, does not have

¹ Tokár Géza politológus, kutató, elemző, Fórum Intézet, CEPER

a particularly high proportion of activists and volunteers, and indicators of social engagement are mostly stagnating. In Slovakia, it is particularly problematic to judge the specific problems connected with voluntarism within the Hungarian minority because of the lack of comprehensive statistics and data. According to empirical experiences, Hungarian community and their volunteers in Slovakia focus on cultural and educational activities in organisations once established by the party-state, or their participation is limited to socio-public activities, mostly coordinated by political parties.

Keywords: Slovakia, Hungarian communities in Slovakia, voluntarism, civil society, public opinion towards volunteers,

BEVEZETÉS

A rendszerváltás után a posztkommunista térség államai több jelentős kihívással néztek szembe. Az új feladatok közül az egyik legfontosabbnak a működőképes és egészséges civil társadalomra vonatkozó szabályrendszerek, az önkéntesség törvényi keretezésének kialakítását tekinthetjük, hiszen a piac és az állam hiányosságainak részleges kompenzálását, a speciális igények kielégítését egy jól működő civil-nonprofit szektor biztosíthatja. Dahrendorf (2000) úgy véli, hogy a civil társadalom egyfajta tömítőanyagként fogja össze magát a társadalmat, míg Putnam (1993) szerint hozzájárul az állampolgárok közti bizalom kiépítéséhez, és mint intermediér szektor, összeköti a magán- és a köz-, a piaci és az állami szférát, összekapcsolva ezzel a társadalom fontos elemeit (Diamond 1994).

A kommunizmus bukását követően ugyanakkor Csehszlovákia, majd az 1993-ban önálló állammá váló Szlovákia Magyarországhoz hasonlóan sajátos dilemmával szembesült: a kommunista időkben kialakult keretek, a kötelező társadalmi munkán alapuló szervezetek mellett teret nyertek olyan magánjellegű civil kezdeményezések, amelyek alapvető társadalmi-szociális kérdésekre kívántak választ adni, de már nem központi (állami) akarat végrehajtóiként, hanem attól függetlenül, szuverén módon.

Szlovákia esetében külön említést érdemel a szlovák többségtől nyelvileg és társadalomstruktúrájában is elkülönülő, az ország lakosságának mintegy tíz százalékát adó magyar kisebbség helyzete. Az alternatív magyar intézményrendszerek sajátos változásokon mentek keresztül a kilencvenes években, a korábbi, központilag szabályozott, jobbra kulturális és oktatási érdekvédelemre berendezkedett struktúrát egy plurális, részben már piaci szabályok alapján működő civil közeg váltotta fel.

A tanulmány célja bemutatni a szlovákiai, illetve a szlovákiai magyar civil szféra környezetét. Az írás három részből áll. Az első fejezetben röviden áttekintjük a szlovákiai civil szféra és az önkéntesség kialakulását befolyásoló törvényi környezet változásait és a változások célját, beleértve az önkéntesség értelmezését, valamint történeti kontextusba helyezzük a civil szervezetek szlovákiai megítélését. A második részben felvázoljuk az önkénteseket is foglalkoztató civil-nonprofit szervezetek alapvető problémáit, különös tekintettel a közvélemény civil szférát és önkéntes munkát érintő megítélésére. A harmadik fejezetben azt vizsgáljuk – mivel viszonylag kevés és ellentmondásos információ áll a rendelkezésünkre arról –, hogy valójában milyen a szlovákiai magyar civil szféra lefedettsége és milyen szerepet játszik az önkéntesség a szlovákiai magyar közösségben. Konklúzióként az elmúlt évek tapasztalataira és történéseire alapozva jelezzük, milyen kihívásokkal szembesülhet a jövőben a szlovákiai civil társadalom.

A CIVIL TÁRSADALOMÉPÍTÉS KIHÍVÁSAI SZLOVÁKIÁBAN

A jogi-, szabályozási környezet változásai

Szlovákia 1993-as önállósodása óta a szlovákiai civil hálózatépítést nagyban befolyásolta a törvényi szabályozás fokozatos kialakulása, amely párhuzamosan zajlott le az intézmények kiépülésével. Harminc év távlatából a jogi környezet megítélése vegyes: például a jogi személyek által kialakított érdekvédelmi szervezetek szabályozását még mindig a kommunista normalizáció előtt született 1964/40-es, utoljára 2019-ben módosított törvénycikkely szabályozza.

A szakszervezeteket és a polgári társulásokra vonatkozó alapvető szabályokat a közvetlenül a rendszerváltás idején elfogadott 1990/83-as törvény, az egyházhoz kötődő társulásokat pedig az 1991/308-as intézkedés szabályozza.

A közérdekű szolgáltatásokat nyújtó szervezetek helyzetét 1997-ben, az alapítványok jogi helyzetét pedig 2002-ben rendezték újra, a gazdálkodásra vonatkozó 523/2004-es törvény pedig az utolsó szabályozások között született meg.

Az önkéntesség szempontjából kulcsfontosságúnak bizonyult a 2011/406-os törvény elfogadása, amelyet utoljára 2023 februárjában módosítottak, úgy, hogy az állami támogatások a megfelelő civil szervezetekhez jussanak el. Az aktuális előírások lehetővé teszik indokolt esetben az önkéntes munkáért járó költségtérítést, kötelezővé teszik az

önkéntesekkel foglalkozó koordinátorok kinevezését és szabályozzák a rövid-, valamint a hosszútávú önkéntes tevékenységeket. Az önkéntesség gyakorlati alkalmazhatóságát érintő tudnivaló, hogy a kilencvenes években a civil szervezetek nagyban támaszkodhattak a kötelező katonai szolgálatot kiváltó, úgynevezett civil szolgálatot töltő önkéntesek hozzájárulására. Ez a lehetőség 2005-ig volt elérhető a civil szervezetek számára, mivel a kötelező katonai szolgálat ekkor megszűnt.

A törvényi szabályozás változásai mellett a civil szféra és az önkéntes tevékenységek megítélésére legalább akkora hatással volt a civil szervezetek társadalmi státusza. A polgári szerveződések dinamikáját a csehszlovák föderális gyűlés által 1990-ben elfogadott, a szervezetalakítást lehetővé tevő törvény indította el: a rendelkezés keretet teremtett a politikai pártok mellett olyan alternatív, autonómiával rendelkező szerveződések kialakításához, melyek a Salamon – Anheier (1991) által felállított definíciós kritériumok² értelmében is már civil-nonprofit szerveződésnek számítottak.³

A szlovákiai civil szektor intézményesülésének szakaszai

A civil transzformációs folyamat nem bizonyul zökkenőmentesnek. A hálózatosodás első lépésének számító szakmai civil konferenciára 1991 októberében Sztupaván (Stupava) került sor, az önszerveződési folyamat kicsúcsosodásaként pedig 1994-ben megalakult az úgynevezett Harmadik Szektor Grémiuma (Grémium tretieho sektora, G3S), amely többek között az önkéntesekre vonatkozó átfogó törvényi szabályozás hiányát is felvetette problémaként (Strečanský 2021). A civil kezdeményezéseket tömörítő ernyőszervezet a szlovák kormány hivatalos partnereként négy kiemelt területen kezdte meg működését: a jótékonyági aktivitások, az oktatás és a fiatalokat célzó kulturális jellegű tevékenységek, a környezetvédelem, valamint az emberi és kisebbségi jogok védelme terén, jogi és konzultációs

² Salamon és Anheier (1995:33-35) operacionális-strukturális definíciója öt kritériumot sorol fel a nonprofit szervezetek kapcsán: magán- (nem állami) szervezetekről van szó, melyeket nem profitcélok vezérelnek, intézményesültek, öngazgatásra képesek és a tevékenységük önkéntes jellege mellett adományokat is gyűjtenek.

³ A szlovákiai jogi szabályozás nem határozza meg egyértelműen, melyek a civil szervezetek, az egyes szerveződések jogállását külön törvények szabályozzák. Így a civil szervezetek fogalma alatt egyaránt beszélünk polgári társulásokról (občianske združenie), alapítványokról (nadácia), nem-befektetési alapokról (neinvestičný fond), közhasznú szolgáltatásokat kínáló szervezetekről (nezisková organizácia poskytujúca všeobecne prospešné služby), jogi személyek érdekvédelmi társulásáról (záujmové združenie právnických osôb), az egyház által alakított különleges státuszú szervezetekről, valamint az úgynevezett nemzetközi háttérrel rendelkező szervezetekről (organizácia s medzinárodným prvkom).

segítséget nyújtva az államnak. A G3S megalakulásával párhuzamosan alakult ki a civil szervezeti szolgáltatásokat biztosító SAIA, a civil internetes folyóiratként ismertté vált *Changenet*, valamint az ifjúságpolitikában azóta is központi szerepet betöltő Szlovákiai Fiatalok Tanácsa (Rada mládeže Slovenska, RMS).

A G3S társadalmi szereplőből nagyon rövid idő alatt közéleti szereplővé vált a második Mečiar-kormány idején, az 1994-től 1998-ig terjedő időszakban. A nacionalista erőket tömörítő kormánykoalíció több kísérletet is tett a veszélyesnek ítélt civil önszerveződések ütemének irányítására és lefékezésére. Az egyik legnagyobb visszhangot kiváltó – a tiltakozások miatt sikertelen – kísérlet 1996-ban az alapítványok működésének és bejegyzésének adminisztratív ellehetetlenítésére vonatkozott. Több polgári kezdeményezés kormányellenes tiltakozássá változott, például a mohi atomerőmű bővítése elleni környezetvédelmi megmozdulások, vagy magyar viszonylatban az alternatív szlováknyelv-oktatással kapcsolatos tiltakozások.

A szervezett civil tevékenységek között a kormányellenesség mellett hangsúlyosan megjelent a polgári aktivitásokba való bekapcsolódás fontosságának üzenete. Több tucatnyi szervezet vett részt a választási részvétel fontosságát hirdető Polgári Kampány '98 (OK '98) megszervezésében, többek között a fokozott polgári aktivitásnak is köszönhető az 1998-as, kormányt megdöntő választások 84 százalékos, átlagon felüli részvételi aránya. Az aktivizmus és a társadalmi felelősségvállalás fontosságának hirdetéséhez kapcsolódó választási mobilizáció a következő országos voksolásnál is központi üzenetként jelentkezett a tömegmozgalmaknál, melynek köszönhetően a részvétel 70 százalék környékén alakult (2006-ban azonban a szavazókedv – többek között egy átfogó, országos kampány hiányának is köszönhetően – már 54 százalékra esett vissza).

Az 1998-ban megalakuló, alapvetően nyugati irányultságú első, majd második Dzurinda-kormány idején megnövekedett a civilekkel való egyeztetések intenzitása. A szervezetek kulcsfontosságú szerepet kaptak a nyugati struktúrákba való betagozódás előkészítésében. A nyilvánosság azonban a civil társadalom fogalmáról továbbra is a társadalmi felelősségvállalásra, illetve az advokációs tevékenységekre asszociált (Bútora et al. 2011). Ugyanakkor az önkéntesség jogi definiálására kifejtett törekvések kudarcba fulladtak. Az ezredforduló előtt a nonprofit szervezetek fogalmát csak a munka törvénykönyve, később pedig a Csáky Pál irányítása alatt működő emberi jogi miniszterelnök-helyettesi hivatal próbálta meg törvényben szabályozni, de a civil szervezetek tiltakozása miatt a kezdeményezés azonban elhalt (Dostál 2005).

Az önkéntesség szabályozatlansága ellenére az 1998 és 2006 közti időszakban viszonylag sikeresnek mondható. Bár az új szervezetek kezdetben finanszírozási problémákkal küzdöttek, a nonprofit szervezetek szolgáltatásjellegű tevékenységeinek megjelenése és elterjedése, valamint a professzionális transzformáció mellett a fejlődés az anyagi lehetőségek bővülésének is köszönhető volt (Bútora et al. 2012). A szlovákiai civil szektor és szervezetei számára 2005-től elérhetővé váltak az uniós strukturális alapok, de ennél is fontosabbnak bizonyult az úgynevezett „egy százalékos törvény”. A 2001-ben elfogadott, részben magyarországi mintából táplálkozó rendelkezés lehetővé tette a személyi jövedelemadó egy, később két százalékának felajánlását egy tetszőleges civil szervezet számára – megerősítve ezzel a kapcsolatokat a donorok és a szervezetek között (Tóth – Lampl 2004).

A 2006-os kormányváltást követően a baloldali-populista Smer hatalomra lépése után ismét a kontrollelemek kerültek előtérbe, ahogy a civil szervezetek ellentétei is kiéleződtek a kezdeményezésekhez kritikusabban viszonyuló Smer-kormánnyal. Ennek egyik állomása volt, amikor először kikerültek az adóasszignáció köréből az oktatási, emberi jogi és környezetvédelmi szervezetek, majd 2007-től visszakerültek, de a kormány megpróbálta korlátozni az egyesületek jogköreit, valamint végleg elhalt az önkéntesi jogviszony szabályozására született javaslatról szóló egyeztetés.

A 2010-ben hatalomra lépő, csak két évig funkcionáló Radičová-kormány a korábbiakkal éles váltásban már a kormányprogramban külön fejezetet szentelt a civil, polgári társadalommal való együttműködésnek. A decentralizált, demokratikus, társadalmi szervezetekkel szélesebb körben kooperáló állam vízióját erősítette, hogy a kabinet tagjai közül többen saját maguk is aktivistaként ténykedtek egy időben és kötődtek a civil szervezetekhez (Bútora et al. 2012). Az aktív partnerség jegyében több terület stratégiaalkotásába is ismételten bevonták a civil, polgári kezdeményezéseket, 2011-ben pedig megszületett az önkéntesek státuszát szabályozó, korábban húsz évig hiányolt törvénytervezet.

A 2012-es Fico-kormány szelídebb, de etatistább megközelítésben közeledett a civil szférához a szociális állam és a szociális dialógus fontosságának hangsúlyozásával. A jogvédő szervezetek helyett a szakszervezetek és az ernyőszervezetek kerültek előtérbe a partnerség terén. Noha négy évvel később az újabb Smer-kormány a külbiztonság és a belső rend érdekében, és a szélsőségek elleni harc területén bevonta az egyeztetésbe a civil szervezeteket, ugyanakkor 2016-ban másfél százalékra csökkentették a felajánlható személyi jövedelemadó-részt.

Az elmúlt egy évtizedben a civil társadalom fejlesztésére vonatkozó intézményi keretek több alkalommal is megváltoztak. Külön kormánybiztos és tanács felelt a polgári társadalom fejlesztéséért, valamint a kisebbségek is saját biztost kaptak, bár korábban külön kormányalelnök hatáskörébe tartozott ugyanez a feladat (Strečanský 2020). A Radičová-kormány által 2012-ben elfogadott, polgári társadalom fejlesztésével foglalkozó koncepció rövid távú feladatait nem követték újabb fejlesztési célok, noha az egyeztetések miniszteri szinten folytatódtak. A civil szervezetek az uniós strukturális alapok elosztásának véleményezésében is aktív szerepet vállaltak. A szektor „megtisztítását” jelentette, hogy 2019-ben a belügyminisztériumi újraregisztráció hatására azonosíthatóvá váltak a passzív, csak névleg létező polgári kezdeményezések. Ennek eredményeképpen az elmúlt időszakban már csak a működő, aktív szervezetek juthatnak támogatásokhoz.

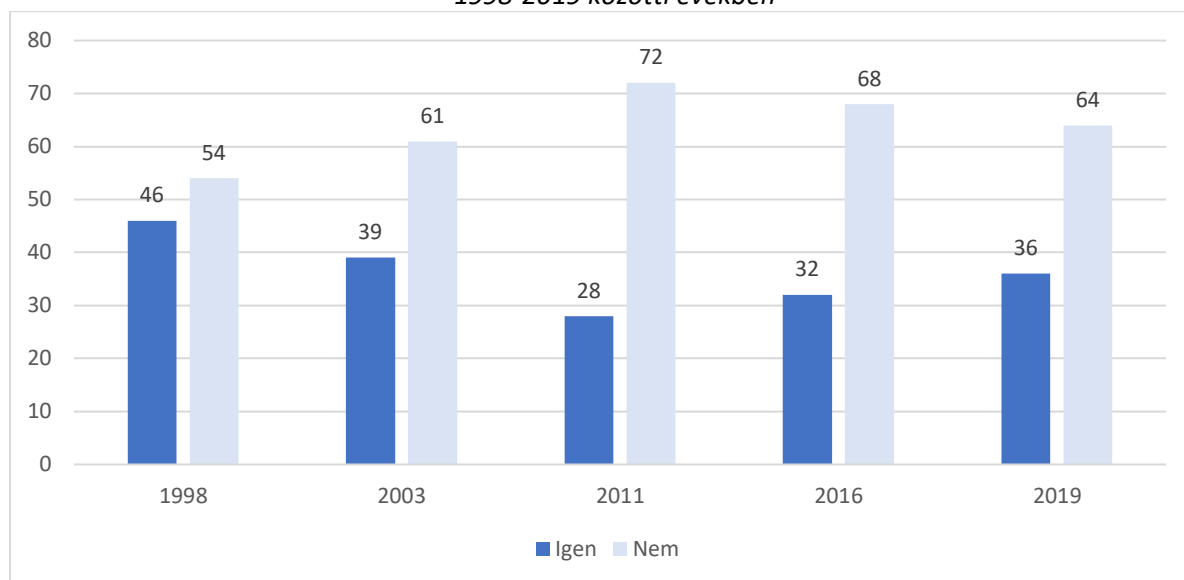
A CIVIL SZERVEZETEK ÉS AZ ÖNKÉNTESÉG STÁTUSZA A SZLOVÁKIAI TÁRSADALOMBAN

Mint az előző fejezetből érzékelhető, a civil szervezetek szlovákiai fejlődése a rendszerváltás óta legalábbis fordulatos, de semmiképp sem egyenletes utat járt be. A fokozatosan javuló és rendeződő jogi környezet egyrészt megkönnyítette az önkéntesek alkalmazásának feltételeit, illetve a szlovákiai civil szervezetek nemzetközi projektekbe való bevonódását. Másrészt elmondható, hogy a civil szervezetek jogi helyzete, az aktivizmus társadalmi státusza a kormányoktól függően változott, de a szféra leginkább csak egy alkalommal – a 2010-12 között ténykedő és idejekorán megbukó Radičová-kormány idején – kapott igazi beleszólást ügyei intézésébe.

Az aktivizmus megítélésének kérdésében a legátfogóbb és legáltalánosabb képet több, egymást követő, polgári aktivitást vizsgáló felmérés összehasonlítása adja (Ministerstvo vnútra/Belügyminisztérium 2020), melyek szerint az önkéntes tevékenységet végző állampolgárok aránya az elmúlt évtizedekben ciklikusan változott. A 2019-es adatok szerint a válaszolók 36 százaléka állította, hogy önkéntes, fizetés nélküli munkát végzett mások érdekében, esetleg egy civil szervezet közvetítésével (1. ábra). Az 1998-as, 46 százalékos eredményhez képest ez visszalépés, de egyértelműen pozitív elmozdulást jelent a 2011-ben mért 28 százalékos adatahoz képest. A 2006-os Eurobarometer-felmérések szerint a 15 évnél idősebb lakosság 33 százaléka vett részt a formális önkéntes tevékenységek különféle

formáiban. A 2006-os European Social Survey az önkéntesség területén aktív lakosság arányát 24 százalékra becsülte (Brozmanová-Gregorová 2012).

1. ábra. Önkéntes tevékenységet végzők és nem végzők aránya a szlovákiai lakosság körében, az 1998-2019 közötti években

Forrás: Hivatalos belügyminisztériumi (Ministerstvo vnútra 2020) statisztikák alapján saját szerkesztés.

A szóban forgó nemzetközi felmérések az önkéntes tevékenység mértékét és minőségét egyes részterületekre lebontva is alaposabban megvizsgálták. Az eredmények alapján hosszabb távú folyamatokat fedezhetünk fel önkéntes aktivitás terén. A legtöbb szlovákiai önkéntest a természetvédelemmel kapcsolatos tevékenységek szólítják meg: 2020-ban a válaszadók 18 százaléka állította, hogy az elmúlt egy évben végzett hasonló jellegű aktivitást (Bútorová 2020), majd a sorban a sportrendezvények, az adakozás, az egyházi és kulturális, valamint a szabadidős jellegű tevékenységek következnek. A klasszikus érdekvédelmi és az aktivista jellegű tevékenységek, továbbá a humanitárius segítségnyújtásban való részvétel különböző formái meglehetősen ritkán elterjedtek (1. táblázat). Igaz, a legutóbbi összehasonlított felmérések sem reflektáltak az elmúlt évek eseményeire (a szlovákiai humanitárius rendszert alapos terhelés alá helyező ukrán menekültválságra az orosz invázió kapcsán, valamint a harmadik Fico-kormány bukásához vezető tömegmozgalmak elterjedésére).

Az első fejezetben szót ejtettem a polgári aktivizmusról, ebből adódik a kérdés, hogy vajon milyen módon tükröződik a kilencvenes évek fokozott közéleti szerepvállalása az állampolgárok 1994 és 2016 között mért viselkedési mutatóin.

1. táblázat. Az aktív önkéntes tevékenységet végzők főbb tevékenységi területei Szlovákiában

Az önkéntesek számarányának alakulása néhány kiválasztott területen (a válaszadók több lehetőséget is megadhattak, %)					
	1998	2003	2011	2016	2019
Természetvédelem	15	7	15	12	18
Sport	11	9	11	9	12
Jótekonysági jellegű tevékenységek	2	4	9	8	12
Kultúra és művészet	11	7	12	9	11
Helyi közösségfejlesztés	4	12	5	9	11
Egyházi és vallási aktivitások	17	13	11	11	11
Szociális szolgáltatások	6	7	23	11	10
Iskolaügy, oktatás, tudomány	7	9	8	8	9
Jogvédelem	3	2	3	4	4
Politika	0	2	4	2	4
Professzionális szövetségek, szakszervezet	4	3	5	7	3
Nemzetközi tevékenységek, menekültsegítés	1	1	0	2	2

Forrás: Belügyminisztérium (Ministerstvo vnútra) 2020 adatai alapján saját szerkesztés.

A felelős állampolgári viselkedést érintő részvételi tendenciák csökkenését, a közéleti aktivizmus lassú háttérbe szorulását több vizsgálat is megerősítette, visszaszorult a választási részvétel és a petíciók szerepe is, csökkent a helyi közösségi problémák kezelésében tanúsított szerepvállalás (2. táblázat). Az adatok tanúsága szerint a választási részvétel, a képviselőkkel folytatott kommunikáció, a nyilvános rendezvényeken való részvétel és a közvetlen politikai bevonódási hajlandóság egyaránt csökkenőben van (Mesežnikov 2017). Két fontos tényezőt azonban a jövőre nézve figyelembe kell vennünk: a menekültválság, illetve az utcai aktivizmusra nagyban építő 2020-as kormányváltás – rákötve a 2018-as, Ján Kuciak újságíró meggyilkolását követő tömegtüntetésekre – még nem tükröződik az általam ismert publikált kutatásokban. Elképzelhető, hogy mindkét jelenség pozitívan befolyásolta az állampolgári aktivizmust.

A szlovákiai környezetben meglehetősen sok vizsgálat kutatja a fiatalok bevonódását az önkéntes tevékenységekbe. A legátfogóbb anyagnak a belügyminisztérium és a polgári társadalom fejlődéséért felelős biztos közös trendanalízise számít (Ministerstvo vnútra 2020), de rendszeres felméréseket közöl az IVO (Mesežnikov – Strečanský 2017), valamint az Önkéntesközpontok Platformja is (Brozmanová-Gregorová 2018).

Egy összefoglalónak korlátozott tere van az összes kutatás bemutatására, viszont a rendelkezésünkre állnak korfák, melyek a teljes lakosság részvételét mutatják az önkéntességhez kötődő tevékenységek különféle formáiban. Ezek alapján a 25-34 év közti

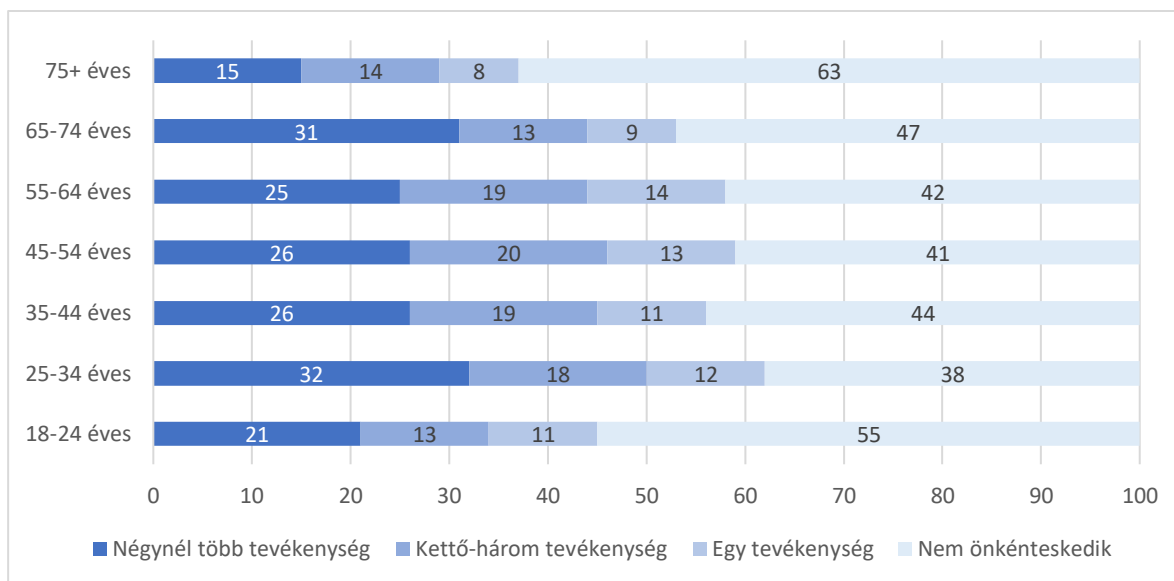
generáció számít a legaktívabbnak a formális és informális önkéntesség terén, míg a 75 évnél idősebbek, illetve a 18-24 év közötti fiatalok viszont a leginkább passzívak (2. ábra). Érdeemes megjegyezni, hogy a szlovákiai törvényi szabályozás semmilyen kötelező önkéntes tevékenységet nem ír elő a középiskolások vagy az egyetemisták számára.

2. táblázat. Önbevalláson alapuló, közügyekben gyakorolt részvételi formák Szlovákiában

A közügyekben gyakorolt állampolgári részvétel formáinak változása				
	1994	2004	2008	2016
Választási részvétel	84	82	78	59
Petíciók aláírása	40	49	50	41
Helyi közösségi problémák kezelése	40	38	36	20
Képviselőhöz fordulás	37	35	11	17
Gyűlésen, felvonuláson való részvétel	42	31	18	10
Tüntetésen való részvétel	26	15	10	5
Politikai pártnak végzett munka	13	10	7	2

Forrás: Belügyminisztérium (Ministerstvo vnútra) 2020 adatai alapján saját szerkesztés.

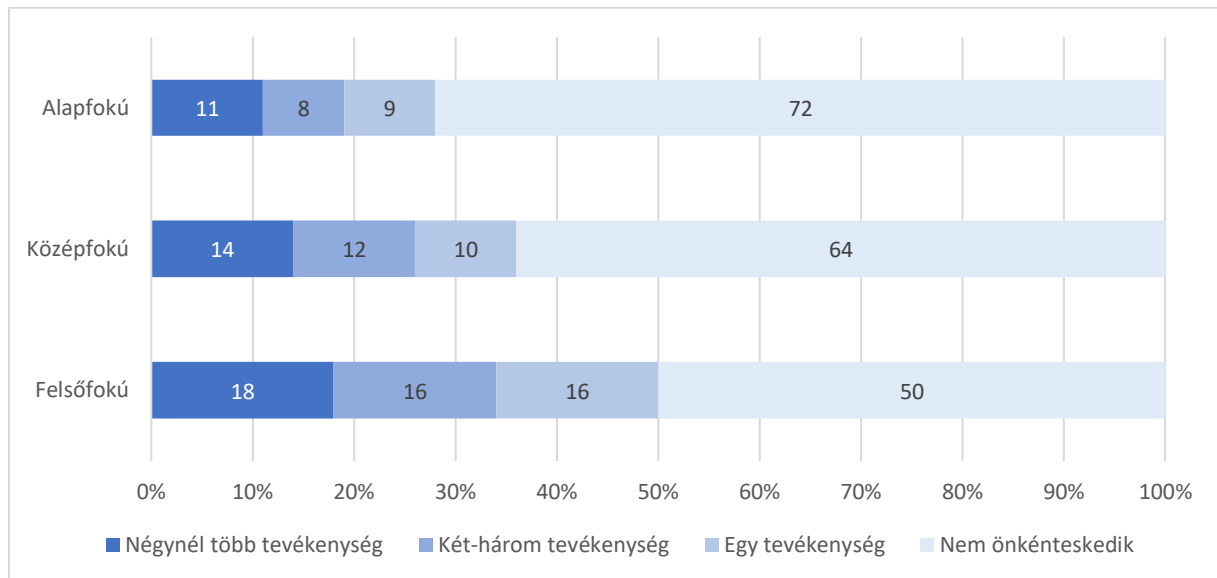
2. ábra. Az önbevalláson alapuló önkéntes tevékenység intenzitása életkor alapján Szlovákiában (%)

Forrás: Belügyminisztérium (Ministerstvo vnútra) 2020 adatai alapján saját szerkesztés.

Amennyiben iskolai végzettség szerint vizsgáljuk, ezek azt a nemzetközi tendenciát erősítik, miszerint a felsőfokú végzettségű személyek aktívabbak és sokrétűbb tevékenységet is végeznek, mint az alacsonyabb végzettséggel bíró réteg (3. ábra).

3. ábra. Az önkéntes tevékenység intenzitása iskolai végzettség alapján Szlovákiában (%)

Forrás: Belügyminisztérium (Ministerstvo vnútra) 2020 adatai alapján saját szerkesztés.

A fenti összefoglaló is jelzi, hogy a szlovákiai önkéntes szektor az elmúlt egy évtizedben a társadalom organikus részévé vált. A civil szervezetek hangsúlyos közéleti tevékenysége mellett a kialakult gazdasági és politikai struktúrák (bizottságok, finanszírozási rendszerek, szakmai hálózatok) lehetőséget biztosítottak arra, hogy a társadalmi felelősségvállalásra nyitott önkéntesek tudjanak érvényesülni a szlovákiai környezetben.

A felmérések szerint az átlagnál társadalmilag aktívabbak a felsőfokú végzettséggel rendelkezők, az önkéntesség különféle formái a legfiatalabbak és a legidősebbek körében kevésbé népszerűek. A társadalmi vonzatú önkéntes tevékenységekben és a politikai részvétel különféle formáiban azonban jóval kevesebben vállalnak szerepet, mint közvetlenül a rendszerváltás után.

AZ ÖNKÉNTESSEG ÉS CIVIL PARTICIPÁCIÓ SZLOVÁKIAI MAGYAR VONZATAI

Míg a szlovák társadalom egészével kapcsolatban viszonylag pontos adatokkal rendelkezünk az önkéntesség mértékéről és jellemzőiről – még akkor is, ha az önbevalláson alapuló adatok eltérhetnek a valós helyzettől – a lakosság kevesebb, mint tíz százalékát kitevő szlovákiai magyarok civil participációjának valós mértéke sokkal kevésbé egyértelmű (Tóth 2005). A homály egyik oka, hogy eleve nehéz feladatnak számít a szlovákiai magyar civil szféra értelmezése. Tudomásom szerint átfogó felmérések nem készültek az önkéntesség témakörében, a témával foglalkozó szakirodalom elsősorban intézményi szemszögből, az

elérhető források és a támogatáspolitikai fényében vizsgálja a civil szféra helyzetét (Tóth 2006), vagy részkérdésekre ad csak választ, mint például a kulturális és gazdasági elit helyzete és önkéntes szervezetekben való tevékenysége (Lampl 2011).

Intézményi szempontból vizsgálva a problémát meglehetősen sok nehézséget okoz a szlovákiai magyar civil szervezetek intézményrendszerének felmérése: kérdéses ugyanis, mit is tekintünk pontosan szlovákiai magyar szervezetnek. A belügyminisztériumnál 2019-től újraregisztráló civil kezdeményezések a szervezet neve és székhelye mellett többek között a tevékenység fő köreit is feltüntetik, de az adatok értelmezése több problémát is felvet. Az egyik lehetőség, hogy a szlovákiai magyar aktivisták által alapított és üzemeltetett szervezeteket tekintsük a civil szféra részének – ebben az esetben viszont a hivatalos statisztikák alapján nem tudjuk felmérni az alapítók nemzetiségét. A másik lehetőség a tevékenységi terület alapján való listázás, a magyar etnikai határok peremterületein ténykedő civil szervezeteket azonban nehezen tudjuk azonosítani és besorolni a magyar szervezetek közé. Kaphatunk egy sajátos listát a civil szervezetekről, ha a tevékenységi területet a kultúra és iskolaügy, illetve a magyar hagyományok ápolásának témakörére szűkítjük le, de a szlovákiai magyar önkéntesek ennél jóval szélesebb körű területeken ténykednek. A civil szervezetek számbavételére az ezredfordulón a Fórum Intézet vállalkozott (Kulcsár et al. 2002). Ezt a munkát szándékozik folytatni egy jelenleg is zajló projekt, amelynek keretén belül egyelőre három járás civil szerveződéseit sikerült feldolgozni. A projekt a belügyminisztérium központi jegyzékére alapozva veszi számba a civil szervezeteket és területi alapon listázza azok elérhetőségét, hogy létrejöjjön egyfajta „szlovákiai magyar civil telefonkönyv.”

Húsz évvel ezelőtt, 2002-ben az intézet a rendelkezésére álló adatbázisra alapozva 651 szervezetet gyűjtött össze, melyek túlnyomórészt a kultúra, a művelődés és az oktatás területén működtek. A kiadvány az önkéntesség alapfogalmainak tisztázása mellett elsőként és – idáig – a legátfogóbb módon foglalkozik a civil szervezetek alapításának és üzemeltetésének feladataival. Egy kapcsolt közvélemény-kutatás adatai szerint egy 2001 júniusában, nyolcszáz fős mintán végzett felmérés válaszadóinak harminchét százaléka tartotta fontosnak a civil szervezetek társadalomban betöltött szerepét hét százalék ellenében, a válaszadók hetvenegy százaléka pedig állította, hogy életében végzett már ellenszolgáltatás nélküli, önkéntes munkát.

3. táblázat. A Fórum Intézet 2002-es felmérése a szlovákiai magyar civil szervezetek tevékenységi területeivel kapcsolatban

Szlovákiai magyar civil szervezetek működési területük szempontjából (a válaszadók több lehetőséget is megadhattak, %)	
Oktatás	12,6
Kultúra	88,6
Művelődés	54
Környezetvédelem	4,6
Szociális segítségnyújtás	3,7
Emberi jogok védelme	1,5
Érdekvédelem	4,5
Közületi kérdések	3,1
Sport	2,8
Egyház	1,8
Egyéb	2,1

Forrás: Kulcsár et al. 2002.

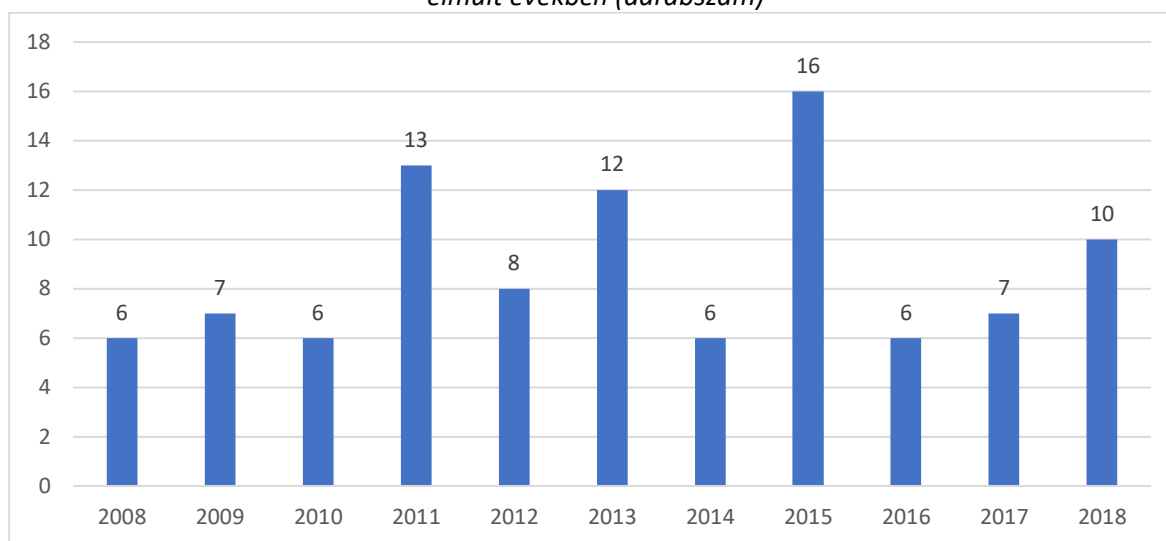
Szlovákiai, komparatív összehasonlításokban a lakosság csaknem tíz százalékát lefedő magyar civil szféra csak ritkán jelenik meg és akkor is csak érintőlegesen. Az IVO kutatóintézet 2003-as szervezeti felmérése szerint (melynek célcsoportjában vélhetően átlag alatt reprezentálták magukat a magyar nemzetiségű válaszadók) a Csemadok volt a legláthatóbb szervezet a teljes szlovákiai lakosság 1,7 százalékának véleménye szerint. A megismételt, 2019-es belügyminisztériumi felmérésben a szlovákiai magyar kulturális szerveződés már nem szerepelt, pedig a 2022-es adatok szerint a Csemadok 397 alapszervezettel és több, mint ötvenezer regisztrált taggal rendelkezik, és a tagok jelentős hányada vélhetően önkéntesként tevékenykedik a helyi kulturális akciók szervezésében. A kommunizmus idején még monopolhelyzetben levő kulturális szervezetnek az államtól való autonómiája ellenére is 1996-ig alanyi jogosultsága volt az állami finanszírozásra, majd különleges státuszának visszaállítását csak 2022-ben tudta újra elérni. A kevés és többnyire professzionális alkalmazottat foglalkoztató állami fenntartású intézményeken (Szlovákiai Magyar Kultúra Múzeuma, Ifjú Szívek Táncegyüttes) túl a szlovákiai magyar civil szféra pályázati forrásokra, nemzetközi és magyarországi támogatásra van utalva. A szlovákiai szervezetekhez hasonlóan magyar civil szervezetek szerepet vállalnak országos aktivitásokban is, ezek a tevékenységek azonban túlnyomórészt egyéni aktivistákhoz és az ő kapcsolati hálójukhoz köthetők. A különböző nemzeti kisebbségi szervezetek között a kölcsönös kommunikációt és a hálózatosodást egyedül az állami testületek biztosítják, például a Kisebbségekért felelős kormánybiztos mellett működő Nemzeti Kisebbségek és Etnikai Csoportok Bizottsága.

A szlovákiai magyar civil szervezetek közéleti szerepvállalása két nagy hullámban zajlott le, köszönhetően annak, hogy a határon túli kisebbségi civil társadalmak igényei speciálisak. Egyrészt híján vannak a gazdasági erőforrásoknak és politikai tőkének (Végel 1998), másrészt jellemzően szembe mennek a speciális igényeket figyelembe nem vevő, végső soron nem demokratikus kormányzással (Hamberger 1998). Ennek megfelelően kellett értelmezni az 1980-as és 90-es évekhez köthető civil kezdeményezéseket, többek között a bősi vízlépcső építése kapcsán aktivizálódott helyi jellegű, főleg csallóközi bázissal ténykedő természetvédő mozgalmakat, de a magyar iskolamentő megmozdulásokat is. A szlovákiai magyar civil szerveződések másik társadalmi szerepvállalási hulláma egy politikai hatalmi vákuum idején, a 2010-es évek első felében jött el. A Magyar Koalíció Pártjának parlamentből való kiesése és a Híd gyenge nemzeti legitimációja kapcsán felerősödtek a külső, témaalkotó kezdeményezések.

Az előző évtizedben lezajlott társadalmi-nyomásgyakorló akciók elsősorban kisebbségi jogi kérdésekre, főként nyelvhasználati témákra fókuszáltak. A mozgalmak lendülete 2016 után erőteljesen megtört a Most-Híd Smer-kormányba való belépését követően. A kormánykoalícióra kerülő párt kommunikációjában hangsúlyozta, hogy a problémákat nem az aktivizmus útján, hanem politikai egyezségekkel kell megoldani, miközben a nyelvhasználati témában élen járó mozgalmak (mint a Kétnyelvű Dél-Szlovákia) lendülete csökkent (Tokár 2020).

A gazdasági vonatkozású állampolgári tevékenységek, illetve az önkormányzatokat és intézményeket célzó proteszt megmozdulások lendülete viszonylag konstans maradt. A polgári aktivitások földrajzi szórását tekintve megállapítható, hogy a legnagyobb tömbmagyar blokknak helyet adó nyugat-szlovákiai régió jóval aktívabbnak bizonyult (ötvenkét kezdeményezés), mint a közép-szlovákiai (tizenegy azonosítható kezdeményezés) vagy a kelet-szlovákiai (hat iniciatíva) civilek (4. ábra). A kezdeményezések összesítéséből kiderül, hogy a társadalmi kezdeményezések lendülete érdekes módon a parlamenti választásokat érintő, vagy az azokat megelőző években – 2008, 2011, 2015, 2018 – volt a legintenzívebb. Ez minden bizonnyal annak köszönhető, hogy a politikai pártok aktivitásaira rákötődő, vagy az indirekt módon választási mobilizációt is szolgáló akciók ebben az időszakban számítanak a leghatékonyabbnak.

4. ábra. A sajtóban regisztrált szlovákiai magyar érdekvégyesítő akciók előfordulási gyakorisága az elmúlt években (darabszám)

Forrás: Tokár 2020.

ÖSSZEGZÉS – CIVIL KIHÍVÁSOK ÉS FOLYAMATOK SZLOVÁKIÁBAN

A tanulmányban kísérletet tettem arra, hogy a téma iránt érdeklődők számára érthetőbbé váljon a civil szféra szlovákiai fejlődése a rendszerváltás és az önállósodás óta, valamint az ebből fakadó értelmezési keretek és elvárások. Szó esett a külön utakon járó magyar közösségről és az ehhez kapcsolódó civil és önkéntes aktivitásokról is. Az ismertetett adatokból levonhatunk néhány óvatos következtetést. Míg az önkéntességre való hajlandóság csökken vagy stagnál, addig a közügyekbe való bevonódás leginkább hullámszik és nagyban függ az aktuálpolitikai fejleményektől. Ezzel együtt érvényes, hogy a civil szféra jóval gazdagabb és sokszínűbb, mint azt a leghangosabb érdekvédő-aktivista szervezetek álláspontjából ki lehet olvasni. Például az Egyszerű Emberek kormányának egy részét helyi érdekvédők, keresztény-konzervatív aktivisták adták. A jövőre vonatkozólag a szervezeteknek sok más országhoz hasonlóan alapvető problémákkal kell szembenézniük: a generációváltás lemenedzselése, a COVID-19 járvány miatt ideiglenesen foganatosított rendezvénystop és az ehhez kapcsolódó közönség- és aktivistavesztés, az infláció és az ingatlanok megnövekedett rezsiköltségei, és az online közösségi programok elterjedése. De, ami talán a legfontosabb, hogy a polarizálódó társadalom is új kihívások elé állítja a civil társadalmat. Szlovákiában az önkéntesekre vonatkozó szabályozások, a civil szervezetek létező intézményi keretei megfelelő alapot szolgáltatnak arra, hogy önerőből, saját kapacitásokat felhasználva

szülessenek megoldási javaslatok a megnövekedett anyagi terhek, illetve az önkéntesek bevonásának problémájára. Az viszont kérdéses, hogy a szlovákiai magyar szervezetek megfelelő bekapcsolódási pontok híján szerepet akarnak és tudnak-e vállalni a problémamegoldáshoz vezető közös gondolkodásban. Kisebbségi vonalon az aktivisták elöregedése és a további aktivistavesztést okozó régiós kiüresedés válhat az egyik legsürgetőbb problémává, valamint kérdéses, hogy a politikai elit milyen módon tekinti partnernek a civil kezdeményezéseket.

IRODALOM

Brozmanová-Gregorová, Alžbeta – Matulayová, Tatiana – Alžbeta Mračková, Alžbeta – Lenka Vavrinčíková, Lenka – Jana Vlašičová, Jana – Koróny, Samuel (2012) (ed.): *Dobrovoľníctvo na Slovensku: výskumné reflexie*. Bratislava: Iuventa.

Brozmanová-Gregorová, Alžbeta – Šolcová, Jana – Siekelová, Marika (ed.) (2018): *Dobrovoľníctvo mládeže na Slovensku – aktuálny stav a trendy*. Bratislava: Platforma dobrovoľníckych centier a organizácií.

Bútora, Martin – Bútorová, Zora – Strečanský, Boris (2012): *Mimovládny sektor: pluralita činností a foriem*. In: Arbe, S. (ed.): *10 kapitol o vývoji a občianskej spoločnosti na Slovensku*. Bratislava: PDCS.

Bútora, Martin – Bútorová, Zora – Strečanský, Boris – Ondrušek, Dušan – Mesežnikov, Grigorij (ed.) (2011): *Štúdiá súčasného stavu občianskej spoločnosti na Slovensku Bratislava*. Bratislava: IVO/PDCS.

Dahrendorf, Ralf (2000): *Občanská společnost*. In: Pongs, A. (ed.): *V jaké společnosti žijeme?* Praha: ISV.

Diamond, Larry (1994): *Rethinking Civil Society: Toward Democratic Consolidation*, *Journal of Democracy*, 5(3) pp. 4-17.

Dostál, Ondrej (2005): *K legislatívnemu rámcu dobrovoľníctva*. Bratislava: IVO. <http://www.changenet.sk/?section=forum&x=108723>. Letöltve: 2023.03.02.

Hamberger Judit (1998): *A civil társadalom formálódása Csehországban és Szlovákiában*. *Regio: Kisebbség, politika, társadalom*, 9(3). pp. 129-138.

Kulcsár Mária (szerk.) (2002): *Nonprofit 1x1 Útikalauz kezdő civil szervezetek számára*. Somorja: Lilium Aurum.

Lampl Zsuzsanna (2011): *Ki az elit? - A szlovákiai magyar elit tükre*. *Irodalmi Szemle*. <https://irodalmiszemle.sk/2011/10/lampl-zsuzsanna-ki-az-elit-a-szlovakiai-magyar-elit-tukre/>. Letöltve: 2023.03.01.

Mesežnikov, Grigorij – Strečanský, Boris (ed.) (2017): *Občianska spoločnosť na Slovensku Krízy, križovatky, výzvy*. Bratislava: IVO.

Ministerstvo vnútra SR (2020): *Analýza socioekonomického prínosu neziskového sektora a stavu a trendov rozvoja občianskej spoločnosti*. Úrad splnomocnenca vlády SR pre rozvoj občianskej spoločnosti, Bratislava.

Putnam, Robert David (1993): *Making democracy work: Civic Traditions in Modern Italy*. Princeton: Princeton University Press.

Saalamon, Lester – Anheier, Helmut (1995): *Szektor születik. A nonprofit szektor nemzetközi összehasonlításban*. Budapest: Nonprofit kutatócsoport.

- Strečanský, Boris (2020): Občianska spoločnosť. In. Gonda, P. (ed.): *Sociálny štát: Realita namiesto mýtov*, pp. 93-100. Bratislava: Konzervatívny inštitút Milana Rastislava Štefánika.
- Strečanský, Boris (2021): Občianska spoločnosť po 30 rokoch: Trendy, problémy, riešenia. In. Mesežnikov G. (ed.): *Slovensko po troch desaťročiach slobody: demokracia, verejná mienka, občianska spoločnosť*, Bratislava: IVO/IPA, pp. 105–156.
- Tokár Géza (2020): Passzív társadalom? A felvidéki mozgalmak prioritásai 2008 és 2018 között. *Pro Minoritate*, 4(4) pp. 3-13.
- Tóth Károly – Lampl Zsuzsanna (2004): Az „1 %-os törvény” társadalmi hatása Magyarországon és Szlovákiában. *Fórum Társadalomtudományi Szemle*, 6(1) pp. 3-34.
- Tóth Károly (2005): A civil szektor fejlődése Szlovákiában 1989 után. *Civil Szemle*, 2(3) pp. 131-140.
- Tóth Károly (2006): Szlovákiai magyar kulturális intézmények? In. Csanda Gábor (szerk.): *Magyarok Szlovákiában. III. kötet: Kultúra (1989–2006)*. Somorja: Fórum Kisebbségkutató Intézet, pp. 223-240.
- Végel László (1998): Civilitás és kisebbség. *Regio: Kisebbség, politika, társadalom* 9(3) pp. 153-179.

EGY INNOVATÍV KERESZTÉNY IFJÚSÁGI SZERVEZET ÖNKÉNTES PROGRAMJÁNAK ELEMZÉSE: TAPASZTALATOK ÉS JAVASLATOK

DÁNIEL BOTOND¹ – SÜTŐ JOHANNA-KRISZTINA²

DOI: <https://doi.org/10.53585/OnkSzem.2023.2.78-99>

Absztrakt

A kolozsvári Pulzus Platform Egyesület egy viszonylag új, ugyanakkor mély gyökerekkel, erős hagyományokkal rendelkező, vallásos ifjúsági szervezet. 2021-ben, az online nyilvánosságban megjelenve, azonnal kitűnt professzionális arculatával és kommunikációjával, erős identitásával és letisztult küldetésével. Az egyesület innovatív módon kívánja megvalósítani a fiatalok evangelizálását, közösségi és lelki programok (táborok, közösségi alkalmak, pódiumbeszélgetések, női hétvégék, szabadtéri tevékenységek, zenei események) szervezésén keresztül. Az önkénteseknek nagyon fontos szerepe van a szervezet életében, hiszen a szerteágazó tevékenység-repertoár nagy emberierőforrás-igénnyel társul.

A 2022 tavaszán megvalósított kutatásunk célja az volt, hogy részletesen megvizsgáljuk a szervezet önkéntes programját a toborzástól és kiválasztástól kezdve, az önkéntes bevezetésén, foglalkoztatásán, képzésén át az önkéntesség lezárásának formáiig. Továbbá szeretnénk volna feltárni az önkéntesek motiválására és megtartására irányuló erőfeszítéseket, valamint bemutatni az önkéntes-koordinátori és -mentori feladatokat. Mindezek érdekében 2022 tavaszán előbb dokumentumelemzést végeztünk, majd félig strukturált interjúkat készítettünk a szervezet három munkatársával és tizenkét önkéntesével. Tapasztalataink szerint a Pulzus Platform Egyesület sikeres önkéntes programot működtet, melynek kulcsa a saját ifjúsági közösségükből és rendezvényeik résztvevői közül történő belső toborzás és az aktív odafigyelés ezen önkéntesekre. A professzionális önkéntes program elemei csak részben találhatók meg a szervezetnél. A hiányzó elemek pótlása, bevezetése és a rendszeres önkéntesek számának növelése jelenti az önkéntes program fejlesztésének fő lehetőségeit, a legnagyobb kihívást pedig a generációváltásra való felkészülés.

Kulcsszavak: esettanulmány, önkéntes-menedzsment, vallásos ifjúsági szervezet, Pulzus Platform Egyesület, Kolozsvár

¹ Dániel Botond (PhD) szociológus, egyetemi adjunktus, Babeş-Bolyai Tudományegyetem, Szociológia és Szociális Munka Kar, Kolozsvár.

² Sütő Johanna-Krisztina, emberi erőforrás szakértő (BA), a kolozsvári Babeş-Bolyai Tudományegyetem, Szociológia és Szociális Munka Kara emberi erőforrás szakértő szakának friss végzettje.

An analysis of the volunteer programme of an innovative christian youth organisation – Experiences and recommendations

Botond Dániel – Johanna-Krisztina Sütő

Abstract

The Pulzus Platform Association in Cluj is a relatively new religious youth organization with deep roots and strong traditions. In 2021, appearing in the online space, and immediately stood out with its professional image and communication, strong identity, and clear mission. The association wants to implement the evangelization of young people in an innovative way through the organization of social and spiritual programs (camps, community events, podium discussions, women's weekends, outdoor activities, musical events). Volunteers play a very important role in the life of the organization, as the diverse repertoire of activities is associated with a high demand for human resources.

The goal of our research conducted in the spring of 2022 was to examine the organization's volunteer program in detail, starting with recruitment and selection, through volunteer's introduction, employment, and training ending in the closure of volunteer activities. Furthermore, we wanted to explore the efforts to motivate and retain volunteers as well as present the tasks of volunteer coordinators and mentors. In order to do all of this, in the spring of 2022, we first conducted a document analysis and then conducted semi-structured interviews with three employees and twelve volunteers of the organization.

According to our experience, the Pulzus Platform Association runs a successful volunteer program, the key of which is internal recruitment from among their own youth community and participants of their events and active attention to volunteers. The elements of the professional volunteer program are only partially found at the organization. Introducing the missing elements and increasing the number of regular volunteers represent the greatest opportunities for the development of the volunteer program, while the biggest challenge is preparing for the generational change.

Keywords: case study, volunteer management, religious youth organization, Pulzus Platform Association, Cluj

BEVEZETÉS

A kolozsvári Pulzus ifjúsági szervezet egy viszonylag új, ugyanakkor mély gyökerekkel és erős hagyományokkal rendelkező, vallásos ifjúsági szervezet. 2021 tavaszán jelent meg az online nyilvánosságban, és azonnal kitűnt professzionális arculatával és kommunikációjával, erős identitásával és jól megfogalmazott küldetésével. A közösségi médián keresztül követve a szervezetet, hónapról hónapra egyre jobban kibontakozott tevékenysége az olyan programokon keresztül, mint például a Pulzus Tér megnyitó, minikoncert, női hétvége, nyári

táborok, közösségi alkalmak, pódiumbeszélgetések. Az eseményekről készült képeken nagyon sok személyt láthattunk, főként fiatalokat, de programtól függően idősebbeket is.

Amikor 2021 őszén egy szakdolgozatot³ megalapozó kutatáshoz szervezetet kerestünk, a Pulzusra esett a választásunk. Ennek egyrészt az volt az oka, hogy a szervezet értékrendjét közel állónak éreztük, másrészt úgy véltük, kutatási eredményeinket megfelelően tudná hasznosítani egy friss alapítású szervezet, harmadrészt pedig különösen érdekes volt, hogy egy viszonylag fiatal szervezet hogyan képes ilyen professzionálisan működni, sok embert elérni és megmozgatni, nagy rendezvényeket szervezni.

Célunk volt részletesen megvizsgálni a szervezet önkéntes programját a toborzástól a kiválasztásig és az önkéntes bevezetésének, foglalkoztatásának, képzésének jellemzőit. Továbbá szeretnénk volna feltárni az önkéntesek motiválására és megtartására irányuló erőfeszítéseket, valamint bemutatni az önkéntes-koordinátori és -mentori feladatokat. Végezetül foglalkoztunk az önkéntesség lezárásának formáival és a lemorzsolódás okaival is. A kutatás elméleti megalapozásakor az önkéntesség motivációs hátterével (Dorner 2021), a szervezetek és az önkéntesek kapcsolatával (Hager – Brudney 2011), valamint az önkéntes program elemeivel foglalkoztunk (Kármán – Kónya 2008; Reamon 2016). Az adatgyűjtés során 2022 tavaszán félig strukturált interjút készítettünk a szervezet három munkatársával és tizenkét önkéntesével. Az interjúalanyok kiválasztásakor törekedtünk arra, hogy aktív és kevésbé aktív önkénteseket, férfiakat és nőket, egyetemistákat, és tanulmányaikat már befejező fiatalokat egyaránt megkérdezzünk. Továbbá felhasználhattuk a szervezettől kapott dokumentumokat (tájékoztató-bemutató szöveget az egyesületről, egy személyes leírást a Pulzus megalakulásáról az alapítók szemszögéből, egy belső felmérés eredményeit), illetve alaposan elemeztük honlapjukat és közösségi média-oldalukat.

A kutatás végén egy esettanulmány-jellegű szakdolgozat született, amelynek eredményeit jelen tanulmányban sűrített formában adjuk közre. A tanulmány első részében bemutatjuk a Pulzus ifjúsági szervezetet, annak hátterét és alapításának rövid történetét, céljait és tevékenységeit, valamint szervezeti felépítését. E részben térünk ki az önkéntesek fő jellemzőinek bemutatására, amelyhez a szervezet által korábban végzett felmérés eredményeit használtuk fel. A második részben a szervezet önkéntes programját mutatjuk be

³ Sütő Johanna-Krisztina: *Önkéntes program elemzése nonprofit szervezetnél*. Babeş-Bolyai Tudományegyetem Szociológia és Szociális Munka Kar, Emberi erőforrás szak, 2022. július. Témavezető: Dr. Dániel Botond, egyetemi adjunktus.

– az általunk készített interjúk alapján – részletezve azokat az önkéntes-menedzsment eszközöket, módszereket és feladatköröket (koordinátor és mentor) amelyeket már fentebb ismertettünk. Majd pedig a lényeges jellemzőket összefoglalva egy rövid SWOT-elemzést végzünk a szervezeti működés, az önkéntes-menedzsment szempontjából, végül néhány következtetés megfogalmazásával zárjuk az esettanulmányt.

A PULZUS IFJÚSÁGI SZERVEZET BEMUTATÁSA

A szervezet háttere és alapítása

A Pulzus ifjúsági szervezet gyökerei a kommunista diktatúra alatt kialakult földalatti egyházhoz, valamint a CE Szövetséghez nyúlnak vissza.⁴

A CE Szövetség (teljes nevén „Krisztusért és Egyházért CE Szövetség”) a református egyházon belüli vallási szervezet, melynek célja, hogy segítse az egyház megújulását. Neve az angol Christian Endeavour Society rövidítése, jelentése: „keresztény buzgóság/igyekezet társaság”. Az amerikai eredetű mozgalom Magyarországon a XIX. században honosodott meg, erdélyi története is több mint egy századra nyúlik vissza. Elődjének a vasárnapi iskolák mozgalma és a kegyességi mozgalom tekinthető. A CE Bethánia Egyletet (amely a CE Világszövetségnek is tagja volt) többek között Szabó Aladár és Kecskeméthy István alapították meg 1903-ban. A századforduló után teológiai professzorként Kolozsvárra kerülő Kecskeméthy munkája nyomán Erdélyben és Partiumban is helyi csoportok alakultak meg a gyülekezetekben (Kiss 2003:55-56). A mozgalom huszadik századi története hol sikeresebb, hol viharosabb volt.⁵ A kommunista hatalom megszilárdulásával, amikor minden kegyességi szervezetet felszámoltak, megtörtént a mozgalom ideiglenes felszámolása. Az ötvenes években, amikor a titkosrendőrség nyomása fokozódott, az egyház vezetősége együttműködésre kényszerült és az egyház kettős szerkezetűvé vált: a hatalommal együttműködő hivatalos egyház egy „földalatti egyházzal” kettőződött meg (Karczag 1993 cit. Kiss 2003). A CE Szövetséget a visszaemlékezésekben ezzel a földalatti egyházzal azonosítják. A mozgalom történetének mélypontja az ötvenes években következett be, amikor a szövetség több tagját, papokat és

⁴ <https://www.pulzus.ro/rolunk>

⁵ A CE Szövetség történetéről, tevékenységéről részletesen lásd Kiss Dénes tanulmányát (2003), a CE Szövetség honlapjait (<https://centralplace.ro/tortenet/orszagos/> , <http://ce-union.ro/ce/>), illetve Visky Ferenc életútját (https://hu.wikipedia.org/wiki/Visky_Ferenc)

egyszerű tagokat egyaránt „illegális szervezkedés” vádjával bebörtönöztek, és egyesek családját kitelepítették.⁶ A mozgalom azonban ennek ellenére sem szűnt meg teljesen, és a rendszerváltás után hivatalosan is újjáalakult, és önálló jogi személylé vált (Kiss 2003:56).

A CE Szövetség szellemében működő kolozsvári egyetemista ifjúsági közösség már 1990 elején megszerveződött és gyorsan növekedett. 1992 körül a frissen alapított Koinónia Multimédia⁷ fogadta be az Egyetemista Ifit, és közösen végezték a keresztény missziót. 1997-ben a Koinónia létrehozta a Genéziusz Társaságot,⁸ hogy a fiatalokkal való munkát jobban el lehessen különíteni a könyvkiadó⁹ működésétől. Az Egyetemista Ifi ekkor vette fel a Genéziusz Ifi nevet.¹⁰ Bár a több mint két évtizedes működése során a Genéziusz Ifi sok változáson ment keresztül (költözések, vezetéváltások stb.), és a szervezeti háttér időnként szünetelt, a közösség folyamatosan aktív volt, ugyanúgy szervezték a programokat, ifjúsági alkalmakat, táborokat. A közösség a 2015-2016-os tanévben vette fel a Re:Geni nevet, ezzel is utalva a megújulásra, újraképződésre. 2018-ban Antal Norbertet és házastársát, Visky Annát (akik maguk is az ifjúsági közösség tagjai voltak) egyre foglalkoztatta a gondolat, hogy szeretnének valamikor egy keresztyén szervezetet elindítani, és ifjúsági misszióval foglalkozni. A következő években jelentős lépéseket tettek ebbe az irányba. 2019-ben magánforrásokból és támogatásból, megújult külsővel, koncepcióval és teremmel indították újra a Genéziusz Ifi szervezeti háttérét, 2020-ban pedig a Genéziusz Társaság vezetősége jóváhagyásával a szervezet nevet változtatott, és felvette a Pulzus Platform Egyesület nevet, átadva a szervezetet a fiatal generációnak. A megújult szervezet elnöke Antal Norbert, igazgatója Visky Anna lett.¹¹ 2021 tavaszán mutatkoztak be az online térben, majd röviddel ezután székhelyük, a Pulzus Tér megnyitójára is sor került.

⁶ Lásd Visky András (2022): *Kitelepítés*. Budapest: Jelenkor Kiadó.

⁷ A Koinónia első kuratóriuma a következő tagokból állt: Horváth Levente református lelkész (alapító tag), Visky András költő, dramaturg (alapító tag), Visky Péter református lelkész (alapító tag), Siklódi (Bálint) Ágnes (bölcsezhallgató), Veégh (Daray) Erzsébet (bölcsezhallgató), Daray Attila (gépészmérnök hallgató) és Kis Zoltán (számítástechnika és automatizálás hallgató).

⁸ A Genéziusz Társaság tevékenységéről lásd <https://www.facebook.com/genezius/>.

⁹ <http://koinonia.ro/?kiadorol>

¹⁰ <https://www.pulzus.ro/rolunk>

¹¹ Úgy is mondhatjuk, hogy Visky Anna folytatja a hagyományt, hiszen a Genéziusz Társaság első vezetője édesapja, Visky András volt.

A szervezet célja és tevékenysége

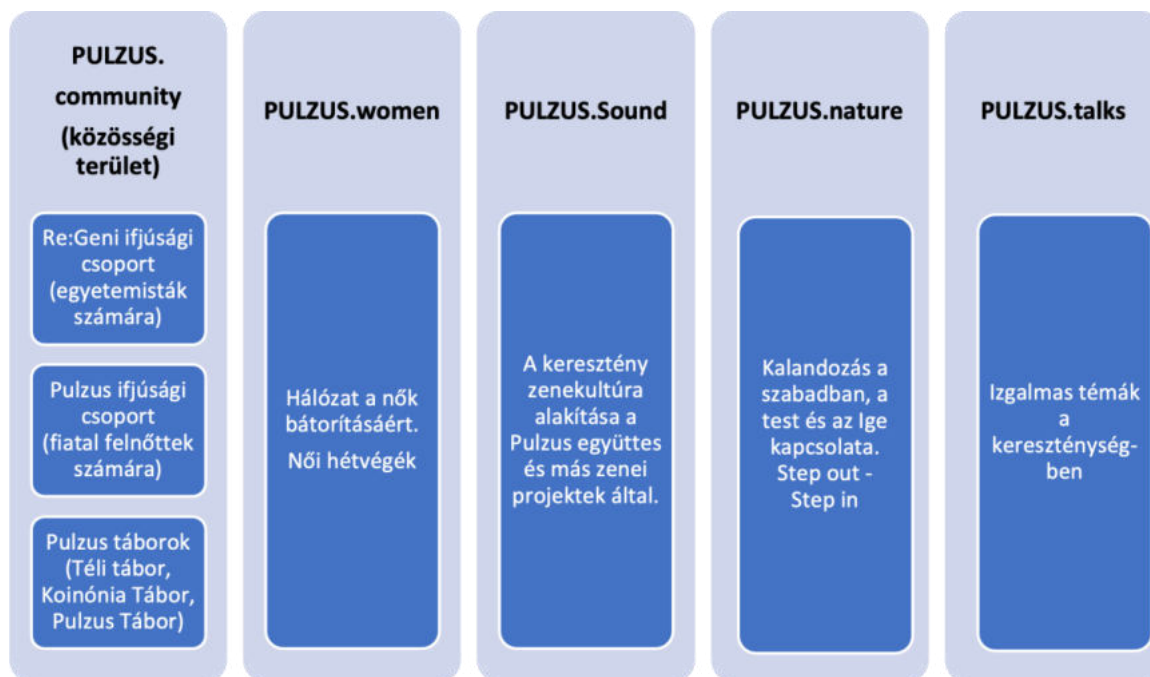
A Pulzus küldetése szerint egy keresztény innovációs platform szeretne lenni. Célja – hagyományaihoz híven – az evangelizáció, az örömhír átadása a 21. századi ember igényeinek és ritmusának megfelelően, modern eszközök segítségével. Az egyesület jelmondata is ezt tükrözi: „Kereszténység ma”. Továbbra is működteti a Genéziusz Társaság idejében elindult közösségeit, miközben számos más modern programot és tevékenységet szervez. Törekszik a különböző társadalmi csoportok közötti párbeszédre, önmagát felekezeti szervezethez tartja. Emellett saját magát többek között a következő módokon jellemzi: szolgálatot végző szervezet, amely tevékenységek által fordítja le a keresztény hitet a hétköznapiakra, és törekszik az evangélium átadásának innoválására, modernizálására. Fontosnak tartja az emberekkel való kapcsolattartást, tanítványságot, lelkipozíciót és a személyes fejlődés segítését, ugyanakkor a hétköznapiakból való kivonulást, a természet általi jellemformálást, továbbá a keresztény zenei kultúra formálását, a lelki elmélyülést és gyógyulást is a zene által. Mindezen célok és értékek megjelennek a szervezet programjaiban is, amelyet öt területre soroltak be (1 ábra):

- A PULZUS.community (közösségi terület) programhoz két ifjúsági közösség tartozik, amelyek rendszeres találkozókat, valamint különböző táborokat szerveznek. A Re:Geni egyetemista ifjúsági csoportba több mint 80 aktív fiatal jár, az ifjúsági alkalmak mellett lányköröket és fiúköröket, illetve zenei szolgálatokat szerveznek. A „Pulzus Ifi” ifjúsági csoport a fiatal felnőtteknek (25 évnél idősebbeknek) szól, akik már nem egyetemisták. A kisközösség 2021 őszén indult és 20 aktív taggal rendelkezik. A közösségi program keretében a Pulzus táborokat is szervez fiataloknak (TéliTábor, KoinóniaTábor, PulzusTábor), amelyek célja a hitmélyítés és a közösségépítés.
- A PULZUS.women kiemelt célcsoportját a nők jelentik. A „Női hétvége” egy többgenerációs női találkozó, melynek célja „összehozni több generációnyi nőt annak érdekében, hogy a női szerepekről tanuljanak, beszélgessenek, mindeközben pedig teljessé formálódhassanak lelkileg, mentálisan, valamint fizikailag is.”¹²
- A PULZUS.sound célja áthangszerelni, új színben közreadni az énekeskönyvi és más keresztény énekeket. Célkitűzésükhöz tartozik még, hogy a zene és szöveg által hassanak

¹² <https://www.pulzus.ro/noi-hetvege>

az ember pulzusára, vagyis újfajta lüktetést hozzanak a keresztény zenébe. A csapatot három képzett zenész alkotja.

1. ábra. A Pulzus ifjúsági Egyesület tevékenységi területei 2022 tavaszán

Forrás: Saját szerkesztésű ábra.

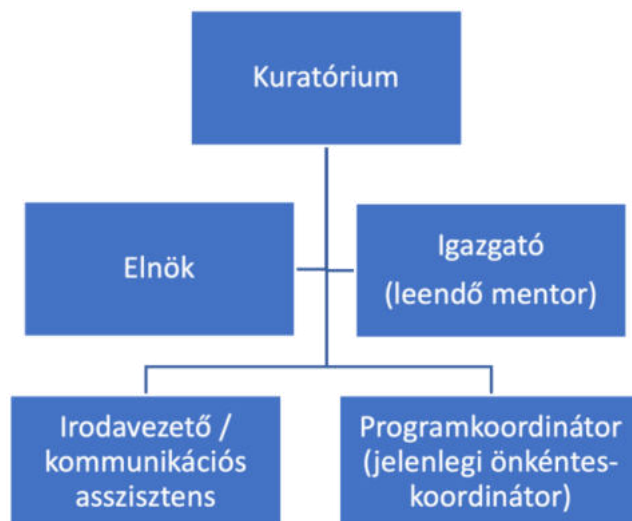
- A PULZUS.nature program célja az evangelizáció, a hitmélyítés, a csapatépítés, a közösségformálás, ugyanakkor az önismeret fejlesztése is természetjárás és más kültéri tevékenységek által. A programot egy koordinátor vezeti, és mintegy 10-15 önkéntes tartozik a csapathoz. A tevékenységek során (túrázás, sziklamászás, rafting, barlanglátogatás) tapasztalt munkatársak kísérik a jelentkezőket. A program a „Step Out – Step In” kezdeményezésre épül, amely 2014-ben még a Támasz egyesület háttérével indult és 2021-ben csatlakozott a Pulzus Platform egyesülethez.¹³
- A PULZUS.talks egy multidiszciplináris előadás-sorozat, amelynek célja beszélgetéseket generálni transzcendentális kérdésekről, és így például az első alkalom témája a „Jelenlét” volt.

¹³ <https://www.facebook.com/stepoutstepin/>, <https://stepoutstepin.wordpress.com/>

Szervezeti felépítés és önkéntesek

A szervezet operatív vezetését a két alapító látja el elnöki, valamint igazgatói pozíciókban. Az operatív csapat tagja még egy irodavezető-kommunikációs asszisztens, illetve egy programkoordinátor. A szervezet kuratóriuma hat tagból áll, a szervezet adatbázisában 63 önkéntes szerepel.

2. ábra. A Pulzus ifjúsági Egyesület szervezeti felépítése 2022 tavaszán

Forrás: Saját szerkesztésű ábra.

A szervezet 2022 tavaszán belső felhasználásra készített egy általános kérdőíves felmérést, amelynek célja egy átfogó kép kialakítása volt az önkéntesekről, illetve visszajelzést kérni arról, hogy mennyire szorosan kapcsolódnak a Pulzushoz és miként látják annak tevékenységét. A kérdőívet 39 személy, az önkéntesek több mint fele töltötte ki, akiknek többsége (59 százaléka) nő volt. Habár az életkori skála 20-tól 40 éves korig terjedt, legtöbben az egyetemista korosztályhoz tartoztak. A szervezet valóban felekezetközi, ugyanis a kérdőívet kitöltők mintegy háromnegyedét kitevő reformátusok mellett a válaszadók egytizede római katolikus, a többiek baptisták, evangélikusok, unitáriusok és adventisták voltak. A válaszadók túlnyomó része kolozsvári, míg a többiek Erdély különböző térségeiből érkeztek (Marosvásárhely és környéke, Nagyvárad, Élesd, Székelyudvarhely stb.), de volt budapesti illetőségű önkéntes is. Az önkéntesek tanulmányi/foglalkozási háttere is nagyon színes volt, a következő területeken dolgoztak vagy tanultak: informatika és mérnöki tudományok, robotika, matematika, közgazdaságtan, HR, könyvelés és projektmenedzsment, pedagógia, pszichológia, teológia, környezettudomány, újságírás, PR, fotózás, gyógytorna, fogtechnika.

A tevékenységek ismertetéséből is látható, hogy az önkénteseknek fontos szerepe lehet a szervezet életében, hiszen ilyen sok és szerteágazó tevékenységnek nagyon nagy az emberi erőforrás igénye. A projektkoordinátor megerősítette feltételezésünket:

„Egy eléggé fontos helyet foglalnak el [mármint az önkéntesek], mert, mint nonprofit szervezet, mindenütt önkéntesekkel dolgozunk, főleg az önkéntesekre épülünk rá, mert bármilyen programot szervezünk, ott az önkéntesekkel közösen dolgozunk. Nélkülük szerintem nem jönne össze a legtöbb dolog, szóval ők eléggé alapját képezik a szervezetünknek.” (részlet a projekt koordinátorral készült interjúból).

A KUTATÁS MÓDSZEREI

Kutatásunk során az volt a célunk, hogy megvizsgáljuk a Pulzus Ifjúsági Egyesület önkéntes programját. Az adatgyűjtés során 2022 tavaszán előbb dokumentumelemzést végeztünk, majd félig strukturált interjúkat készítettünk a szervezet három munkatársával és tizenkét önkéntesével. Első lépésben a szervezettől kapott dokumentumokból (tájékoztató- bemutató szöveg az egyesületről, egy személyes leírás a Pulzus megalakulásáról az alapítók szemszögéből, egy belső felmérés eredményei) gyűjtöttünk információkat és megvizsgáltuk a szervezet honlapját és közösségi média oldalát. Ezután került sor az interjúk felvételére. Az interjúalanyok kiválasztásakor a szakértői mintavétel elveit követtük. Arra törekedtünk, hogy aktív és kevésbé aktív önkénteseket, férfiakat és nőket, egyetemistákat és fiatal felnőtteket is egyaránt megkérdezzünk. A vezetőket és az önkénteseket – különböző kérdéssorok mentén – kérdeztük meg, hogy a vizsgált témaköröket mindkét nézőpontból megismerhessük. A fő témák a következők voltak: önkéntesek szerepe a szervezetben, önkéntesek toborzása, kiválasztása és bevezetése a szervezetbe, az önkéntesek tevékenysége és feladatkörei, az önkéntesek motiválása, képzése és értékelése, valamint a koordinátor és mentor szerepe a szervezetben, végül az önkéntesek lemorzsolódása.

Az interjúk félig strukturált felépítése lehetővé tette az összehasonlításukat, a szabályszerűségek, mintázatok feltárását, ugyanakkor figyelni tudtunk az egyes személyek által képviselt egyedi nézőpontokra is, amelyek rávilágítottak az önkéntesség során megélt egyéni tapasztalatokra. Az elemzés során ezeket a mintákat és szabályszerűségeket mutatjuk be, egyéni interjúrészletekkel illusztrálva.

A PULZUS IFJÚSÁGI EGYESÜLET ÖNKÉNTES PROGRAMJA

Az önkéntesek toborzása és kiválasztása

Mivel a szervezet tevékenysége is széleskörű, ezért ugyanilyen széles a feladatok köre is, amelyre önkénteseket szoktak toborozni.

„Vannak zenészek, programvezetők, programalkotók, technikusok, vannak, akik a kirándulásokért-túrákért felelősek, és még az általános önkéntesek vannak, akik, amikor valamilyen terület nincs lefedve, akkor azokból vállalnak.” (részlet a projekt koordinátorral készült interjúból)

A feladatkörökhöz még nem készítették el a munkaköri leírásokat (az önkéntes-koordinátor egyik aktuális feladata ez volt az interjú időpontjában), ebből kifolyólag nem keresnek specifikus képességeket az önkénteseknél, úgy gondolják, bárki hozzá tehet a talentumával a szervezet programjaihoz, és munkatapasztalatot sem várnak el.

A fő toborzási csatorna a Re:Geni egyetemista ifjúsági csoport, amely az egyesület közösségi programja keretében működik, és amelyhez évről évre újabb fiatalok csatlakoznak. Itt korábban általánosan szólították meg a fiatalokat, egy-egy projekt előtt elmondták, hogy miről szól az esemény, milyen tevékenységi területek vannak, és aki nyitott volt a feladatokra, szeretettel várták szervezőnek. Újabban viszont szeretnének célzottan is megszólítani személyeket a csoportból. Bár a szakirodalom szerint az elégedett önkéntesek fontos toborzási csatornát jelentenek (Reamon 2016), a Pulzusnál kevésbé jellemző, hogy önkéntesek vonzzanak be más önkénteseket vonzzanak. Sokkal inkább az egyesület által szervezett programok jelentik a vonzerőt a fiatalok számára, és az új résztvevők egy része pozitívan válaszol a közösségi felhívásokra. Az interjúalanyok válaszaik alapján leginkább a közösségi és szabadidős eseményeken (táborok, túrák, ifjúsági csoport) ismerkedtek meg a szervezettel.

Ami a kiválasztást illeti, a Pulzus kevésbé szigorú kiválasztási gyakorlatot alkalmaz. Az önkéntesek elmondása szerint a toborzási-kiválasztási folyamat abból állt, hogy az ifjúsági alkalmak, táborok, vagy személyes hívások során egy űrlapot töltöttek ki, aztán az első találkozó már a munkatársi találkozó volt, ahol elkezdték szervezni az eseményt, illetve bekerültek egy Facebook csoportba.

Az önkéntesek között egyaránt megtalálhatjuk az altruisztikus és az énorientált motivációkkal (Dorner 2021) rendelkezőket. A válaszok alapján az altruisztikus motívumok között szerepelt

a „közös értékek” és a „másokon való segítség”, a „lehetőség a szolgálatra”, míg az énorientált motívumok főleg a „tapasztalatszerzésre” és az új kapcsolatok kialakítására irányultak. Az egyesület vezetői is hasonlóan látták az önkéntesnek jelentkezők motivációit, ami pedig segíti őket a toborzási üzenetek, célok megfogalmazásában.¹⁴ A Pulzus önkéntesei közül kikerülő interjúalanyaink többségének nem voltak előzetes elvárásai az önkéntes feladatokat illetően: rendszerint csak annyit tudtak a jelentkezésükkor, hogy tevékenységükkel segíteni szeretnének másokon. Voltak néhányan olyanok is, akik bár nem hangoztatták az elvárásaikat, magukban mégis megfogalmazták azokat, és fontos feltétel volt számukra, hogy a szervezet hiteles legyen, ugyanakkor ne akarja kihasználni őket az önkéntesség során, hanem egyenlő kapcsolatra törekedjen.

Az önkéntesek bevezetése a szervezet életébe és az önkéntes feladatokba

Az interjúk elemzése során megfigyeltük, hogy mennyire vannak jelen a bevezetési folyamat különböző elemei, úgymint a szervezet munkájának, történetének ismertetése, az önkéntes feladatra való felkészítés, az önkéntes szerződés megkötése és az önkéntesekre vonatkozó szervezeti irányelvek ismertetése.

A Pulzus ifjúsági egyesületnél nincs tudatosított, írott bevezetési folyamat, az interjúkból azonban jól kivehető és leírható egy szokásrend. A szervezet tevékenységének és történetének bemutatására még a toborzás folyamán sor kerül, az események alkalmával. Mivel szinte kizárólag belső csatornákon keresztül toboroznak, az ifjúsági alkalmakra és a különböző programokra járó fiatalok nagyjából már ismerik a szervezetet, mivel kedvezményezettként részt vettek már a tevékenységében. Az interjúalanyok egy része ugyanakkor a szervezet honlapját is dicsérte, ahol, elmondásuk szerint, sok hasznos információt találtak az egyesületről, ami segítette őket a szervezet céljainak megismerésében. Az önkéntes feladatokra való felkészítésre nem fektetnek nagy hangsúlyt, és amint a koordinátor elmondta, „*bedobják a mély vízbe az önkénteseket*”. Kivételt csak a teljesen újak képeznek, akikkel az egyeztetés során megismertetik a lehetséges feladatokat – ennek alapján az önkéntes választhat, hogy mit szeretne csinálni, mely területen látja magát inkább hasznosnak.

¹⁴ A motivációval kapcsolatosan az önkénteseket arról kérdeztük, hogy miért szeretett volna részese lenni a Pulzus ifjúsági szervezetnek, a vezetőket pedig arról, hogy mit gondolnak, miért jelentkeznek a Pulzushoz az önkéntesek.

Vizonylag új kezdeményezés az úgynevezett önkéntes hétvége szervezése, amelynek a lényege elsősorban a csapatépítés, az önkéntesek közötti kapcsolatok erősítése, ugyanakkor ez az alkalom lehetőséget biztosít a tevékenységek és feladatok ismertetésére is.

A Pulzus még nem köt önkéntes szerződéseket, de tervezik ezek bevezetését, főleg azzal a céllal, hogy ezzel is elkötelezzék az önkénteseket, valamint a lemorzsolódás kockázatát ezzel az eszközzel is megpróbálják visszaszorítani. Az önkéntesekre vonatkozó szervezeti irányelvek még nincsenek teljesen tudatosítva és megfogalmazva és egyelőre nem is tervezték ennek megfogalmazását, mivel a szervezet még nem tart ott a fejlődésben, nem fogalmazódott meg ennek igénye a vezetők részéről.

A 12 interjúalany közül egyetlen személy volt csak, akinek nem volt korábbi önkéntes tapasztalata, a többieknek leginkább a táborszervezés, a gyermekfoglalkoztatás, a fesztiválok szervezése, és a diáktanácsok terén voltak tapasztalataik.

Reamon szerint az új önkéntesek beillesztése az önkéntesek közösségébe kiemelten fontos. A beilleszkedés során realizálódik az elköteleződés és stabilizálódik, illetve specializálódik is az újonnan jött önkéntes szerepe a közösségen belül. Ebben a fázisban sokat segít, ha az önkéntesek meg tudják beszélni tapasztalataikat és támogatást, tanácsokat nyújtanak egymásnak. Az önkéntesekért felelős személy (koordinátor, mentor stb.) rendszeres gyűlések szervezésével elősegítheti ezt a folyamatot, ahol meg lehet osztani a tapasztalatokat, de az önkéntesekre vonatkozó információkat is meg tudják beszélni, legyen szó közelgő eseményről vagy a szervezetről (Reamon 2016). A Pulzus önkéntesei jó helyzetből indulnak a beilleszkedés során, mivel a legtöbben ismerik egymást a Re:Geni ifjúsági csoportból, vagy egy-egy rendezvényről, eseményről. Ezt a meglévő kapcsolatot erősítik az önkéntes csapat közösségi tevékenységei például a közös pizzázások, beszélgetések, de az áhítatok is.

Az önkéntesek tevékenységei

A Pulzus ifjúsági szervezet önkéntesei elsősorban szervezési tevékenységet végeznek. A szervezési tevékenység aszerint differenciálódik, hogy ki melyik program szervezésében vesz részt, illetve a szervezés során milyen feladatkört vállal. A szervezési tevékenység mellett lehetőség van kommunikációs-, reklám- és pénzügyi adminisztrációs tevékenységeket is végezni.

A 12 interjúalanyunk mintegy 11 különböző programot sorolt fel, amelyek szervezésében részt vett. A legtöbben a Téli Táborban és a Pulzus Táborban, ami jól mutatja, hogy ez a két

legnagyobb rendezvény, ahol a legtöbb önkéntesre van szükség. Négyen általában az ifjúsági alkalmak (Re:Geni ifjúsági csoport alkalmai, Pulzus Ifi alkalmai) szervezésében szoktak részt venni, egy-két személy jelölte meg a PULZUS.Talks pódiumbeszélgetéseket, a Női hétvégét, a csapatépítő hétvégét, a Pulzus Tér megnyitóját, de említésre került a kuratóriumi gyűlés megszervezése is. Az interjúalanyok túlnyomó többsége két eseményt nevezett meg, hárman négy eseményt és egyetlen személy volt, aki öt esemény megszervezésében is önkéntes munkát vállalt.

Ami a konkrét tevékenységet illeti, interjúalanyaink mintegy 24 különböző feladatkört soroltak fel. Többen és több alkalommal is voltak programfelelősök, koordinátorok, főszervezők, ezen kívül sokan a célzott szervezési feladatokból is kivették a részüket (a regisztrációtól kezdve a játékok és műhelyek szervezésén, moderálásán át a dekorációk, a technika vagy a résztvevők szállításának biztosításáig). Lehetőség volt az események előkészítésben és háttérmunkájában is részt venni, az önkéntesek kipróbálhatták magukat a pénzügyi felelős, előkönyvelő, kommunikációs és fotófelelős feladatkörökben, de fordítóként vagy akár reklámarcként is.

A szervezet több csatornát is kiépített az önkéntesekkel való kommunikációra. Az élő találkozók, gyűlések rendszerint a Pulzus Térben szervezik. Ezeket egészítik ki az online eszközök (amelyek közül a Facebook csoport, a Messenger csoportok és a WhatsApp csoportok a leglényegesebbek – alkalmanként online videohívásokban is szoktak megbeszéléseket tartani), illetve a hagyományos telekommunikációs eszközök (telefonhívás, sms). Az irodavezető szerint nagyon fontosak az online eszközök (honlap, közösségi oldalak), mivel ezeken keresztül tudják a legtöbb önkéntest elérni, illetve az aktuális önkéntesek munkáját nyilvánosan elismerni. Számos olyan tartalmat készítenek, amelyek a jelenlegi önkéntesek tevékenységének bemutatásáról szólnak, videókat, képeket is gyakran használnak ezek során. A koordinátor munkáját segíti egy önkéntesadatbázis is, amelybe az elérhetőségek mellett bevezetik azt is, hogy ki, mikor, milyen feladatban segített.

Az önkéntes koordinátor és a mentor feladatai a Pulzusban

Az önkéntesekkel való munka megszervezésével kapcsolatosan két kulcsszerep létezik: az önkéntes-koordinátoré és a mentoré.

A szakirodalom szerint a koordinátor a szervezet és az önkéntesek közötti kapcsolatot segíti. Továbbítja az önkénteseknek a szervezet döntéseit, elmondja, hogy mi az elvégzendő feladat. Ugyanakkor a szervezet felé is közvetíti az önkéntesek érdekeit, kívánságait (Kármán – Kónya

2008). A Pulzusnál a szervezet projektkoordinátora tölti be ezt a pozíciót, letisztázott feladatkörrel és az önkéntesek számára is nyilvánvaló módon. Arra a kérdésre, hogy kitől szoktak feladatot kapni, vagy kihez fordulhatnak kérdéseikkel, az interjúalanyok többsége a koordinátort nevezte meg, de voltak olyanok is, akik az igazgatót és az elnököt is említették. A koordinátor feladatait tekintve egyetértés mutatkozott a koordinátor és az igazgató között, ugyanis mindketten hasonló feladatokat soroltak fel: önkéntesek toborzása, a feladatok és keretek tisztázása, az önkéntesekkel való kapcsolattartás, az önkéntesek lelkivilágának nyomon követése, a közös ima, a visszajelzések adása, a kiértékelés és a jutalmazás, az önkéntes hétvége és a szabadidős találkozások szervezése, valamint a tervek szerint az önkéntesszerződések kezelése.

Bár sok szervezetben nem különül el a két szerep, a különbség az önkéntes-koordinátor és mentor között az, hogy míg előbbi inkább gyakorlati, szervezési feladatokat lát el, addig utóbbi az egyes önkéntesek fejlődésére figyel. A mentor feladata, hogy az önkénteseket támogassa a mindennapi feladatokban, problémáik megoldásában (Kármán – Kónya 2008). Az interjúk alapján azt mondhatjuk, hogy a mentorszerep a Pulzus egyesületnél nincs annyira meghatározva, mint a koordinátor szerepkör. Az önkéntesek közül négyen mondták azt, hogy egyáltalán nincs mentoruk, vagy éppen nem is igényeltek támogatást, a többiek pedig vagy az igazgatót, vagy a projektkoordinátort jelölték meg mentorukként. A projektkoordinátor szerint a mentori feladatkör még nem létezik a szervezetnél, az irodavezető szerint most van kialakítás alatt, és leginkább a jelenlegi igazgató lesz az a személy, aki el fogja látni az önkéntesek mentorálását. Az igazgató megerősítette ezt a felvetést:

„Ez inkább én volnék. Én részt veszek a szervezésben a megbeszéléseken, de inkább a lelkigondozás részét szoktam vállalni. Gyakran meg szoktak keresni, meg én is keresem őket. Tehát most az utóbbi időben kifejezetten erre hangsúlyt fektettem és elindultam egy ilyen irányba. Tervben van, hogy meglátogatom őket otthon, elbeszélgetek velük, együtt imádkozunk.” (részlet a szervezet igazgatójával készült interjúból)

Létezik egy speciális szerepkör is a szervezetben, ez pedig az „összekötő”, akinek az a feladata, hogy összekösse a Pulzus egyesületet a Re:Geni ifjúsági csoporttal. Egyrészt folyamatosan hirdeti a Pulzus projektjeit a csoportban, és felhívja ezekre a figyelmet, másrészt, ha az ifjúsági csoportnak van valamilyen kezdeményezése, kérése, akkor az összekötő segítséget kér a Pulzustól.

Az önkéntesek képzése

A képzés az önkéntes program egyik minőségbiztosítási eleme, amely a fogadó szervezet működésének, szolgáltatásainak hatékonyságát javítja. Általában a szervezet szükségletei mentén szervezik, de összhangban kell lennie az önkéntesek és az ügyfelek szükségleteivel is (Kármán – Kónya 2008:25).

A Pulzus ifjúsági szervezetnél eddig egy képzést szerveztek az önkéntesek számára kommunikáció és csapatépítés témában. Az igények az önkéntesek irányából érkeztek, a képzést a szervezet vezetői tartották.¹⁵ A visszajelzések nagyon pozitívak voltak, így terveznek újabb képzéseket is, szintén az önkéntesek javaslatainak megfelelően. Az általunk készített interjúk alapján leginkább a kiscsoportok vezetése, a mentorálás, az ifjúsági órák tartása, valamint a kommunikáció és a rendezvényszervezés iránt van érdeklődés az önkéntesek részéről.

Ugyanakkor többen is kifejtették, hogy a szervezett képzés mellett sok tapasztalattal gazdagodtak az önkéntes tevékenység során is. Új területeken próbálhatták ki magukat (pénzügy, fordítás, rendezvényszervezés), fejlődtek szociális, kommunikációs készségeik. Mivel vallási ifjúsági szervezetről van szó, többen kiemelték a lelki fejlődést is. Közös jellemzőjük, hogy továbbra is újabb területeken szeretnék kipróbálni magukat a szervezetben (például rendezvényszervezés és főszervezés, PR, pályázatírás, mentorálás, weboldalkészítés, főzés, Step Out - Step In program). A felsorolás alapján látható, hogy a megkérdezett önkénteseknek személyre szabott igényeik vannak.

Az önkéntesek motiválása és megtartása

A fejlődési lehetőségek mellett a szervezet vezetői több más motivációs eszközt is használnak az önkéntesek megtartásának érdekében. A materiális ösztönzők között megemlíthetők az ajándéktárgyak és a könyvek, az étkezés biztosítása, az immateriálisak között a folyamatos kapcsolattartás, és a programok és feladatok felajánlása. Az aktív önkéntesek az interjúkban azt jelezték vissza, hogy érzik az elismerést a szervezetnél, értékelték mind az emberi, mind pedig az anyagi figyelmességeket. Többen is szeretnének további csapatépítő eseményeket,

¹⁵ Ebben az esetben testhezálló volt a feladat, mivel egyikük kommunikációs szakember, másikuk projektmenedzser egy IT cégnél.

szabadidős programokat, ahol jobban megismerhetik egymást. Van, aki örülne, ha több felelősséggel bíznák meg, vagy ha lenne egy feladatösszesítő, ahol követhetné, hogy az elkövetkező időszakban milyen feladatokra lehet jelentkezni.

Értékelés és visszajelzés az önkéntesek felé

A támogató munka mellett az értékelés, illetve a visszajelzés is elengedhetetlen. Ennek során az egyik támpont az önkéntes szerződés lehet, illetve különböző dokumentumok (jelenléti ív, visszajelző lap stb.). A kapcsolati elemet az értékelő beszélgetés biztosítja, amikor a koordinátor és a mentor közösen értékeli az önkéntes tevékenységét (Kármán – Kónya 2008). Mivel a Pulzus ifjúsági szervezet még nem használ írott önkéntes szerződéseket, így ezt jelenleg inkább egy szóbeli megállapodás helyettesíti, amely pszichológiai szerződésként fogható fel a szervezet és az önkéntes között.¹⁶ Ugyanígy, kiforrott értékelési eljárással sem rendelkeznek még, a személyes kiértékelések helyett leginkább a csoportos kiértékelések a jellemzők. Általában egy-egy rendezvény után szoktak csoportos kiértékelést tartani, ahol sor kerül az eredmények értékelésére és a résztvevőktől érkezett visszajelzések megbeszélésére is. Ilyenkor nyilvános dicséretet is elhangzanak. Az egyéni értékelés nagyon ritka, ezt az önkéntesek is visszajelezték:

„Szoktam kapni visszajelzést úgy a koordinátortól, úgy a többi munkatárstól, hogy ha valami olyat csinálok, ami nekik tetszik. Eddig csak pozitív feedbacket kaptam. Kíváncsi lennék az építő feedbackre is, de ilyet még nem kaptam. Én erre is nyitott vagyok” (részlet az A4 kódjelű önkéntessel készült interjúból).

A szervezet munkatársai szerint előfordult a személyes értékelés is, főleg olyan alkalmakkor, amikor valaki közel jár a feladata határidejéhez, vagy utólag, a rendezvény kiértékelésekor. Utóbbi esetekben a sértődés is előfordult, úgyhogy véleménye szerint a konfliktuskezelésen is van javítanivaló a szervezetben.

Az önkéntesség befejezése

A szervezetben önkéntesek elbocsátására még nem volt példa, a lemorzsolódás jelensége viszont jelen van. Önkéntes-adatbázisukban 63 fiatal szerepel, akik lényegében három csoportra oszthatók. Az önkéntesek negyven százaléka (mintegy 26 személy) rendszeresen

¹⁶ A pszichológiai szerződés fogalmáról lásd Gubányi 2020; Tóth 2022.

végez önkéntes tevékenységet a szervezetben, míg több mint fele (35 személy) csupán epizodikusan. A szakirodalmi osztályozás kategóriái közül leginkább az alkalmi (occasionally) epizodikus, illetve az átmeneti, időszakos (temporary) epizodikus önkéntesség illik rájuk (Macduff 2005 cit. Bodor-Eranus et al. 2023:60, Bartal 2023:134) azzal a fontos különbséggel, hogy ezek a fiatalok nem távolodnak el a szervezettől, lényegében továbbra is a Re:Geni ifjúsági közösség tagjai maradnak, és továbbra is bekapcsolódnak a Pulzus által szervezett programokba résztvevőként. Az önkéntes-koordinátor szerint mintegy 14 olyan fiatal van, akik alkalmi jelleggel, viszonylag rendszeresen végeznek önkéntes tevékenységet, ők általában a nagyobb rendezvények, táborok szervezésébe szoktak bekapcsolódni, de a hétköznapiakban nem vesznek részt az önkénteseknek szóló programokon, és a kisebb események szervezésében. Továbbá mintegy 20-21 olyan fiatal volt, akik csupán átmenetileg önkénteskedtek, és egy-egy esemény szervezésében próbálták ki magukat önkéntesként. A szervezettől való eltávolodás inkább azokra a fiatalokra jellemző, akiknek jelentősen megváltozik az élethelyzete (munkavállalás, egyetem befejezése, házasságkötés, gyerekvállalás).

„Hogyha fiatalokkal dolgozol, akkor akarva-akaratlanul változik az élethelyzetük, például megházasodnak. Szeretnének segíteni, de egy adott ponton rájönnek, hogy ez már nem fog beleférni az idejükbe” (részlet a szervezet igazgatójával készült interjúból)

Az adatbázisban jelenleg két ilyen személy szerepel (egy házaspár, akiknek nemrég született első gyerekük). Ők jelenleg az önkéntesség szempontjából inaktívak, és még nem lehet megállapítani, hogy egy bizonyos idő után fognak-e újra tevékenykedni, vagy véglegesen is befejezik önkéntes tevékenységüket a szervezetenél. Rájuk kívül további öt fiatal házaspár is található a közösségben, akik jelenleg még önkénteskednek.

A jelenség valóban általánosnak nevezhető. A „Magyar Ifjúság 2016” kutatás eredményei szerint az életkor előrehaladtával az erdélyi magyar fiatalok szervezeti részvételének aránya folyamatosan csökken. Míg a középiskolás korú fiatalok negyede-harmada vesz részt valamilyen szervezet tevékenységében, addig a 20 évesek 22,3 százaléka, a 24 éveseknek pedig csupán 18,9 százaléka. Végül a húszas éveik végén járó fiatalok már kevesebb, mint tíz százaléka vesz részt valamilyen szervezet életében (Dániel 2020:192).

A nagyobb gondot a szervezet vezetése számára inkább az jelenti, hogy kevesen jelzik előre, hogy egy olyan időszak következik az életükben, amikor kevesebb idejük lesz az önkéntes tevékenységekre. Összességében, bár nem jelentős számukra a lemorzsolódás problémája,

törekednek arra, hogy növeljék az önkéntesek elköteleződését. Ezt várják az önkéntes szerződések bevezetésétől és az önkéntes hétvégék szervezésétől is.

KÖVETKEZTETÉSEK

A szervezet megvalósításait látva és az általunk készített interjúk alapján is azt mondhatjuk, hogy a Pulzus ifjúsági szervezet eredményes önkéntes programot működtet. Az önkéntesek toborzása gyakorlatilag belső forrásból történik. A legjellemzőbb önkéntes út úgy kezdődik, hogy a fiatal részt vesz a szervezet valamelyik programján, vagy csatlakozik az ifjúsági közösséghez. A toborzás fő csatornája ugyanis a Re:Geni ifjúsági csoport. Itt teszik közzé a szervezet munkatársai az önkéntes-felhívásokat, újabban pedig arra is törekednek, hogy célzottan szólítsanak meg az ifjúsági közösségből tagokat. A Re:Geni ifjúsági csoporttal való szoros kapcsolatot az is jól jelzi, hogy külön kapcsolattartó szerepkör van a szervezetnél. A belső toborzásnak számos előnye van, például kevésbé van szükség a jelentkezők szűrésére, mivel alapvetően ismerik őket az ifjúsági közösségből, programokról, ezért a szervezet kevésbé szigorú kiválasztási gyakorlatot alkalmaz. Ugyanakkor a jelentkezők nagyjából már ismerik a szervezetet saját tapasztalataikból, továbbá az önkéntes lehetőségek ismertetésekor a szervezet történetének és tevékenységének bemutatására is sor kerül. A bevezetés során az önkéntesek feladatokra való felkészítésére sem fektetnek nagy hangsúlyt, kivételt csak a teljesen új személyek jelentenek. A szervezet önkéntes programjának részét képezi még a képzések szervezése is, amely során a kutatásunk időpontjáig egy önkéntes hétvégét szerveztek. A képzés témáját elsősorban az önkéntesek igényeihez igazították. Összegzőként nézzük meg a szervezet működését kritikai szemléletben, egy SWOT-analízis keretében.

Az *erősségek* közül érdemes kiemeljük, a belső toborzásból fakadó előnyöket. Eleve olyan fiatalokat toboroznak önkéntesnek, akik tagjai a közösségnek, ismerik a szervezetet, illetve hasonló értékrendet képviselnek, mint a szervezet. A toborzás célcsoportja jól meghatározott, ezért kis erőfeszítésekkel lehet sikeresen jelentkezőket vonzani. Mindezek mellett a célcsoportot képező egyetemista fiatalok eleve képzettek, sokaknak van előzetes szervezeti és szervezési tapasztalata. A tizenkét interjúalanyunk közül tizenegyen szerveztek már táborot, fesztivált, gyerekfoglalkozást, vagy diáktanácsok tevékenységében vettek részt. Reamon (2016) szerint nem csak a toborzás, hanem a megtartás szempontjából is fontos és előnyös, hogy az önkéntesek érdeklődési köre és tehetsége megfeleljen a szervezeti igényeknek. A

belső toborzás további előnye, hogy az önkéntesek jó helyzetből indulnak a beilleszkedés során, mivel a legtöbben ismerik egymást a Re:Geni ifjúsági csoportból, vagy egy-egy rendezvényről, eseményről. Ezt a meglévő kapcsolatot erősítik az önkéntes csapat közösségi szabadidős tevékenységei. Az önkéntesek részéről nagyon sok pozitív visszajelzés érkezett az önkéntes hétvégéről, értékelték annak közösségfejlesztő hatását és a tanultakat is. Az önkéntesek beszámolóí szerint sok tapasztalattal gazdagodtak az önkéntes tevékenységek során, és további területeken is szeretnék kipróbálni magukat a szervezetben.

Az önkéntes program rendszerszintű erőssége, hogy a koordinátori pozíció letisztázott feladatkörrel rendelkezik, és ez az önkéntesek számára is nyilvánvaló, ugyanakkor a feladatokkal kapcsolatosan egyetértés van az igazgató és az önkéntes-koordinátor között. Emellett a szervezet rendelkezik önkéntes adatbázissal is, amelybe az elérhetőségek mellett bevezetik azt is, hogy ki, mikor, milyen feladatban segített. Az egyesület vezetői ugyanakkor jól ismerik az önkéntesek motivációit, odafigyelnek ezekre, az aktív önkéntesek pedig érzik az elismerést a szervezetenél, értékelték mind az emberi, mind pedig az anyagi figyelmességeket. Az egyesület önkéntes programjának *gyengeségeit* úgy foglalhatnánk össze, hogy egyelőre hiányoznak ennek a formális, professzionális elemei. Az önkéntesekre vonatkozó szervezeti irányelvek még nincsenek tudatosítva és megfogalmazva. A feladatkörökhöz még nem készítették el a munkaköri leírásokat. A kiválasztás során nincsenek személyes beszélgetések, interjúk, amelyek különösen hasznosak lehetnek, főleg, mivel hosszabb távra keresik az önkénteseket (Reamon 2016). Nincs tudatosított, írott bevezetési folyamat, az önkéntesek feladatokra való felkészítésére nem fektetnek nagy hangsúlyt, elegendőnek tartják azokat az alapismereteket, amelyeket a jelentkezők a programok során, vagy az ifjúsági csoport tagjaként szereztek. A mentor szerep annyira még nincs kiforrvá, mint a koordinátoré. Végül, nem rendelkeznek még kiforrott értékelési eljárással, személyes kiértékelések helyett csoportosakat tartanak egy-egy rendezvény után. Az egyéni értékelés nagyon ritka, bár az önkéntesek nem zárkoznak el ettől sem, ugyanakkor előfordult már sértődés is, ami miatt úgy gondolják, hogy a konfliktuskezelésen is van javítanivaló a szervezetben, illetve rendszeres szupervízióval az érzelmi jellegű konfliktusok jelentős része azon nyomban orvosolható lenne. Az egyesület önkéntes programjának fejlesztése tekintetében a legnagyobb *lehetőség* az a professzionalizálás mellett az önkéntesek közösségének építése és a rendszeres önkéntesek számának növelése. Az önkéntes hétvégék szervezése, az önkéntesekkel szervezett szabadidős programok és rendszeres találkozók segítenek abban, hogy az aktív önkéntesek

között erősödjenek a kötelékek és egy olyan kisközösség jöjjön létre, amely vonzóvá válik az epizodikus önkéntesek számára is. Az önkéntesek körében szervezett elégedettségmérést és igényfelmérést érdemes lenne rendszeresíteni és további lehetőségeket biztosítani arra, hogy igényeiket, ötleteiket megfogalmazzák (pl. állandó ötletláda segítségével). Ugyanakkor a szervezet vezetői és önkéntesekkel foglalkozó munkatársai számára érdemes lenne jobban megismerni az epizodikus önkéntesség jelenségét, jellemzőit és azokat a módszereket, amelyekkel sikeresebben integrálhatók, motiválhatók, tarthatók meg az önkéntesek (Bartal 2023). Mindehhez rendelkezésre áll a potenciál (az epizodikus önkéntesek nagy számban vannak jelen a szervezet körül) és a szervezetnek lehetősége van a folyamatos utánpótlás biztosítására is, a Re:Geni ifjúsági csoportba minden tanév elején újabb elsőéves egyetemisták jelentkeznek, akik bevonhatók a Pulzus más tevékenységeibe és önkéntes csapatába is.

Véleményünk szerint ugyanez a ciklikusság jelenti a legnagyobb *veszélyt* is a szervezet önkéntes programjára nézve. Hiszen évről évre nemcsak új tagok csatlakoznak az ifjúsági közösséghez, hanem az aktív tagok is idősebbé válnak, és egyre közelebb kerülnek a munkavállaláshoz, családalapításhoz. Ezáltal egyre kevesebb idejük marad önkéntes tevékenységet végezni a szervezetben. A közösség fontos tagjainak, tapasztalt önkénteseinek „elvesztése” komoly nehézséget okozhat minden ifjúsági szervezetnek, így a Pulzusnak is. A közeljövőben érdemes lesz kidolgozni erre egy stratégiát és tudatosan készülni az ilyen típusú átalakulásra, eseményekre és megtalálni azokat a formákat, amelyekben a régi, aktív tagok továbbra is segíteni tudják a szervezetet (pl. támogatóként, mentorként, tapasztalatokat átadóként vagy akár példaképként).

Mindezek a hiányosságok azonban nem akadályozzák jelenleg sem a szervezet eredményességét, sem az önkéntesek elégedettségét, ám a továbblépéshez szükségesek lennének. Érzik ezt a szervezet vezetői, munkatársai is, és néhány hiányosság kiküszöbölésére törekednek. Elsősorban a lemorzsolódás jelenségét érzékelik, noha nem okoz számukra komolyabb nehézséget, mivel folyamatosan csatlakoznak az új önkéntesek is, de pontosan azért tervezik az önkéntes szerződés bevezetését, és további önkéntes hétvégék szervezését is, hogy növeljék az önkénteseik elköteleződését. Továbbá tervben van már a feladatleírások elkészítése is, illetve a mentor szerepkör tisztázása, megerősítése.

Összességében azt mondhatjuk, hogy a Pulzus ifjúsági egyesület önkéntes programjának fókuszában az eredményesség, a rendezvények sikeressége, valamint az önkéntesekről való

gondoskodás áll. Sikerük fő záloga az erős identitás és az értékközpontúság, a hitelesség, az innovatív tevékenység és jól kitalált rendezvények, az önkéntes program szempontjából pedig a belső toborzás és az önkéntesekre fordított figyelem. A belső toborzásnak köszönhető, hogy az önkéntesek ismerik egymást, közös értékeket vallanak, mindezek mellett képzettek és egyaránt motiválja őket a szolgálat és a személyes fejlődés. A szervezet vezetői figyelnek az önkéntesekre és ez a figyelem nem csak menedzseri figyelem, hanem annak köszönhetően, hogy egy közösséghez tartoznak, emberi figyelem is. Ezt a figyelmet és az elismerést az önkéntesek is érzik, és mindezek kompenzálják a kiválasztási módszerek hiányosságait. Az önkéntesekkel való munka során a lemorzsolódás és az értékeléskor felbukkanó konfliktusok jelentek meg javítandó területként. Az egyéni értékelést egyelőre csoportos értékelésekkel helyettesítik, a lemorzsolódás pedig még nem okoz működési problémát, mivel folyamatosan jönnek új önkéntesek. Ennek ellenére a szervezet már tett lépéseket a probléma enyhítéséért. A törekvéseket összegezve pedig elmondhatjuk, hogy a szervezet a kutatásunk idején lépett a professzionizált önkéntes program kialakításának útjára, elkezdődött az önkéntesek feladatköreinek és az önkéntes szerződésnek a kidolgozása, a mentor szerepének tisztázása és megerősítése, illetve az önkéntes táborok szervezése is. Reméljük, hogy kutatásunk eredményei további fejlesztési lehetőségeket is feltártak, amelyek a szervezet segítségére lehetnek a jövőben.

IRODALOM

- Bartal Anna Mária (2023): Kihívás és/vagy lehetőség? – Szakirodalmi ajánlások az epizodikus önkéntesek toborzásához, foglalkoztatásához és megtartásához. *Önkéntes Szemle*, 3(1) pp. 130-148. DOI: <https://doi.org/10.53585/OnkSzem.2023.1.130-148>
- Bodor-Eranus Eliza – Vit Eszter – Bocskor Ákos (2023): Önkéntesek szigete – a fesztivál önkéntesek motivációs vizsgálatának eredményei. *Önkéntes Szemle*, 3(1) pp. 57-86. DOI: <https://doi.org/10.53585/OnkSzem.2023.1.57-86>
- Dániel Botond (2020): Az erdélyi magyar fiatalok szervezeti részvételének elemzése. In: Veres Valér (szerk.): *Erdélyi magyar ifjúság. Szociológiai jellegzetességek és változások 2001 és 2016 között*. Kolozsvár: Max Weber Társadalomkutatásért Alapítvány és Kolozsvári Egyetemi Kiadó, pp. 185-206.
- Dorner László (2021): Az önkéntesség motivációs elméletei integratív keretben. *Önkéntes Szemle*, 1(1) pp. 39-55. DOI: <https://doi.org/10.53585/OnkSzem.2021.1.39-55>
- Gubányi Mónika (2020): A pszichológiai szerződés szakirodalmi összefoglalója. *Vezetéstudomány / Budapest Management Review*, 51(10) pp. 40–50. DOI: <https://doi.org/10.14267/VEZTUD.2020.10.04>
- Hager, Mark A. – Brudney, Jeffrey L. (2011): Problems recruiting volunteers: Nature versus nurture. *Nonprofit Management and Leadership*, 22(2) pp. 137–157. DOI: <https://doi.org/10.1002/nml.20046>

Kármán Erika – Kónya Gizella (2008): *Önkéntes menedzsment alapok*. Budapest: Önkéntes Központ Alapítvány.

Kiss Dénes (2003): A CE Szövetség és a református egyház. *Erdélyi Társadalom*, 1(2), pp. 55-66. DOI: <https://doi.org/10.17177/77171.20>

Macduff, Nancy (2005): Societal changes and the rise of the episodic volunteer. *Emerging areas of volunteering*, 1(2) pp. 49-61.

Reamon, Sarah (2016): Managing volunteers: Recruitment, retention, and relationship building. *SPNHA Review*, 12(7) pp. 74-95.

Tóth Kristóf (2022): A pszichológiai szerződés elméletének egyes munkajogi kapcsolódási pontjai. *Pro Futuro*, 12(1) pp. 50-69. DOI: <https://doi.org/10.26521/profuturo/2022/1/11115>

AZ ÖNKÉNTESÉG FEJLŐDÉSE UKRAJNÁBAN ÉS KÁRPÁTALJÁN KÉT ESETTANULMÁNY ALAPJÁN

PALLAY KATALIN¹

DOI: <https://doi.org/10.53585/OnkSzem.2023.2.100-115>

Absztrakt

Az utóbbi időben Ukrajnában jelentős fejlődésnek indult az önkéntes mozgalom. Az ukrainai önkéntesség megerősödését erőteljesen előmozdította a 2022 februárjában kezdődő orosz invázió és az ezzel járó társadalmi problémák súlyosbodása. Ebben a helyzetben az önkéntesség és az önkéntesek szerepe rendkívül fontos szerepet kapott. Jelen tanulmány az ukrainai önkéntesség terén bekövetkező főbb változásokat ismerteti, majd a kárpátaljai önkéntesség fejlődésére fókuszál. Kárpátaljára a rendszerváltást követő években kezdett jellemzővé válni a civil aktivitás. Napjainkban már ebben a régióban is az önkéntes munkavégzés számos formájával találkozhatunk: egyéni civil önszerveződéstől kezdve egyházi szervezeteken át egészen nagy nemzetközi egyesületekig. Jelen írás – az ukrán civil társadalom és az önkéntesség fejlődésének ismertetése után – három különböző kárpátaljai önkéntes tevékenységet végző szervezet működését ismerteti. Az esettanulmány a Kárpátalján tevékenykedő Kelet-Európai Misszió, a Kárpátaljai "Elfelejtett" GYErmekek Segítése (KEGYES) szervezetek önkéntes munkáját mutatja be.

Kulcsszavak: önkéntesség, önkéntes szervezetek, Ukrajna, Kárpátalja, Kelet-Európai Misszió, Kárpátaljai "Elfelejtett" GYErmekek Segítése (KEGYES)

The development of volunteerism in Ukraine and Transcarpathia based of two cases studies

Katalin Pallay

Abstract

Volunteer movement in Ukraine has recently developed significantly. The development of volunteering in Ukraine has been strongly promoted by the Russian invasion starting in February 2022 and the worsening social problems. In wartime, the role of volunteering and volunteers became extremely important. This paper describes the main changes in volunteering in Ukraine and then focuses on the development of volunteering in Transcarpathia. Civil activity in Transcarpathia started to take root in

¹ Pallay Katalin (PhD) főiskolai docens, II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Pedagógia, Pszichológia, Tanító, Óvodapedagógia, Oktatás- és Intézményvezetés Tanszék.

the years after the change of regime. Nowadays, there are many forms of voluntary work in this region, too: from individual civic self-organisations to church organisations and large international associations. This paper, after describing the development of civil society and volunteering in Ukraine, describes the work of two different voluntary organisations in Transcarpathia. The case study presents the voluntary work of the East European Mission and the Transcarpathian „Forgotten” Children's Aid (KEGYES).

Keywords: volunteering, voluntary organisations, Ukraine, Transcarpathia, East European Mission, Transcarpathian „Forgotten” Children's Aid

BEVEZETÉS

Az önkéntesség fejlődése Ukrajnában az 1990-es évek elején kezdődött, és az elmúlt több mint harminc évben számottevően megnőtt az önkéntesek és az önkéntes szervezetek száma. A 2014-ben kialakult Majdan-téri tüntetéssorozat, majd a 2022-es orosz invázió jelentős mértékben felerősítette az ukrajnai önkéntesség fejlődését.

Tanulmányunkban szakirodalmi forrásokra és törvényi háttérre hivatkozva ismertetjük az ukrajnai önkéntesség fejlődésének főbb pontjait. Jelen írás további célja, hogy Ukrajna határmenti, soknemzetiségű régiójának önkéntességére jellemző vonásait is bemutassuk. Kárpátalján szintén a rendszerváltást követő években kezdett el kialakulni az önkéntesség. Az évek során számos helyi és külföldről támogatott önkéntes kezdeményezés látott napvilágot, bár működésükről, tevékenységükről, a náluk tevékenykedő önkéntesekről átfogó elemzés még nem készült. Az esettanulmányban két Kárpátalján tevékenykedő önkéntes szervezetet mutatunk be. Arra törekedtünk, hogy a kárpátaljai önkéntességet különböző aspektusból közelítsük meg. Ennek megfelelően egy nagyobb múlttal, nemzetközi kapcsolatokkal rendelkező szervezetre és egy helyi kezdeményezésre esett a választás. Munkánk célja, hogy a kiválasztott önkéntes szervezetek működését, feladatait, önkénteseik tevékenységét ismertessük. Az esettanulmányok a szervezetek elnökeivel készült interjúk és az irattárakban fellelhető dokumentumok alapján készültek. Mivel Kárpátalja Ukrajna legnyugatibb megyéje, és négy uniós tagállammal határos, a belső-ukrajnai menekültek fogadásában különösen nagy feladat hárult az ott tevékenykedő önkéntesekre (Pallay et al. 2022). Az esettanulmányban továbbá azt is feltárjuk, hogy az országban uralkodó háborús helyzettel milyen új feladatok hárultak az önkéntes szervezetekre, és a speciális krízishelyzet hogyan hatott működésükre.

AZ ÖNKÉNTESSÉG FEJLŐDÉSE UKRAJNÁBAN AZ ELMÚLT 30 ÉVBEN

Az önkéntesség, mint felelősségteljes társadalmi szerepvállalás és civil aktivitás a rendszerváltást követő években kezdett kialakulni Ukrajnában. Az 1990-es évekig az *önkéntes* fogalom sem volt használatos, ahogy más közép-kelet-európai országban sem. A társadalmilag hasznos munkát végzőket jótevőknek vagy altruistáknak nevezték. A szovjet korszak nem támogatta az állampolgárok önszerveződő tevékenységét, ideológiai érdekeket szolgáló közösségi nevelés valósult meg a társadalomban. A Szovjetunióban az állam javát az ember java fölé helyezték, ezért az önkéntesség fogalmának erősen ideológiai színezete volt: az önkéntes eszerint olyan személy, aki önként nem az egyes állampolgárok, hanem a párt érdekeit szolgálja (Hovorukha 2019). Ebben az időszakban tehát a civil szerveződések teljes állami- és pártfelügyelet alatt álltak, a társadalmi munka pedig az államhatalom politikai, társadalmi és kulturális érdekeinek volt alárendelve (Anheier – Salamon 2001).

Az önkéntesség törvényi szabályozásának változásai 1990-2014 között

A független Ukrajna megalakulása után, az 1990-es években kezdték itt kiépíteni az önkéntes alapon működő szervezetek, egyesületek rendszerét (Sydorenko 2015). E rendszer kiépítését számos dokumentum alapozta meg, többek között „Az ukrainai állami ifjúságpolitika általános elveiről” szóló 2859. számú nyilatkozat (1992. 12. 15.); „Az ukrainai fiatalok társadalmi fejlődésének előmozdításáról” szóló 2998-XII számú törvény (1993. 02. 05.), és „A gyermekekkel és fiatalokkal végzett szociális munkáról” szóló törvény (2001. 06. 21.). A rendszerváltást követő években a kormányzati szervek nagyobb hangsúlyt fektettek a fiatalok nevelésére, a rászorulóknak, a fogyatékkal élőknek, a hajléktalanoknak, a betegek segítségére.

A független Ukrajnában az első önkéntesek 1992-ben jelentek meg, akik az Egyesült Államok Békehadtestének képviselői voltak. Az országban folytatott önkéntes tevékenységük az újonnan létrejött állam gazdaságfejlesztését és az angol nyelv oktatását célozta meg (Lypytchuk 2022).

Ugyancsak 1992-től datálható, hogy Ukrajnában aktívan elkezdett kiépülni a fiatalokat célzó szociális szolgáltatások hálózata. 1992 decemberében elfogadták Az állami ifjúságpolitika általános elveiről szóló 2859. számú nyilatkozatot, majd 1993 februárjában A fiatalok társadalmi fejlődésének előmozdításáról c. törvény lépett életbe. 1993-ban létrehozták az Ukrán Állami Ifjúsági Szociális Szolgáltató Központot, melynek célja, hogy az országban

létrejön az ukrainai fiatalok szociális támogatásának rendszere. E központ létrehozása jelentős mértékben hozzájárult az ukrainai önkéntes mozgalom fejlődéséhez. 1997-ben megalakult az Önkéntes Összukrán Közösségi Központ, 1998-ban pedig a Dobra Volja (Jóakarát) Önkéntes Központ, amelyek fókusza az önkéntesek toborzása és civil szervezetekhez irányítása volt. A vezetői tréningeken több mint negyven szervezet vett részt. Az önkéntesség népszerűsítése céljából kiadták az *Önkéntes tevékenységek irányítása* című kézikönyvet (Hovorukha 2019).

1997-től Ukrajna valamennyi régiójában önkéntes ifjúsági csoportokat hoztak létre. Ezek önkéntesek képzésével foglalkoztak, és az utcagyerekekkel való munkára, a speciális nevelési szükségletű tanulók támogatására fektették a hangsúlyt. A szociális munkások és a pedagógusok tevékenységét is segítették az önkéntesek. 2001-ben, az Önkéntesség Nemzetközi Évében számos intézkedést dolgoztak ki az ukrainai önkéntes mozgalom fejlődésének elősegítésére. Az ukrán miniszteri kabinet koordinációs tanácsot hozott létre az önkéntes mozgalom fejlesztésére és támogatására (Sabat – Hamaiunova 2020).

Ukrajnában az önkéntes tevékenységről szóló jogszabályt 2011. április 19-én fogadták el, majd több alkalommal módosították. A törvény kimondja, hogy az önkéntes tevékenység egy nonprofit társadalmi irányultságú cselekedet, amelyet önkéntesek végeznek önzetlen segítségnyújtás formájában. Az önkénteseket foglalkoztató kormányzati szervezetek mellett civil szervezetek is létrejöttek, amelyek fő célja az ukrainai önkéntes mozgalom fejlesztése. Önkéntes az a természetes személy, aki szabad akaratából segítségnyújtással, mások megsegítésével társadalmi célú nonprofit tevékenységet végez (*Ukrajna törvénye az önkéntességről*, 2011., № 42). Az ország területén Ukrajna cselekvőképes állampolgárai és tartózkodási engedéllyel rendelkező külföldiek is végezhetnek önkéntes tevékenységet.

A civil aktivitás és önkéntesség új lendülete 2014-2022 között

A 2004-es „narancsos forradalom”, majd pedig a 2013-2014-es Majdan téri tüntetéssorozat után megnőtt a civil aktivitás Ukrajnában, ami tovább erősödött az Ukrajna keleti részén 2014 márciusában kirobbanó fegyveres konfliktus miatt (Tokhtarova 2014; Pankova et al. 2016). 2014-ben alakult meg az ukrán katonákat segítő önkéntes mozgalom, melynek célja az ukrán hadsereg (a fegyveres erők, a nemzeti gárda) erőforrásainak biztosítása (Harasymiak 2018). A kialakuló társadalmi problémákkal új feladatkörök jelentek meg az önkéntesek számára: segíteni kellett a Krímről és Donbászból érkező menekülteket és a terrorelhárítási műveletek

(ATO) területén harcoló katonákat. A katonák segítése leggyakrabban a segélyszállítmányok eljuttatásában, az elsősegélynyújtásban, az eltűntnek nyilvánított katonák felkutatásában és a foglyok szabadon bocsátásában nyilvánult meg (Paslavska 2016). Az ukrán katonákat segítő önkéntes mozgalom a hadsereg állománya mellett a Krímről és Donbászból származó menekülteket is segítette. Pavliuk tanulmánya (2015) rámutat, hogy az önkéntes tevékenység fő területei 2014-ben az ukrán hadsereg és a sebesültek, valamint a szociálisan hátrányos helyzetű csoportok segítése, illetve a közterületek javítása voltak a háborús övezetben. Egy 2014-es szociológiai felmérés adatai szerint szeptemberig a lakosság 32,5 százaléka utalt pénzt az ukrán hadsereg számára, 23 százaléka valamilyen módon, önkéntes szervezeteken keresztül segített, 9 százaléka részt vett különböző vásárlási akcióban, mely a bevétellel a hadsereget támogatta, további 7 százaléka személyesen segített belső menekülteken, míg 3 százaléka gyógyszereket, használati cikkeket juttatott a harci cselekmények zónájába (Paslavska 2016). Az ukrainai önkéntesek a közösségi médiát is segítségül hívták a háborúból fakadó problémák enyhítése céljából. Különböző platformokon számos csoport alakult, amelyek segítették a segélyszállítmányok koordinálását, a menekülési útvonalak megtervezését, továbbá a harcokban eltűnt katonák felkutatását. Ezek között említhető az *Emberek keresése a háború idején* (Пошук людей під час війни) nevű Facebook csoport, amely jelenleg 452 360 tagot számlál.

2015. március 5-én Ukrajna Legfelsőbb Tanácsa módosította az önkéntességről akkor érvényben lévő törvényt. A módosítást (№ 246. VIII.) követően a törvénybe bekerült az önkéntesség és az önkéntes tevékenység fogalma, továbbá meghatározták az önkéntesek és az önkéntes szervezetek jogait és kötelezettségeit. Az újonnan módosított törvényben külön passzus foglalkozik a terrorelhárítási műveletek területén (ATO) harcoló katonák és a fegyveres konfliktusban résztvevő önkéntesek támogatásával. Elfogadták, hogy a harci cselekmények következtében elhunyt önkéntesek családjai és a sérült katonák egyszeri anyagi támogatást kapnak (Pavliuk 2015).

Figyelembe véve az ilyen jellegű önkéntes feladatokat, kijelenthető, hogy az ukrainai önkéntesség a hagyományosnak mondható feladatok mellett sajátos – az ország politikai helyzetéből fakadó – tevékenységeket is ellátott. Az Ukrán Nemzeti Tudományos Akadémia 2015-ös adatai rávilágítanak, hogy a kelet-ukrainai terrorelhárítási hadműveletek civil kezdeményezések és egyesületek létrehozását eredményezték (Pankova et al. 2016).

Az önkéntesség felértékelődése 2022 óta

A 2022. február 24-én kezdődő orosz invázió még nagyobb lendületet adott az ukrainai állampolgárok társadalmi aktivitásának. Ezt bizonyítják az *Ukrajna a háborús körülmények között* (Проект «Україна в умовах війни») című kutatás eredményei, melynek célja az volt, hogy megvizsgálja, az orosz invázió miként hatott az ukrán állampolgárok mindennapjaira. A 2022. március 8-9-én végzett kutatásban Ukrajna valamennyi megyéjéből (Donbász és Krím kivételével) 1200 ukrán állampolgár vett részt. Az eredmények szerint a válaszadók 39 százaléka végzett önkéntes munkát a háború kitörése óta. Április 6-án ismételten elvégezték a kutatást (valamivel kisebb mintán), és az adatok szerint a megkérdezettek 35 százaléka jelölte meg azt a lehetőséget, hogy önkéntesként segített a civil lakosságnak és a katonaságnak. A felmérés szerint legnagyobb arányban az ország nyugati részén végeztek önkéntes tevékenységet (39 százalék). Feltehetően az áll ennek hátterében, hogy az ország nyugati felén nincsenek aktív harcok, így és ezért a nyugati országrész lakosai a háborús övezetekből érkező menekültek elszállásolásából és ellátásából veszik ki jelentős mértékben a részüket. A kutatás arra is rávilágít, hogy az önkéntes tevékenységet végzők közel fele 18 és 35 éves közötti fiatal volt. Tokhtarova munkája (2014) kiemeli az ukrainai önkéntes mozgalom azon korábbi időszakban is jelen levő sajátosságát, hogy az önkéntesek legnagyobb csoportját a középiskolai tanulók és a felsőoktatásban résztvevő hallgatók alkotják.

Az ukrainai önkéntes tevékenység fejlődése rávilágít, hogy az önkéntesség és a társadalmi, gazdasági problémák között szoros kapcsolat mutatható ki. Az országban kialakult társadalmi krízishelyzet növelte a lakosság altruista motivációit. Az ukrainai önkéntesség is alátámasztja Wilson elméletét (2000), miszerint az önkéntesség a társadalom egészére is pozitív hatást gyakorol, és növeli a lakosság részvételét a társadalmi kérdésekben (Hofmeister et al. 2014).

AZ ÖNKÉNTESSÉG ALAKULÁSA KÁRPÁTALJÁN KÉT SZERVEZET PÉLDÁJA ALAPJÁN

Az Ukrajna részeként a Szovjetunió kötelékébe tartozó Kárpátalján az 1990-es évekig ugyancsak nem volt ismeretes az önkéntes munkavégzés, és civil-nonprofit szervezetek sem működtek. A kommunista eszmerendszer megszűnése lendületet adott a kárpátaljai önkéntesség kialakulásának is. Ez részben az egyházak működési szabadságának és a szabad vallásgyakorlásnak köszönhető. Számos kutatás (Mozaik 2001; Mozaik 2011; Genezys 2015) igazolja, hogy a kárpátaljai társadalomra a tradicionális értékrend jellemző, melyben

kiemelten fontos szerepet kap a vallásosság és az egyház, ami így az önkéntességnek is az egyik fő mozgatórugója. A rendszerváltást követő években számos egyházi és civil szervezet alakult, bár alapkutatások hiányában működésüket tudományos közleményekben csak részlegesen ismertetik (Béres 2017; Molnár 2017; Radvánszky 2017).

Jelen esettanulmány két különböző kárpátaljai önkéntes szervezet tevékenységét mutatja be. Az első Ukrajnai Kelet-Európai Misszió (UKEMA), a második egy egyházi kötődésű szervezet. Az esettanulmányok a szervezetek alapítóival készített interjúk, illetve a szervezetek irattárában fellelhető elsődleges források alapján készültek.

Az Ukrajnai Kelet-Európai Misszió ukrajnai működése

Az Ukrajnai Kelet-Európai Misszió 1994 óta van jelen Kárpátalján. A kárpátaljai misszió jelenlegi vezetője² 1994-ben egy konferencián találkozott a Magyarországon működő Kelet-Európai Misszió elnökével,³ ahol egy kárpátaljai misszió megalapításáról állapodtak meg. A misszió elsődleges céljaként az evangélium hirdetését határozták meg. Az evangélium egyik válfaja a fizikai segélyezés, a másik pedig a spirituális segítségnyújtás. A spirituális résznek az a feladata, hogy az embernek meggyőződésein keresztül segítsen választani világi és keresztény értékek között. Ennek teljesítésére 1995-ben Lukács evangéliumát mutatták be Beregszász iskolásainak magyar és ukrán nyelven.

Az Ukrajnai Kelet-Európai Misszió holland-magyar-ukrán koprodukció. A szervezet 1998-tól önálló jogi személyként van jelen Kárpátalján, azonban a támogatások mind a holland, mind a magyar fél részéről megmaradtak. Ezen kívül együttműködnek Anglia, Írország, Dánia, Belgium, Németország, Hollandia, Magyarország, Szerbia, Svájc és Bulgária szeretetszolgáataival. A szervezet jogilag Ukrajnában Kelet-Európai Misszió Szeretetszolgálat Jótékonyági Alapítványként van bejegyezve, azonban a köztudatban a külföldi partnerek Ukrajnai Kelet-Európai Misszióként tartják számon. Ez egy Kárpátalján egyedülállóan működő szervezet. Nincs ukrajnai társszervezete, és nem fiókként működik. Kijevben található egy hasonló szervezet, ami szintén Ukrajnai Kelet-Európai Misszió nevet viseli, de a két szervezet független egymástól.

Az első nagyobb tevékenységük a Beregszászi Járási Kórház tetőszerkezetének felújítása volt. E tevékenység a svájci misszió segítségével valósult meg, de angolok, dánok, hollandok is

² Gábor Péter a kárpátaljai misszió vezetője.

³ Fekete Imre a Kelet-Európai Misszió elnöke.

közreműködtek benne. 1998. november 5-én egy svájci üzletember segítségével nyitotta meg kapuját Beregszászban a Betlehem-pékség. Ekkor árvíz sújtotta Kárpátalját, így azonnal jótékony célra fordították a pékség által termelt profitot. Ezen kívül a várost munkaerőpiaci szempontból is segítette, hogy negyven helyi lakos számára adtak munkalehetőséget. Naponta 1100 kenyeret készítettek, ebből a későbbiekben 140-et jótékony célra fordítottak: nélkülözőknek, iskoláknak, önkénteseknek osztottak szét. A pékség önfenntartó, az éves profitból működnek magukat és napjainkban Napsugár Pékség néven üzemel.

A kárpátaljai szervezet égisze alatt hozták létre 2002-ben a roma gyerekek megsegítését célzó programot, ahol holland és helyi önkéntesek adtak lelki, anyagi és egészségügyi segítséget a beregszászi roma tanulók számára. Szintén ebben az évben kezdte meg működését három árvával a Family House program, amely olyan gyerekek nevelésével foglalkozik, akiket elhagytak a szüleik, vagy elvették a szülőktől a felügyeleti jogot. Egy idő után nevelőszülők adoptálhatták a gyerekeket (*Year Report of the Ukrainian Mission 2002*). Mára családi típusú gyermekotthonná alakult át a kezdeményezés, ahol a nevelőszülők nyolc gyermeket nevelnek. A szervezet tevékenységében a következő állomás az volt, amikor 2004-ben létrehozták a *Sasfészek Gyermekotthont*, melynek fő célja az utcagyerekek segítése. Az intézményben bentlakásos és napközis foglalkozás egyaránt működik. Önkéntesek segítenek a gyerekek házi feladataiban, továbbá a lányokat főzni, a fiúkat dolgozni tanítják.

Ugyancsak 2004-ben az *Ukrajnai Kelet-Európai Misszió* holland önkéntesek segítségével Kórházmissziót indított. Ennek keretében felújították a gyermekosztályt, kifizették a gyerekek utaztatását hétvégeként, tisztálkodási eszközöket vásároltak a beteg gyerekek számára. Fejlesztették a kórház felszereltségét, infrastruktúráját és beszerezték a szükséges gyógyszereket (*Annual Report of Eastern European Outreach Ukraine 2004*).

Az Ukrajnai Kelet-Európai Misszió belül több romafókuszú program is működik. Ide tartozik az ingyenes étkeztetés, az előkészítő képzés roma iskolások számára, illetve fürdőszobák létrehozása a roma telepeken. A szegény cigány családokat az önkéntesek kenyérrel és tűzifával látták el, a leginkább nélkülözőknek tűzhelyet biztosítottak, a romatelepen nyilvános fürdőt építettek. A fizikai segítség mellett a lelkiről sem feledkeztek meg, rendszeres igehirdetést tartottak a romáknak.

A misszió egy másik küldetése volt, hogy a magyar tannyelvű iskolákban *Fiatalok az élet küszöbén* címmel tartottak fakultatív órákat. A prevenciós, egészségmegőrző, mentálhigiénés,

szexuális felvilágosító órák jó lehetőségeket biztosítottak ahhoz, hogy a serdülő korban lévő fiatalok megfelelő ismereteket szerezzenek e témákkal kapcsolatban. Mindamellet a diákok egy része olyan szociokulturális környezetből vagy csonka családból érkezett, amelyek nem rendelkeztek segítő mintákkal. A mentálhigiénés foglalkozások nagy segítséget adtak a pedagógusok számára is a sérült tanulók nevelésében (*Annual Report of Eastern European Outreach Ukraine 2006*).

Az intézmény fejlesztésben egy további lépcsőfokot jelentett, hogy egy holland önkéntes házaspár segítségével Napnyugta néven idősek otthonát hoztak létre Beregszászban. A Napnyugta otthon fő célja az idős, jelenleg a háború miatt egyedül maradt idősek teljes körű ellátása, egészségi állapotának megfelelő ápolása, színvonalas életkörülmények megteremtése.

Az orosz-ukrán háború az Ukrajnai Kelet-Európai Misszió működésére is hatással volt. A gyermekotthonokban és a misszió valamennyi épületében hónapokon át belső-ukrajnai menekülteket fogadtak és láttak el. A háború kitörése óta számos segélycsomagot küldtek a menekültek és a kárpátaljai nélkülözők, egyedül maradtak számára. Eddig 197 segélyszállítmányt juttattak el a háború sújtotta övezetekbe.

Összegezve elmondhatjuk, hogy a Kárpátalján működő Ukrajnai Kelet-Európai Misszió az elmúlt közel harminc évben dinamikus fejlődésen ment keresztül. Ezt a fejlődést jórészt a külföldi és az anyaországi adományok teszik lehetővé. Napjainkban párhuzamosan több programjuk is működik. Ilyen a gyermekotthon, ahol jelenleg a kilencedik gyermek örökbefogadása zajlik. Továbbra is folytatódik a kórházmisszió, melynek keretében a közelmúltban tízmillió forint értékű adományt juttattak el a kárpátaljai kórházak számára, valamint a roma gyerekek felzárkóztatása és az úgynevezett utcagyerek-program. Az Ukrajnai Kelet-Európai Misszió egyik fontos tevékenysége a *Children Sponsor Program*, melynek keretében külföldi, leginkább holland támogatók segítségével kárpátaljai, nehéz anyagi körülményekkel küzdő nagycsaládosokat támogatnak. Mindemellet folyamatosan zajlik az adományok eljuttatása a háborús területeken élők számára. Segélycsomagokkal teli kamionok indulnak azokra az ukrajnai területekre, ahol jelenleg is aktív harcok folynak. A kamionokat helyi önkéntesek vezetik, s az adományok szétosztásában is a kárpátaljai önkéntesek vesznek részt.

Önkéntesek az Ukrajnai Kelet-Európa Missziónál

Az Ukrajnai Kelet-Európai Missziónak jelenleg harminc kárpátaljai önkéntese van, akik különböző feladatköröket látnak el, állandó vagy alkalmi önkéntesként. Az önkéntesek döntő többsége nő, és többségüknek van munkahelye. Mivel a misszió egyik küldetése a kórházak segítése, gyakran vállalnak önkéntes munkát az ott dolgozó orvosok, valamint pedagógusok, de olyanok is, akik ápolási kisegítő feladatokat látnak el. Életkorukat tekintve a 25 és a 45 év közöttiek a legaktívabbak. Az önkéntesek toborzása általában szóbeli kommunikáción alapul. Az elégedett önkéntesek gyakran megosztják tapasztalataikat és ajánlják az önkéntességet másoknak is, ami új önkénteseket vonz. A misszió gyakran teremt kapcsolatot helyi közösségi szervezetekkel és iskolákkal, ezek által is elérik a potenciális önkénteseket. Az önkéntesek bevezetése általában egy tájékoztatással kezdődik, ahol a szervezet bemutatja a céljait, értékeit és tevékenységeit. Az önkéntesekkel közlik, hogy mit várnak el tőlük, hogyan végezhetik feladataikat. Gyakran konkrét feladatra jelentkeznek az önkéntesek, ilyen eset többek közt akkor fordul elő, ha nyelvtudásra van szükség. Mindemellett fontos kiemelni, hogy a misszió fő célja az evangélium hirdetése, függetlenül attól, hogy az önkéntes épp a külföldi partnerekkel való együttműködésen vagy az adományok pakolásában, szétosztásában vesz részt.

Kárpátaljai „Elfelejtett” GYErmekek Segítése (KEGYES)

Kárpátalján jelentős társadalmi, egészségügyi problémát jelent, hogy egyre nő a kórházban hagyott gyermekek száma. Leggyakrabban a szegénység vagy a gyermek fogyatékosága az oka annak, hogy a szülők átmenetileg vagy végleg lemondanak gyermekeikről. Ukrajnában ezek a gyerekek először kivizsgálás céljából a gyermekkórházakba kerülnek, és esetenként éveket töltenek ott. Az alacsony ápolói létszám miatt a kórházi személyzet nem tud elegendő időt és energiát fordítani a gyermekek gondozására. Az ott töltött idő megkönnyítését, a gyerekek anyagi és lelki segítségét vállalta fel a *Kárpátaljai „Elfelejtett” GYErmekek Segítése*⁴ civil alapítvány (KEGYES alapító okirat, 2020).

4

https://www.facebook.com/groups/1878937028997938/?hoisted_section_header_type=recently_seen&multi__permalinks=3434971580061134&__cft__%5b0%5d=AZVlKHqGVBjXTzNyNjdCp3CQ01rotWMGAWFe-UzaubXOMwukJM3myFG4SxV6vUcajHjWHZoSkTWMuP__S808iw1yzNgNIUkx-QB57nS-2i5tyvK1uouZAY6DroYESGs2ZWlzuikGnUDMxP_tgwDA0z-S&__tn__=-UC%2CP-R

Az alapítvány 2017-ben jött létre a Kárpátaljai Református Ifjúsági Szervezet (KRISZ) alegységeként. A szervezet létrehozásának kiindulópontja az volt, hogy a KRISZ önkéntesei adományozás céljából látogattak el a Nagyszőlősi Gyermekkorházba. Az ott tapasztaltak alapján egy Facebook-csoportot hoztak létre, ahol gyűjtést indítottak az olyan kórházban „felejtett” gyermekek számára, akiknek nincsenek szüleik vagy nem törődnek velük. A szervezet 2018. március 1-jén a *Kárpátaljai „Elfelejtett” GYErmekek Segítése* (KEGYES) nevet vette fel, amikoris még egyesületként működött, de 2020. július 27-től átalakult, és önálló, jótékonyági keresztény alapítványként működik. Ennek következtében önálló jogi személyként vannak jelen, így függetlenül a KRISZ-től tudják végezni a munkájukat. Az alapítvány elnöke a Tiszakeresztúri Református Gyülekezet lelkipásztora.⁵

Az önkéntesek tevékenysége a KEGYES-nél

Jelenleg tíz önkéntese van a szervezetnek. A tíz önkéntes mind nő és 25 és 60 év közöttiek. Legtöbbször a református egyház által értesültek az önkéntes lehetőségről. Foglalkozásukat tekintve van köztük könyvelő, fodrász, magánvállalkozó, takarító, az egyház munkatársa, s vannak, akik háztartásbeliek. Közös jellemvonásuk, hogy mindannyiuk életében kiemelt szerepet játszik a hit. Felváltva járnak be a Munkácsi és a Nagyszőlősi Gyermekkorházba, ahol naponta 6-8 órát foglalkoznak a gyerekekkel. A fő cél, hogy az elfelejtett gyerekek soha ne legyenek egyedül, így az önkéntesek a hétvégéket is gyakran a kórházban töltik.

A KEGYES pelenkát, tisztálkodási eszközöket, ruhákat, babaételeket biztosít a gyerekek számára, illetve megvásárolják a szükséges gyógyszereket is. Mindemellett foglalkoznak a gyerekekkel, fürdetik, ápolják, etetik, gondozzák őket, közösen imádkoznak. A KEGYES további küldetése, hogy nem engedi el az elfelejtett gyerekek kezét, örökbefogadást követően is támogatják őket.

Az alapítvány elnöke lelkészként az önkéntesek számára képzést szervez, melynek keretében lelki támogatást is nyújt az önkénteseknek: közösen próbálják feldolgozni azokat a nehéz élethelyzeteket, amelyekkel nap, mint nap találkoznak a kórházban. A szervezetben tevékenykedők életén és az ott zajló önkéntes munkavégzésen tetten érhető a vallásosság, az egyházhoz való kötődés. A hétköznapi tevékenység mellett az alapítvány jótékonyági akciókat is szervez, ahol a befolyt összegből rászoruló vagy beteg gyermekeket, családokat

⁵ Sipos József, a KEGYES alapító elnöke, református lelkész.

támogatnak. A szervezet aktív tevékenységet folytat a közösségi médián, Facebook-csoportjuk 15 625 főt számlál.

Az orosz-ukrán háború a KEGYES működésére is hatással volt. A fegyveres harcok kezdetét követően a gyerekek gondozása mellett menekültek fogadásával és ellátásával foglalkoztak. Ez jelentős többletfeladattal járt, de a humanitárius katasztrófa elkerülése végett minden segítő összefogásra szükség volt. A hosszú távú célok között szerepel egy anya-gyermek otthon létrehozása, melynek működése feltehetően csökkentené a magukra hagyott kárpátaljai gyerekek számát. Az elképzelés a Magyarországon működő *Biztos Kezdet Gyerekház* működését venné alapul, amely hozzájárulna az egyedülálló anyák társadalmi hátrányaiból származó kockázatok csökkentéséhez, a szociális hátránnyal küzdő gyermekek fejlődéséhez.

A két szervezet összehasonlító elemzése

A fentiekben bemutatott két kárpátaljai szervezet önálló jogi személyként működik jótékonyági alapítvány formájában. Mindkét szervezeten tetten érhető a kárpátaljai magyar társadalomra jellemző vallásosság. Az Ukrajnai Kelet-Európai Misszió küldetéstudatában – az anyagi támogatások mellett – fontos szerepet játszik az evangélium hirdetése. A KEGYES esetében nincs külön kihangsúlyozva a vallási kötődés, de, mivel a vezetője az egyik kárpátaljai magyar lakta település református lelkipásztora, s az önkéntesek is a református egyház aktív tagjai, így a vallásosság ezen alapítvány életében is jelen van. A KEGYES egy kisebb szervezetként specifikusan a kórházban hagyott gyerekek ápolására, nevelésére, gyógykezelésére fókuszál, nemzetiségtől és felekezeti hovatartozástól függetlenül. Az Ukrajnai Kelet-Európai Misszió jóval nagyobb múltra tekint vissza és szélesebb külföldi kapcsolathálóval rendelkezik. Ennek nyomán a tevékenységi köre is szerteágazóbb. Az önkéntesek számát tekintve az UKEMA rendelkezik nagyobb erőforrással, ott háromszor több az önkéntesek száma. Míg a KEGYES a gyermekek gondozásához kapcsolódóan kimondottan nőket szólít meg, addig az UKEMA-hoz érkező segélyek pakolásához és szállításához a férfiak segítségére is szükség van. Mindemellett az UKEMA-nál is a női önkéntesek vannak túlsúlyban. Mindkét szervezet erősségeként tudható be, hogy hatékonyan tudják kezelni a rendelkezésükre álló humán erőforrásokat, hogy megbízhatóak, vezetőjük pedig széleskörű külföldi és hazai kapcsolathálóval rendelkezik. Mindamellett, hogy kárpátaljai magyar önkéntes szervezetekről van szó, kiegyensúlyozott kapcsolatot ápolnak az ukrán állami hatóságokkal. A kárpátaljai magyar önkéntesek számára kiváló lehetőség, hogy önkéntesként betekintést nyerhetnek

nagyobb nemzetközi szervezetek működésébe, s ezáltal nyelvtudásukat és kapcsolathálójukat is fejleszthetik. A bemutatott szervezetek gyengeségeként említhető, hogy az orosz-ukrán háború miatt egyre több fiatal hagyja el szülőföldjét, s ennek következtében az aktív korban lévő önkéntesek száma is csökkent, és ha kevés az önkéntesek száma vagy nem eléggé elkötelezettek, akkor a szervezetek működése veszélybe kerülhet. Mindkét önkéntes szervezet esetében veszélyt jelenthet az a tény, hogy nagymértékben függenek a külföldi támogatásoktól. Az esetleges csökkenő támogatás kihívást jelenthet az önkéntes szervezetek hatékonyságát illetően. A bemutatott szervezetek erősségét, gyengeségét, lehetőségeit és veszélyeit az alábbi táblázat foglalja össze.

1. táblázat: A bemutatott szervezetek működésének jellemzői

	Erősségek	Gyengeségek
Belső tényezők	+ hatékony logisztika; + megbízhatóság; + aktív szervezeti együttműködés, széleskörű kapcsolatháló; + az állami hatóságokkal való kiegyensúlyozott kapcsolat.	– az egyházköztség híveinek előregedése; – függőség az önkéntesek elkötelezettségétől
Külső tényezők	Lehetőségek	Veszélyek
	+ nemzetközi szervezetek, külföldi egyházi szervezetek munkájában való részvétel; + nyelvtanulás; + kapcsolatépítés.	– a külső támogatásoktól való függés – a külföldi támogatások esetleges megvonása a szervezet megszűnéséhez vezetne; – az Ukrajnában kialakult helyzet miatt a fiatalabb korosztály elvándorlása.

Forrás: Saját szerkesztés.

ÖSSZEGZÉS

Az Ukrajnában 2022 februárjában kialakult háborús helyzet jelentős mértékben megnövelte a civil aktivitást. Ennek következtében számos egyházi, civil vagy egyéni önkéntes szervezet profilja megváltozott, vagy ideiglenesen átalakult. Az ukrajnai önkéntes tevékenység egyik egyedülálló sajátossága, hogy a segítségre szoruló kör katonák és otthonaikat elhagyni kényszerülő menekültek segítségével is kibővült. Ennek nyomán a feladatkörök közé sorolható a segélyszállítmányok háborús övezetbe juttatása, elsősegélynyújtás a sérült katonák számára, harcokban eltűnt katonák felkutatásának segítése. Akárcsak Ukrajnában, Kárpátalján is a rendszerváltást követő években kezdett kibontakozni az új társadalmi jelenségként

funkcionáló önkéntesség. Az elmúlt harminc évben egyre több társadalmi szerveződésnek lehettünk tanúi. A soknemzetiségű vidéken működő kisebbségi vagy többségi szervezetek döntő többsége külföldi segítséggel tudott működőképessé válni és fennmaradni. Az orosz-ukrán háború miatti krízishelyzet a kárpátaljai önkéntes szervezetekre is hatást gyakorol, sok esetben tevékenységük kibővült vagy ideiglenesen átalakult. Az esettanulmány rávilágít, hogy a Kárpátalján működő önkéntes szervezetek kiemelt jelentőségűek. A sokszínű önkéntes tevékenységet folytató egyesületek egyaránt támogatják a régió lakosságát és a Kárpátaljára érkezőket, függetlenül attól, hogy a többségi társadalomhoz vagy a nemzeti, etnikai kisebbséghez tartoznak.

IRODALOM

- Anheier, Helmut K. – Salamon, Lester M. (2001): Volunteering in cross-national perspective: Initial comparison. *Law and Contemporary Problems*. 62. pp. 43-65. DOI: <https://doi.org/10.2307/1192266>
- Báthori-Tárczy Zita – Katsora Olexander (2013): Ökénstesség, társadalmi felelősség Ukrajnában. A TOUCH project tapasztalata. In: *Acta Medicinae et Sociologica*, 4(8-9) pp. 65-70. DOI: <https://doi.org/10.19055/ams.2013.4/8-9/6>
- Béres Attila (2017): A Kárpátaljai Római Katolikus Egyház társadalmi szerepvállalása. *Szellem és Tudomány*. Különszám 8. pp. 238-249.
- Csernicskó István – Hires László Kornélia (2017): Ifjúságkutatások Ukrajnában és Kárpátalján. In: Papp Z. Attila (szerk.): *Változó kisebbség. Kárpát-medencei magyar fiatalok. A GeneZys 2015 eredményei*. Budapest: MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont Kisebbségkutató Intézet. pp. 171-191.
- Csernicskó István – Soós Kálmán (2002): Mozaik 2001. Gyorsjelentés – Kárpátalja. In: Szabó A. – Bauer B. – Laki L. – Nemeskéri I. (szerk.): *Mozaik 2001. Magyar fiatalok a Kárpát-medencében*. Budapest: Nemzeti Ifjúságkutató Intézet. 91-135.
- Ferenc Viktória – Séra Magdolna (2013): Kárpátalja – Ukrajna. In: Szabó A. – Bauer B. – Pillók P. (szerk.): *Mozaik2011 – Magyar fiatalok a Kárpát-medencében*. Szeged – Budapest: Belvedere Meridionale – Nemzeti Család- és Szociálpolitikai Intézet. pp. 71-114.
- Harasymiak Ilona (2018) = Гарасим'як Ілона (2018): Волонтерський рух в Україні: Суть і напрями діяльності. [Önkéntes mozgalom Ukrajnában: Az önkéntes tevékenység lényege és irányai]. In: *Політичний конфлікт і міжнародний тероризм у світлі сучасних політичних теорій. [Politikai konfliktus és nemzetközi terrorizmus a kortárs politikai elméletek tükrében]*. pp. 258-262.
- Hofmeister-Tóth Ágnes – Kasza-Kelemen Kata – Piskóti Marianna (2014): Másokért tenni – önkéntesség Magyarországon. In: „Marketing megújulás”: *Marketing Oktatók Klubja 20. Konferenciája előadásai*. pp. 192-202.
- Hovorukha, Natalia 2019 = Н. О. Говоруха (2019): Зародження волонтерського руху в Україні в 1991–2000 роках. [Az önkéntes mozgalom kialakulása Ukrajnában 1991-2000 között]. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. (Pedagogika formuvannia tvorchoi osobystosti u vyshchii i zahalnoosvitnii shkolakh)*. 63. pp. 11-15.

Lypytchuk, Olha (2022): Липитчук, Ольга Василівна (2022): Тенденції розвитку волонтерського руху в Україні. [Az önkéntes mozgalom fejlődésének irányvonalai Ukrajnában]. Proceedings of the 3rd International Scientific and Practical Conference Scientific Paradigm in the Context of Technologies and Society Development Geneva, 118. pp. 180-188.

Molnár Ferenc (2017): A görögkatolikus egyház helyzete Kárpátalján a Beregszászi Magyar Esperesi Kerület példáján. *Szellem és Tudomány*. Különszám 8. pp. 215-237.

Pallay Katalin – Markos Valéria – Fényes Hajnalka (2022): Kárpátaljai fiatalok önkéntes tevékenysége a 2022-es orosz-ukrán háború idején. *Önkéntes Szemle*. 2(4) pp. 3-26.

DOI: <https://doi.org/10.53585/OnkSzem.2022.4.3-26>

Pankova Oksana et al., (2016): Панькова Оксана Володимирівна – Касперович, Олександр Юрійович – Іщенко, Олександр Вікторович (2016): Розвиток волонтерської діяльності в Україні як прояв активізації соціальних ресурсів громадянського суспільства: специфіка, проблеми та перспективи. [Az önkéntes tevékenységek fejlődése Ukrajnában, mint a társadalmi erőforrások aktivitásának megnyilvánulásai: sajátosságok, problémák és kilátások]. *Український соціум*. [Ukrán Társadalom]. No 2(57) pp. 25-40.

Paslavska, Olha (2016): Паславська, Ольга Ярославівна (2016): Становлення та розвиток волонтерського руху в Україні (історико-правове дослідження). [Az önkéntes mozgalom kialakulása és fejlődése Ukrajnában (történeti és jogi háttér)]. *Актуальні проблеми правознавства*. [A jogtudomány aktuális kérdései]. 4(8) pp. 22-28.

Pavliuk, 2015 = К. С. Павлюк (2015): Волонтерський рух: зарубіжний досвід та вітчизняні практики [Önkéntes mozgalom: külföldi tapasztalatok és hazai gyakorlatok]. *Державне управління*. [Államigazgatás]. pp. 87-93.

Radvánszky Ferenc (2017): Megtörő kegyelem. Avagy, a Kárpátaljai Református Egyház (KRE) előtt álló kihívások és látható irányai, különös tekintettel a KRE struktúrájára és demográfiai tendenciáira. *Szellem és Tudomány*. Különszám 8. pp. 195-214.

Sabat – Hamaiunova, 2020 = Сабат, Н. В. – Гамаюнова Л. А. (2020): Розвиток волонтерського руху в Україні. [Az ukrajnai önkéntes mozgalom fejlődése]. *ПОД- Секция 5. Социальная педагогика*. [Szociálpedagógia]. 5. pp. 72-76.

Sydorenko Svitlana, 2015: Сидоренко Світлана (2015): Волонтерство як суб'єкт глобально-мережевого громадянського суспільства в контексті сучасних соціополітичних трансформацій. [Az önkéntesség mint a globális társadalom eszköze a modern társadalmi-politikai átalakulások kontextusában]. *Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії*, [A Zaporizzsja Állami Mérnöki Akadémia Bölcsészstudományi Folyóirata] 60. pp. 167-174.

Tokhtarova, Ilmira (2014): Тохтарова, Ильмира Меметівна (2014): Волонтерський рух в Україні: шлях до розвитку громадянського суспільства як сфери соціальних відносин. [Önkéntes mozgalom Ukrajnában: út a civil társadalom, a társadalmi kapcsolatok fejlődéséhez]. *Теорія та практика державного управління і місцевого самоврядування*, [Az államigazgatás és a helyi önkormányzat elmélete és gyakorlata], 2(5).

Wilson, John (2000): Volunteering. *Annual Review of Sociology*. 26. pp. 215-239.

Hivatkozott dokumentumok

Ukrajna a háborús körülmények között (Проект «Україна в умовах війни») című kutatás eredményei: https://ratinggroup.ua/files/ratinggroup/reg_files/rg_ua_1200_ua_042022_v____i_pres_s.pdf [Letöltés ideje: 2023. 04. 04.].

Декларації «Про загальні засади державної молодіжної політики в Україні» (15.12.1992, № 2859). [Nyilatkozat Az ukrajnai állami ifjúságpolitika általános elveiről].

Закон України «Про сприяння становленню та соціальному розвитку молоді в Україні» (05.02.1993, № 2998-XII). [Ukrajna törvénye Az ukrajnai fiatalok társadalmi fejlődésének előmozdításáról].

Закон України «Про соціальну роботу з дітьми та молоддю» (21.06 2001р. № 2558-III). [Ukrajna törvénye "A gyermekekkel és fiatalokkal végzett szociális munkáról].

Закон України «Про волонтерську діяльність» (2011, № 42). [Ukrajna önkéntességről szóló törvénye].

Про внесення змін до деяких законів України щодо волонтерської діяльності: Закон України № 246%VIII від 05 бер. 2015 р. [Ukrajna egyes önkéntességről szóló törvényeinek módosításáról].

Annual Report of Eastern European Outreach Ukraine, 2004.

Annual Report of Eastern European Outreach Ukraine, 2006.

Статут благодійної організації «Благодійний фонд КЕДЄШ» [KEGYES alapító okirat]. 2020.

AZ ÖNKÉNTES MENEDZSMENT MEGVALÓSULÁSA A SZÉKELYFÖLDI CIVIL-NONPROFIT SZERVEZETEKNEÉL, VALAMINT A KÖZINTÉZMÉNYEKNÉL

SILLÓ ÁGOTA¹

DOI: <https://doi.org/10.53585/OnkSzem.2023.2.116-138>

Absztrakt

Az önkéntesek bevonása és menedzselése nem egyszerű feladat a civil-nonprofit szervezetek számára. Az önkéntesek a humánerőforrás speciális kategóriáját képezik, így az ő irányításuk is egy speciális humán erőforrás menedzsmentet követel, amelyet önkéntes menedzsmentnek hív a szakirodalom.

A terepmunka a székelyföldi Hargita megye területén zajlott 2021 április-júliusában civil-nonprofit szervezet, illetve önkormányzati és közintézmények vezetői körében. Összesen 33 intézmény vezetőjével sikerült felvenni a kapcsolatot. Kutatásom célja volt megvizsgálni, hogy az önkéntes programok során ezek a vezetők hogyan alkalmazzák az önkéntes menedzsmentet, illetve feltárni azokat a problémákat, amelyek akadályozzák a hatékony önkéntes együttműködések, valamint kiemelni a meglévő erősségeket a székelyföldi civil-nonprofit szervezetek, valamint állami és közintézmények esetében.

Az eredmények azt tükrözik, hogy a székelyföldi önkéntesekkel együttműködő szervezetek és intézmények nem tervezik meg és dolgozzák ki előre az önkéntes programjaikat. Következésképpen nem érvényesül megtervezetten az önkéntes menedzsment szemléletmódja, de fragmentáltan jelen vannak különböző elemei: önkéntesek toborzásának folyamata, az önkéntesek bevezetése a szervezetbe, az önkéntesek motiválása, jutalmazása, illetve néhány esetben az önkéntes munka kiértékelése. Az önkéntes menedzsment szervezethez kapcsolható intézkedései, mint például az önkéntesség, mint érték felvállalása, az önkéntes program megtervezése, dokumentáció előkészítése, alkalmazottak felkészítése, önkéntes koordinátor alkalmazása, költségvetés elkülönítése az önkéntes programra, hiányoznak.

Kulcsszavak: önkéntes menedzsment, önkéntesség, civil-nonprofit szervezetek, Székelyföld, közintézmények

¹ Silló Ágota (PhD) szociológus, Gyergyói Szemle Egyesület.

The situation of volunteering in civil-nonprofit organisations and public institutions in Szeklerland

Ágota Silló

Abstract

Recruiting and managing volunteers is not an easy task for civil-nonprofit organizations. Volunteers are a special category of human resources, so their management also requires special human resource management, which is called volunteer management in the literature.

The research took place in the territory of Harghita county in Szeklerland in April-July 2021 with the participation of the leaders of civil-nonprofit organizations and municipal and public institutions. A total of 33 leaders of institutions were contacted. The purpose of my research was to examine how these managers apply volunteer management during the volunteer programs, to reveal the problems that hinder effective volunteer cooperation, and to highlight the existing strengths of civil non-profit organisations and public institutions in Szeklerland.

The results reflect that the civil-nonprofit organizations, municipal and public institutions cooperating with volunteers in Szeklerland do not plan and develop their volunteer programs in advance. As a consequence, the volunteer management approach is not applied in a planned manner, but its various elements are present in a fragmented way: the process of recruiting volunteers, introducing volunteers into the organization, motivating and rewarding volunteers, and in some cases evaluating volunteer work. Measures of volunteer management that can be linked to the organization, such as accepting volunteering as a value, planning the volunteer program, preparing documentation, preparing employees, employing a volunteer coordinator, and allocating a budget for the volunteer program are missing.

Keywords: volunteer management, volunteering, civil-nonprofit organizations, Szeklerland, public institutions

BEVEZETÉS

Az önkéntesség napjainkra egyre népszerűbbé vált, és a tevékenység, amelyet takar, pedig egyre sokszínűbbé. A szakirodalomban számos kutató foglalkozott az önkéntesség definíciós kérdéseivel (Ochman – Jordan 1997; Anheier – Salamon 2001; Juknevičius – Savicka 2003; Voicu – Voicu 2003, 2009; Hustinx 2010; Fényes – Kiss 2011). Kutatásom során az önkéntességet egy olyan tevékenységként értelmeztem, amelyet az egyén szabad idejében végez szabad akaratból, ellentételezés nélkül egy közösség vagy egy ügy érdekében, intézményes keretek között, egyéni elvárásokkal, elképzelésekkel és szükségletekkel, egyénre szabott feladatokkal.

Ebben a kontextusban meghatározó szerepe van az önkénteseket foglalkoztató – civil és állami – szervezeteknek. E szervezetek hidat képeznek az állampolgárok és az állami intézmények között. Az önkéntesség során pedig az egyének olyan társadalmi, civil képességeket és gyakorlatokat sajátítanak el, mint az együttműködés, a társadalmi felelősségvállalás és a szolidaritás (Halman 2003). Az önkéntesség emellett bizalomra, toleranciára, kompromisszumra, reciprocitásra és demokratikus jellemre tanítja az embereket (Newton 1999).

Önkénteseket foglalkoztató szervezetek Romániában lehetnek:

- civil szerveződések (egyesületek, alapítványok),
- közhasznú nonprofit szervezetek² (például helyi tűzoltóság, polgárőrség vagy hegyimentők) és
- közintézmények (állami szervezetek).

Jelen tanulmányom, amelyben a székelyföldi civil-nonprofit szervezeteket vizsgálom az önkéntesség szempontjából, alapvetően önkéntesmenedzsmenti fókuszú. Eddigi kutatási és tereptapasztalataimból kiindulva, amelyet az önkéntesség témájában végeztem Székelyföldön, arra lettem figyelmes, hogy az önkéntesek sok esetben nem sikerélményként beszélnek az önkéntességről. A szervezetek egy része pedig inkább akadályként éli meg az önkéntesek foglalkoztatását, mint hasznos tevékenységnek. Tapasztalataim szerint van hajlandóság az egyén részéről és igény a szervezetek részéről is az önkéntességre, így nem ezek hiánya az ok, hanem maga az önkéntesség működtetése tűnik problematikusnak. Az önkéntesség működtetésének vizsgálatára ezért az önkéntesmenedzsmenti szemléletmódot találtam megfelelőnek. Kutatásom fő célja feltárni azokat a problémákat, amelyek akadályozzák a hatékony önkéntes-együttműködéseket az egyének és a szervezetek között, illetve kiemelni a meglévő erősségeket a székelyföldi civil-nonprofit szervezetek, valamint állami- és közintézmények esetében. Kutatásom során tehát mindhárom szervezet-típust vizsgálom, ahol önkénteseket foglalkoztatnak Romániában.

Az önkéntesek bevonása és menedzselése nem egyszerű feladat a civil-nonprofit szervezetek számára. Az önkéntesek a humánerőforrás speciális kategóriáját képezik, így az ő irányításuk is egy speciális humánerőforrás-menedzsmentet követel, amelyet önkéntes menedzsmentnek

² A romániai nonprofit törvény értelmében a nonprofit-civil szervezetek kérhetik a közhasznúsági tanúsítványt. A 26/2000-es számú rendelet alkalmazása szerint közhasznúnak minősül minden olyan tevékenység, amelyet általános közérdekű területen vagy bizonyos közösségekben végeznek (246/2005-ös számú törvény).

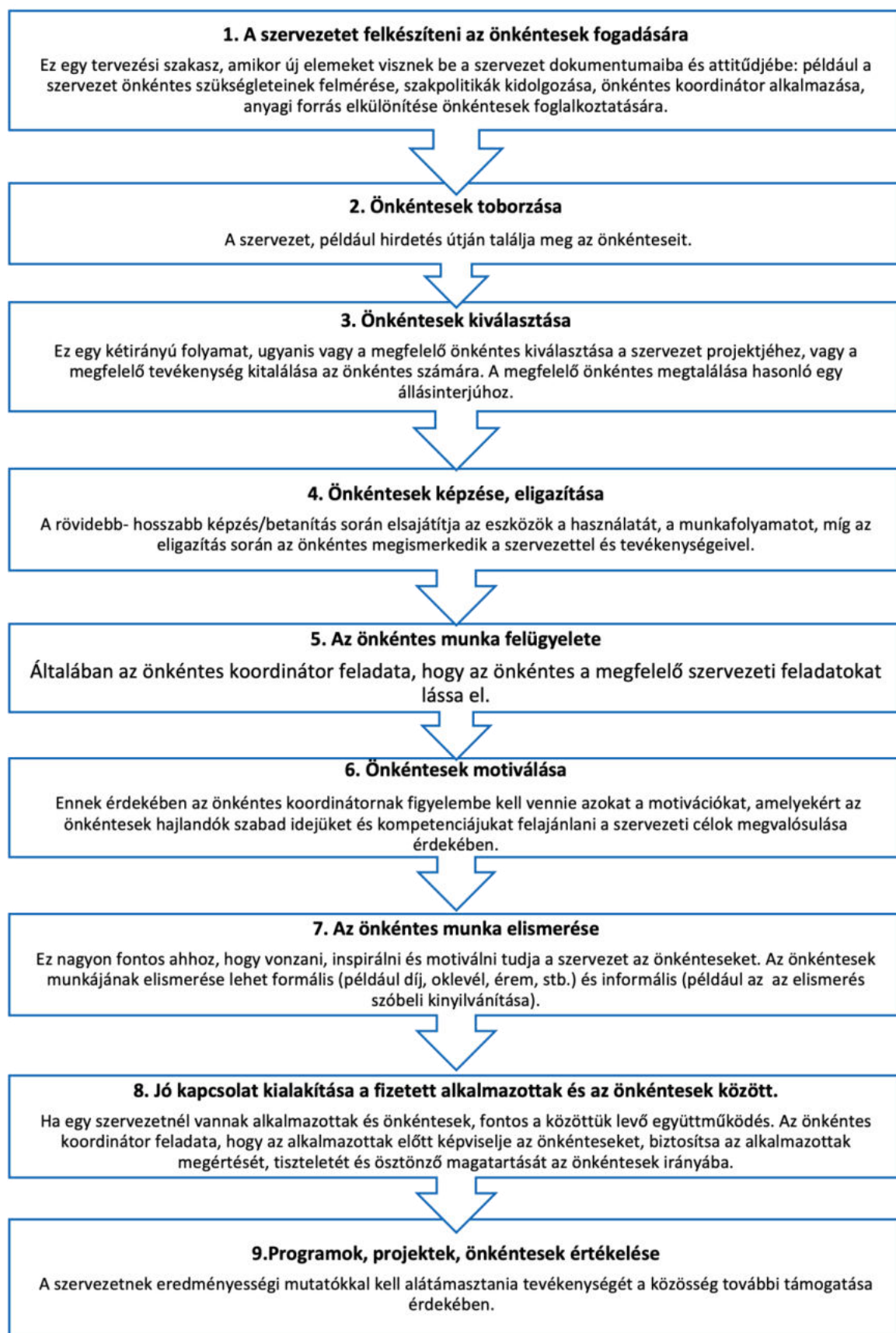
hív a szakirodalom. A számos önkéntesmenedzsmenti kutatás (például Cuskelly et al. 2005; Andronic 2010; McCurley et al. 2012; Knepper et al. 2015; Alfes et al. 2016; Ortiz et al. 2021), megállapításai közül az alábbiakban kiemelek néhány olyan fontosabb szegmenst, amelyek jelen kutatásban relevánsak. Az önkéntes menedzsment legfontosabb összetevőit Andronic – Andronic (2010:75-76) tanulmányukban kilenc lépésben írták le, amelyet az alábbi folyamatábrán mutatok be (1. ábra).

A jól szervezett önkéntes menedzsment túlmutat a toborzáson, inkább az önkéntesek megtartására összpontosít. Az alulfinanszírozott önkéntes programok, valamint a hiányosan képzett és egyéb munkájuk mellett önkéntes-koordinátori szereppel is felruházott alkalmazottak korlátozzák a szervezeteket abban, hogy kamatoztassák az önkéntesek hozzájárulását. Emellett elmarad az önkéntesek képességeinek felhasználása a szervezeti kapacitás növelése érdekében. Ezért fontos felismerni az önkéntes menedzsment jelentőségét, illetve, a megfelelő anyagi támogatás és befektetés szükségességét annak működtetéséhez (Knepper et al. 2015).

Az önkéntes menedzsment hatékonyságát vizsgáló kutatások eredményeit összefoglalva Knepper és társai (2015) arra a következtetésre jutott, hogy a legjobb önkéntes menedzsment-gyakorlat az, amikor a szervezetnek van egy megfizetett önkéntes-koordinátora, aki kiképezi azokat az alkalmazottakat, akik az önkéntesekkel együtt fognak dolgozni. Ez a két tényező növeli az önkéntes-programok hatékonyságát. A nonprofit kapacitásépítéssel és az önkéntes menedzsmenttel kapcsolatos kutatások tehát feltárták, hogy az önkéntesség sikerességének maximalizálása akkor valósul meg, ha a munkavállalók a legjobb menedzsment-gyakorlatokon és önkéntes protollokat bemutató képzéseken vesznek részt (Knepper et al. 2015).

A fentiekből következően a tanulmány első felében röviden vázolom a romániai önkéntesség és önkéntes menedzsment helyzetét. Ezt követően írok a kutatás menetéről, módszertanáról és céljairól, majd bemutatom a kutatás fontosabb eredményeit, végezetül egy rövid konklúziót fogalmazok meg.

1. ábra. Az önkéntes menedzsment legfontosabb összetevői

Forrás: Andronic – Andronic, 2010:75-76.

AZ ÖNKÉNTESSÉG ÉS AZ ÖNKÉNTES MENEDZSMENT HELYZETE ROMÁNIÁBAN

Romániában az önkéntesség fejlődése a 1989-es rendszerváltás után kezdődött el, de sem a múltbeli események, sem a társadalmi berendezkedés nem kedvezett az önkéntesség kialakulásának. Egy nagyon lassú fejlődési folyamatnak lehettünk szemtanúi. A rendszerváltást követően nyugati minta alapján próbálták feléleszteni a civil életet, külső támogatásokkal, így nem organikusan fejlődött a civil önszerveződés.

A romániai önkéntességről (Voicu – Voicu 2003, 2009; Andronic – Andronic 2010; Andronic 2014; Păcesilă 2017; Motoi 2020;) és az önkéntes menedzsmentről (Andronic – Andronic 2011; Andronic 2010) több tanulmány született, amelyek feltárták az önkéntesség országos jellemzőit.

A székelyföldi önkéntesség helyzetének megértéséhez fontos bemutatnom az országos trendeket. Az elmúlt több mint tíz évben országos szinten megfigyelhető, hogy növekedő tendenciát mutat a regisztrált önkéntesek száma a közhasznú nonprofit szervezetek esetében, különösen az önkéntesek alkalmazását szabályozó törvények miatt (Andronic 2010). „A romániai önkéntes tevékenységekről szóló” törvény 78/2014-es számú módosításával az volt az állam célja, hogy az önkéntességet vonzóvá tegye a civil szervezetek számára is, ezért az számos olyan pontot tartalmaz, amelyek az önkéntesek civil szervezeteknél való foglalkoztatására vonatkozik (például a szervezet biztosíthatja az önkéntes számára az étkezés, a szállás és az ingázás költségeit). Itt már megjelenik jogi viszonylatban is, hogy az önkéntesség egy szervezeti kerethez köthető szerződésen alapuló tevékenység, amely rögzíti az önkéntes jogait és kötelezettségeit, de az önkéntes tevékenység sajátosságait is (Motoi 2020). Ezt a törvényt 2016-ban újra kiegészítették, amelynek értelmében bele kell foglalni az önkéntes szerződésbe azt, hogy az önkéntest az önkéntes-koordinátor foglalkoztatja; a fogadószervezet biztosíthatja az önkéntes szállás-, étkezési- és ingázási költségeit; a fogadószervezet más, az önkéntes munka során felmerülő költségeket is biztosíthat az önkéntes számára; az önkéntes kérésére a fogadó szervezet köthet baleset-, illetve betegbiztosítást.

Van néhány olyan kiemelkedő terület, ahol növekedett az önkéntesek aránya, így például a gyermekvédelem, sürgősségi ellátás, polgári védelem, otthoni gondozási szolgáltatások idősek számára, környezetvédelem, hegyimentő szolgálat. A pozitív példákkal ellentétben azonban, Romániában az önkéntesség nem egy általános társadalmi gyakorlat. A többi európai uniós

tagállamhoz hasonlítva az ország helyzetét, elmondható, hogy az önkéntesek felnőtt népességen belüli aránya az egyik legalacsonyabb, 10-15 százalék (Andronic 2010). 2011 után egy felívelést lehet megfigyelni, különösen a fiatalok körében. A legutóbbi adatok szerint 2018-ban 12,4 százalék az önkéntesek aránya a fiatalok körében, de ez továbbra is alacsony az európai 31 százalékos átlaghoz viszonyítva (Motoi 2020).

Az önkéntességgel foglalkozó szakirodalmat vizsgálva azt látjuk, hogy az önkéntesség alacsony arányának okai Romániában többdimenziósak. Egyrészt ott vannak a Voicu – Voicu (2003) szerzőpáros által leírt történelmi-társadalmi dimenziók, úgy mint:

- Az államszocializmus nem támogatta a civil önszerveződést, kötelezővé tette az önkéntességet.
- Románia döntően rurális jellegű térség volt 1945-ig, és az önkéntesség jellemzően az urbánusabb térségekben tudott kialakulni és fejlődni.
- Románia még a 2000-es évek elején is az egyik legszegényebb ország volt Európában, illetve nagyon alacsony volt a felsőfokú iskolai végzettséggel rendelkezők aránya. Az önkéntességgel ellentétben a magas jövedelemmel és iskolai végzettséggel rendelkezők körében jellemző inkább.
- A vallási diverzifikáció szintje is alacsony, valamint a többségi ortodox keresztény egyház sem támogatta az önkéntesség fejlődését.

Másrészt ott vannak az Andronic (2010) által említett jogi-, illetve menedzsment-dimenziók: a jogszabályi rendelkezés értelmében a civil szervezeteknek kötelező egészségügyi biztosítást kell elszámolniuk az önkéntesek után, amely megnöveli az önkéntesek foglalkoztatásának költségeit az amúgy is szűkös költségvetéssel rendelkező civil szervezeteknél. A legtöbb közhasznú civil szervezet vezetője szkeptikus, ugyanakkor az önkéntesek elengedhetetlenek a szervezetek tevékenységeinek megvalósításához.

Andronic (2010) tanulmányában azt fogalmazta meg, hogy Romániában az általános tendencia az, hogy köz- és magán nonprofit szervezetek az önkéntesek munkáját nem megfelelő módon hasznosítják. Ennek magyarázata véleménye szerint a szervezeti kultúrában keresendő. Nagyon gyakori az, hogy a szervezetek nem dolgozzák ki az önkéntesprogramjukat, amely pedig a szervezeti kultúra része kellene, hogy legyen. Az önkéntes-koordinátoroknak fontos szerepük lenne ennek a megvalósításában, de a koordinátorok alkalmazása alig jelenik meg a jelenlegi romániai önkéntesmenedzsmenti gyakorlatban. Romániában 2010-ben az önkéntesek foglalkoztatása szervezetcentrikus volt, amely nem vette figyelembe az

önkéntesek igényeit, kompetenciáit, képességeit. Az ilyen „egyszerűsített” önkéntesmenedzsmenti programok alkalmazkodási/beilleszkedési problémákat okoztak, és befolyásolták az önkéntes program sikerességét, korlátozva az intézmények/szervezetek előnyeit és a programban részt vevő önkéntesek elégedettségét.

Andronic (2010) arra a következtetésre jutott, hogy a romániai nonprofit szervezetek véletlenszerűen alkalmazzák az önkéntes menedzsment egy-egy lépését, és egyáltalán nem követik szisztematikusan ennek különböző szintjeit önkéntes programjaik során. Ebből kifolyólag egyrészt úgy látta, hogy az önkéntesség képtelen betölteni fejlesztő szerepét a helyi a civil szervezetek működésében,³ annak ellenére, hogy ezeknek a szervezeteknek lételeme az önkéntes munka. Másrészt fontos segíteni a civil szervezeteket tevékenységük fejlesztésében, mint például a menedzsment, terepkutatások lebonyolítása és a kutatási eredmények felhasználása terén, valamint a partnerségek kialakítása más civil szervezetekkel, akár közintézményekkel vagy vállalkozásokkal.

A KUTATÁS TEREPE, CÉLJAI ÉS MÓDSZEREI

A kvalitatív, félig strukturált interjú vizsgálat-a székelyföldi Hargita megye területén zajlott 2021 áprilisától júliusáig hónapokban. Az interjúk a járványügyi helyzet alakulásának függvényében személyesen, telefonon, illetve Skype-on keresztül zajlottak. A terepmunka Hargita megye három nagyobb földrajzi-történelmi egységén, Csíkszéken, Udvarhelyszéken és Gyergyószéken folyt.

Kutatásom feltáró jellegű, mivel eddig a témában nem születtek tudományos eredmények erre a térségre vonatkozóan. Céлом képet adni a térség önkéntesmenedzsmenti helyzetéről 2021-ben. Kutatási kérdéseim a következők voltak:

- Milyen a térség szervezeteinek önkénteseket foglalkoztató tevékenysége az önkéntesmenedzsment-szakirodalom tükrében.
- Melyek azok a problémák, amelyek akadályozzák a hatékony önkéntes-együttműködéseket.

³ Az önkéntesek foglalkoztatásával a szervezetek által nyújtott szolgáltatások fejlődhetnek, több személyt érhetnek el általuk a megfelelő létszámú alkalmazottak hiányában. Ugyanakkor az önkéntesek azzal is fejleszthetik az adott szervezetet, hogy új perspektívákat, ötleteket, kompetenciákat hozhatnak magukkal, amelyeket a szervezet beépíthet működésébe.

- Milyen meglévő erősségek vannak az önkéntesmenedzsmenti tevékenységekben.

Civil szervezetek, közintézmények és önkormányzatok vezetői képezték a célcsoportom.

Összesen 33 interjút készítettem: 8 önkormányzati, 19 civil-nonprofit szervezeti és 6 közintézményi vezetővel. A szervezetek típusait és tevékenységeit az 1. táblázat foglalja össze.

1. táblázat. A kutatásba bekerült szervezetek jellemzői

Szervezettípus	Tevékenységtípus	Elkészült interjúk száma
Civil-nonprofit	Hagyományőrzés/kultúra	9
	Család	1
	Idősek	1
	Ifjúság	3
	Környezetvédelem	1
	Vallás	1
	Oktatás/tudomány	2
Közhasznú nonprofit	Hegymentő	1
Közintézmény	Színház	1
	Könyvtár	1
	Levéltár	1
	Művelődési központ	3
Önkormányzat	Közigazgatás	8

Forrás: Saját szerkesztésű táblázat.

Az interjúalanyok többsége férfi volt, illetve nagyobb részük már több éve vezeti az általa képviselt szervezetet/intézményt. A téma minél mélyebb feltárása érdekében félig strukturált interjúkat készítettem, és az interjúalanyokat a hólabda-módszer segítségével kutattam fel. Azért esett a választásom a hólabda-módszerre, mert a nincs olyan, a térségről készült adatbázis, amely az önkénteseket foglalkoztató intézmények/szervezetek listáját tartalmazná, és amelyből ki lehetett volna választani az interjúalanyokat. Az elemzés során, figyelve az interjúalanyok személyének védelmére és anonimitására, kódokat használok. Az interjúrészletek végén zárójelben megemlítem az intézmény/szervezet típusát, illetve a térséget, ahol működik. Amennyiben szükséges, sorszámot is használok abban az esetben, ha egy térségen belül több azonos típusú szervezet jelent meg.

Az interjúk során igyekeztem minél több olyan területet érinteni, amelyek az önkéntes menedzsment részét képezik. A beszélgetések során a következő témákra kérdeztem rá:

- általános vélemény az önkéntességről;
- saját tapasztalatok az önkéntesekkel kapcsolatban;
- az önkéntesek toborzása és motiválása;
- az önkéntesek foglalkoztatásával kapcsolatos tervek;
- a koronavírus-járvány hatása az önkéntes-foglalkoztatásra.

A félig strukturált interjúk nagy része személyes úton valósult meg, de alkalmaztam a telefonos lekérdezést is. Elmondható, hogy jobban sikerültek és tartalmasabbak voltak azok a beszélgetések, amelyek személyesen folytak. Az interjúalanyok jobban meg tudtak nyílni, és közvetlenebb beszélgetés alakult ki. A telefonos interjúkészítés esetében érződött a személyes kapcsolatfelvétel hiánya, ekkor az interjúalanyok már rövidebben és felszínebben válaszoltak a kérdésekre, még ha nagyon készségesek is voltak, hogy részt vegyenek a kutatásban. Az interjúk terjedelme 15-60 perc közötti volt. Az interjúkészítés helyszíne a személyes beszélgetések során általában a vezetők irodahelyisége volt, de előfordult, hogy egy kávézóban találkoztunk.

Az interjúk feldolgozását két módon valósítottam meg: egyrészt igyekeztem csoportosítani az eseteket, másrészt interpretálni az elhangzottak mögötti tartalmakat.

A KUTATÁS EREDMÉNYEINEK BEMUTATÁSA

A kutatás eredményeit több tematika mentén mutatom be. Először elemzem az önkéntes programok kialakításának menetét. Ezt követően kitérek az önkéntesek toborzásának és kiválasztásának vizsgálatára, majd az önkénteseknek adott feladatokat összegzem. Végül megfogalmazok néhány észrevételt az önkéntes-koordinátori tevékenységről.

Az önkéntes programok kialakítása

Az önkéntesek foglalkoztatásának első szakasza az önkéntes menedzsment szerint az, hogy a szervezetek egy önkéntesprogramot dolgozzanak ki. Ennek a folyamatnak során a szervezet vezetői felkészítik a szervezetet az önkéntesek fogadására, amely több lépésből tevődik össze. Elsőként a szervezet el kell ismerje, hogy értéknek tekinti az önkéntességet. Ezt követően egy elemzést készít arra vonatkozóan, hogy a szervezeten belül hol merülnek fel igények az önkéntesek bevonására, majd irányelveket és eljárásokat dolgoz ki az önkéntesek fogadására. Ennek a szakasznak a részét képezi egy önkéntes-koordinátor kinevezése vagy alkalmazása is, a szükséges dokumentáció elkészítése, illetve költségvetés elkülönítése az önkéntes program működtetésére (Andronic 2010).

A kutatásból az derült ki, hogy az általam felkeresett önkormányzati- és közintézmények, illetve civil-nonprofit szervezetek többségében az önkéntesek foglalkoztatását nem előzte meg a fentebb említett tervezési szakasz. Azt is mondhatjuk, hogy ezekben a szervezetekben

mintegy ad hoc módon történik az önkéntesek foglalkoztatása, nem egy előre kidolgozott önkéntes program szerint.

„Nekünk önkéntesünk, a nagy szervezetekhez hasonlóan, nem igazán volt. Önkéntes programokat nem működtetünk, hanem alapvetően mind önkéntesként, önkéntes jelleggel működünk. Ez azt jelenti, hogy például a rendezvényeinket mindig úgy szerveztük meg, hogy az egyesület gyermekeinek szülei vállalnak egy csomó munkát.” (kulturális egyesület, Udvarhely)

„Most volt egy nagyméretű kiállításunk, plakettek és festmények, és ennek a leszedésnél öt egyetemista segített, és tényleg önkéntesként jöttek. Egyet szólítottam meg és ő szólt a többieknek. Nagyon-nagyon jó munkaezők voltak, örömmel csinálták. Tényleg, nekünk is jó volt, nekik is jó volt, és ez egy sikertörténet, de ez egyszeri alkalom volt még, most volt az elmúlt héten.” (kulturális közintézmény 2, Gyergyó)

„(...) egy gazdanap, vagy egy falunap, vagy egy rendezvényszervezésbe is vontunk be önkénteseket. Önkéntes a különböző sportrendezvények szervezése is, tehát ezek az alkalmik.” (önkormányzat 2, Gyergyó)

Elenyésző azon intézmények és szervezetek száma, amelyek előre megtervezték az önkéntes programot. Ilyenek voltak a kulturális közintézmények egy része, ahol az önkéntesek foglalkoztatásának több éves tapasztalata előzte meg azt, hogy tudatosabban szervezzék meg önkéntesprogramjaikat. Ebben segítségükre volt egy olyan munkatárs, akinek volt tapasztalata az önkéntesekkel. Fontos kiemelni, hogy az anyagi forrásnak nincs kulcsszerepe ebben, hiszen, még a közszférában sem bevett gyakorlat, hogy anyagi forrást különítsenek el az önkéntes programokra.

Az önkéntesek toborzása és kiválasztása

Az önkéntes menedzsment első szakaszai között találjuk az önkéntesek toborzásának folyamatát. Ennek során a szervezet felhívást intéz különböző célcsoportok irányába, ami a részvételiséget és a küldetéstudatot erősíti (Andronic 2010).

Az általam felkeresett szervezetek többféle módon, a formális és az informális módszer alapján toborozzák az önkénteseiket. Több szervezet vezetője jelezte, hogy internetes felületen, közösségi oldalakon igyekeznek elérni az önkénteseket. Három önkéntest foglalkoztató szervezetnek a honlapján megjelenik egy olyan menüpont, ahol önkéntesnek

lehet jelentkezni. Illetve közösségi oldalként a Facebookot jelölik meg, mivel ott könnyebben elérhető a 14-18 éves korosztály.

„Főként interneten, fiatalok révén, iskolások révén, a 9-12.-esek révén, ez a legjobb mód. Facebook oldalon keresztül, a honlapunkon is fel lehet iratkozni, ha valaki önkéntes szeretne lenni, van külön fül.” (kulturális közintézmény 1, Gyergyó)

A toborzás másik elterjedt módja az informális toborzás: a személyes kapcsolatok közvetítő szerepének a használata, azaz a szervezetek az együttműködő partnereken keresztül próbálják elérni az önkénteseiket.

„(...) a középiskolai tanárainkon keresztül a középiskolában, tehát, amikor középiskolásokat fogadunk önkéntesnek, akkor nálunk is a betanító tanárokat szoktuk kérni, hogy vigyék ennek a hírét.” (oktatási civil szervezet, Csík)

Az önkéntes menedzsment következő lépése az önkéntesek kiválasztása. E folyamat a során a szervezet megtalálja a működéséhez illeszkedő önkéntes tevékenységeket, és ennek függvényében létrehoznak önkéntes feladatokat, figyelembe véve a már meglévő alkalmazotti pozíciókat és a hozzájuk illeszkedő feladatokat. Az önkéntesek tevékenységeinek meghatározása szorosan összefügg a toborzási tevékenységgel, hiszen a tevékenységek meghatározása során meg kell határozni az önkéntes pontos helyét a szervezeten belül, figyelembe véve azt, hogy a végeredmény egy sikeres együttműködés legyen. Az önkéntesek kiválasztása általában egy módosított állásinterjú⁴ során valósul meg: például, az önkéntes megállapodás megkötésének megtagadása vagy elhalasztása erősen különbözik egy állásinterjú után a munkakeresőt elutasító döntéstől (Andronic 2010).

Kutatásom során egy olyan intézménnyel találkoztam, amely az önkéntesek toborzásánál és kiválasztásánál igyekezett betartani az önkéntes menedzsment szabályait. Az interjúból azonban az derült ki, hogy nagyon sok energiájába került ez a szervezetnek, ami egy idő után már hatékonyság csökkenéssel járt. Annak következtében, hogy a szervezet egyre kevesebb

⁴ Habár korábban a civil-nonprofit szervezetek elfogadtak minden önkéntest, aki náluk jelentkezett, mára ez megváltozott. A szervezetek fontosnak tartják megválogatni azokat a személyeket, akiket befogadnak önkéntes programjaikba. Ennek egyik módja a módosított állásinterjú alkalmazása. Ez a típusú interjú a szervezetnek segít abban, hogy minél több információt megtudjon a leendő önkéntesről: készségek, érdeklődési körök, munka- és önkéntes tapasztalatok, motivációk, olyan tevékenységek megjelölése, amelyekben a jelentkező nem szívesen vesz részt. Ezek alapján a szervezet el tudja dönteni, hogy a jelölt mennyire alkalmas az önkéntes programban való részvételre. Nem utolsósorban ez az alapvető szűrési folyamat segíti a szervezetet abban, hogy csökkenteni tudja a kockázatokat és megvédje a szervezet hírnevét, ügyfeleit és munkatársait. (https://www.samhsa.gov/sites/default/files/volunteer_handbook.pdf).

időt és energiát tudott az önkéntes program szervezésére fordítani, csökkent az érdeklődők száma is. Ez igazolja azt, hogy fontos szerepe van az önkéntes programokban annak, hogy egy adott szervezet elegendő időt, energiát és anyagi forrást fektessen be annak működtetésébe. Hiszen egy önkéntes program nem működik magától, ezért fontos a gyakorlatban is alkalmazni az elméletben kidolgozott módszereket.

„Főleg mi a Régizene Fesztiválhoz toboroztunk önkénteseket, és azt meg is próbáltuk úgy szerkeszteni, ezt az egész akciót, hogy intézményesüljön. Legyen ennek külön egy csapata, felelőse, legyenek meg a formák is. Legyen egy bevezetés, egy tájékoztatás, mindenki tudja, hogy mi a dolga, feladat leosztás. Tehát, hogy legyen ez intézményesülve. Legyen egy szerződés, és egy nyomon követés is. Ez mára lehanyatlott, tehát csökkent is az érdeklődés.”
(kulturális közintézmény, Csík)

A fenti intézményen kívül azonban egyik interjúalanyom sem említette, hogy az önkéntesek kiválasztásánál alkalmazzák-e a módosított állásinterjút. Inkább az a mentalitás jellemző ebben a térségben, az általam felvett interjúk alapján, hogy minden önkéntesnek jelentkezőt el kell fogadni.⁵ Azonban többen is fontosnak tartják, hogy az önkéntesek jelentkezése után tájékoztatókat tartsanak.

„Van, amikor toborzás van, új önkéntesek jönnek, akkor mindig felkészítőt tartunk, amely több alkalomból is áll. Először általánosan, aztán tematikusan. Ha mondjuk, feladatok osztódnak le, akkor kimondottan azokra a dolgokra felkészítők vannak, elmagyarázások. Van olyan, hogy valaki bejön egy épületbe, ahol azelőtt nem járt itt, vagy nem tudja mit jelent (...) Felkészítjük őket.” (kulturális közintézmény 1, Gyergyó)

Az intézményvezetők többsége vallja, hogy a bevezető tájékoztatók által a hatékonyságra tudnak törekedni, és az önkéntesek már ebben a fázisban megtalálhatják a képességeiknek megfelelő feladatokat. Ez azért fontos megállapítás, mert Andronic (2010) több mint 10 éve azt állapította meg az önkéntes menedzsment kapcsán, hogy Romániában az önkéntes programok szervezetközpontúak. Most azonban előtérbe került a kölcsönösségen alapuló szemléletmód, amely következtében figyelembe veszik az önkéntesek képességeit, és ennek tükrében találják meg számukra a megfelelő feladatokat.

⁵ A szakirodalom szerint a szervezetek számára fontossá vált az, hogy szelektálják és átvilágítsák leendő önkénteseiket, ezáltal csökkentve azokat a kockázati tényezőket, amelyek veszélyeztethetik a szervezet hírnevét, működését, illetve munkatársait.

„(...) nagyon pontosan meg kell mondani, hogy milyen, mennyi ideig veszed igénybe a segítségét, melyek a jelenlegi feladatok, mennyire kell rugalmas legyen. Azt is meg lehet mondani neki, hogy ezek a feladatok, de a saját képességeid szerint.” (oktatási civil szervezet, Csík)

Vannak azonban közhasznú nonprofit szervezetek, mint a helyi tűzoltóság, a polgárőrség vagy a hegyimentők, amelyek szintén önkéntes alapon működnek. Az ő esetükben másképp történik az önkéntesek kiválasztása. Van egy menetrend, egy tanulási folyamat, amely formális körülmények között zajlik, és amely normarendszerhez kötött. Ez azt jelenti, hogy amíg a jelentkezőből önkéntes lesz, egy sor feltételnek és normának kell megfelelnie, amelyek eléréseért egy tanulási folyamatban vesz részt, amelynek akkreditált képzési része is van. Ezt a szervezet által folytatott tevékenység követeli meg, mert emberi életek megmentésével foglalkoznak, vagy életveszélyes helyzeteket oldanak meg. Alább olvashatjuk a hegyimentők példáján az önkéntes kiválasztásának folyamatát.

„Úgy történik, hogyha valaki önkéntes akar lenni, akkor jelentkezik egy csapathoz. A csapathoz beáll a sor végére. Jön a rendezvényekre. Amit mi állunk: a szállítása, kajája, ruházata. Kezdjük úgymond felkészíteni az iskolára. Ezt így négy évig kell csinálni. Négy évig folyamatosan kell, hogy jöjjön egy csapat mellett, és 160 aktív órája kell, legyen, ami terepen töltött óra. Ezen kívül megvannak, hogy milyen kritériumoknak kell megfelelni, pl. hány 2000-es csúcsot kell, megmásszon, milyen nehézségű sziklafalat kell, tudjon kimászni, milyen szinten kell tudjon sízni, és ezt így a négy év alatt megtanítjuk neki. Ezt mi álljuk. A télen a bázisokban ott van. Jön velünk, sípályára jön. Négy év után mehet el az országos iskolába, és akkor ott kapja meg ezt az engedélyt.” (hegyimentők, Hargita megye)

Fontos azonban megemlíteni, hogy a civil szervezetek egy része baráti vagy kollegiális kapcsolatokon alapuló önkéntesek munkájára támaszkodva működik, ezért az ő esetükben nem beszélhetünk a menedzsmenti szempontú önkéntes toborzásról, kiválasztásról. Az egyesület tagjai maguk az önkéntesek, akik ezt a civil jellegű tevékenységet fizetett munkájuk mellett végzik.

„Csak önkéntesek vannak. Elnök, alelnök, mindenki önkéntes. (...) Nagyjából 30 főt mondhatok, akikre lehet számítani. Ez változhat annak függvényében, hogy milyen időszakban milyen programunk van.” (hagyományőrző egyesület, Csík)

„(...) akik önkénteskednek a szervezetben, azok inkább az adminisztrációs dolgokat végzik el akkor az eseménykor. De mivel nincs fizetett munkatársunk, ezért igazából a mi önkéntességünk, az én kapcsolatom a csapaton belüli önkéntességgel csak akkor van, amikor látom, amikor programokon tevékenykednek az anyukák. Mert azon kívül vannak (közösségi oldalakon) adminisztrátorok, akik a csoportot adminisztrálják, csak nem látom, de tudom, vagy gondolom, hogy jól végzik. Ezen kívül olyan hétköznapi önkéntesünk nincs, aki valamit folyamatosan végez.”(családokat összefogó egyesület, Csík)

A civil-nonprofit szervezeteknek ez a fajta a működése nem mindig hatékony, pont az önkéntességen alapuló tagsági működés miatt, mert a tagok aktív idejét kitölti a fizetett munka, a szabadidő felosztása pedig nehézséget okoz a család és a közösségi tevékenységek között. Kutatásomba olyan interjúalanyok kerültek be, akiknek az ilyen jellegű civil szervezeteiben a tagok már családostan egyének.

Az önkéntesek feladatai

Fontosnak tartottam megvizsgálni az önkéntes foglalkoztatásnak ezt részét, hiszen az önkéntesek feladatainak jellege, típusa, valamint annak egyszerűsége vagy összetettsége jelentősen befolyásolja az önkéntes-koordinátori, illetve a menedzseri munkát.

Az önkéntesek feladatainak elemzésére térve, az interjúkból az derült ki, hogy nagyon változatos feladatok teljesítésével bízták meg a vizsgált szervezetek az önkénteseket. Többen is azt hangsúlyozták, hogy elsősorban olyan tevékenységekre keresnek önkénteseket, amelyre a szervezeteknek már nincs kapacitása, vagy amelyre nem tudnak fizetett munkavállalót alkalmazni. A kutatásból az is kiderült, hogy vannak olyan szervezettípusok, ahol specifikusan kirajzolódik, hogy milyen típusú feladatok teljesítésébe vonják be az önkénteseket. Így például a kulturális intézmények rendezvények és programok megvalósításába vonnak be önkénteseket. Az alább olvasható részletben arról van szó, hogy az ottani önkéntesek a színházba látogató nézőkkel kapcsolatos feladatokat látnak el a színházi előadások során.

„Elsősorban minden, ami olyan feladat, az abból indul, amit mi nem tudunk lefödni. Ugyanis, mi nagyon kicsi színház vagyunk, nagyon kevés alkalmazottal, és (...) amire kellene, arra sincsen ember. Mivel fiatalokról van szó, ezért mindig úgy gondolkodtam, hogy olyasmit próbáljunk, ami pont a fiatalságukból kifolyóan jó tud lenni, és általában olyan helyekre, ahol mondjuk a nézőkkel kapcsolatban vannak: jegyszedés, ültetés, ruhatárazás.” (kulturális közintézmény 1, Gyergyó)

Vannak kulturális szervezetek, ahol kiállítások megvalósítására hívnak be önkénteseket, például festményeket vagy képeket csomagolnak ki és helyeznek fel a falra a kiállító térben.

„Egy kiállítás felrakásnál, amikor tényleg festményeket kellett kibontani, falra rakni. Ott volt önkéntes segítség. Előtte volt egy gyerekrendezvényünk, ott is volt önkéntes. Két gyerekrendezvényénél is voltak önkéntesek, ezek könyvtárba járó fiatalok. Gyerekrajz kiállításnál fölrakni a rajzokat, fogadni a gyerekeket.” (kulturális közintézmény 2, Gyergyó)

Ezek mellett a megkérdezett szervezetek körében megjelent még az önkénteseknek a rendezvényeket népszerűsítő tevékenységekbe való bekapcsolása is.

Az ifjúsági szervezeteket is érdemes kiemelni, hiszen ez az a szervezettípus, amely sok fiatalot mozgat meg egy közösségen belül, és amely szoros együttműködésben van a helyi önkormányzattal. Az ifjúsági szervezetekben tevékenykedő fiatalok potenciális humánerőforrást jelentenek az önkormányzatoknak programjaik, rendezvényeik megvalósításában, elsősorban, mint önkéntesek, de arra is van példa, hogy fizetett munkaerőként is alkalmaznak egy-egy fiatalot tanulmányaik befejezése után. Az itt önkéntes munkát végző fiatalok sokféle típusú feladatot teljesítenek, amelyet az alábbi interjúrészlet is jól illusztrál.

„A szociális munkától, a színháznak a műszaki segítestől, a fiatalok rendezik a fiataloknak a rendezvényeket. Nagyon nagy a skála. (...) gyerekkórházban mi festettük a mesefigurákat a falra. (...) Akkor a legnagyobb rendezvényünk az Ifi nap, négy napos, 62 programmal. Minden egyes játékot ők találják ki. Mindenkinek mappája van. Az egész szabályzat benne van, helyszíni rajzokkal. Ki minek a felelőse, ki mit csinál. (...) a Vöröskereszttel közösen szoktuk csinálni, ilyen inkognitó akciónk volt, ami nem volt nyilvános. December 5-én tűrőgettünk 300-350 darab tasakot. Szponzoroktól kértük a zacskókat és a belevaló gyümölcsöt, csokoládét, nem tudom, mit. És akkor ezt december 5-én éjjel kivittük és felakasztottuk a kilincsekre.” (ifjúsági civil szervezet, Gyergyó)

Az önkormányzatoknál az önkéntes programok általában a közösségi terek karbantartására, takarítására, vagy környezetvédelmi akciókra (pl. szemétszedés) irányulnak.

„Az önkéntes napjaink általában arról szólnak, hogy május eleje környékén szoktunk többször is két-három napot megszervezni. Egyáltalán május hónapban. Az egyik, azt mindenképp megpróbáljuk a tél után kinn maradt, úgymond hóból kimaradt, vagy megmaradt szemetet összeszedni, és itt nemcsak a község belterületéről beszélgetünk, hanem teljesen kimegyünk

és az erdők alatt, utak mentén folyamatosan felszedjük ezt a szemetet. A másik, ami nekem nagy élmény volt, nagy sikerélmény volt a fiatalok részéről, hogy meghirdetjük az önkéntes napot a község községi bútorzatának a letisztítása és újra festése. Itt padok, korlátok, minden, ami a községi bútorzat, a kukák, satöbbi.” (önkormányzat 1, Gyergyó)

Azonban találtam olyan önkormányzatokat is, ahol a fiatal önkénteseket bevonják az önkormányzat által szervezett rendezvények megvalósításába, így rájuk bízunk moderálási, bemondói feladatokat, illetve protokollal kapcsolatos tennivalókat.

„Őket szoktuk megbízni a moderálással, nagyobb bemondók kerülnek ki közülük. Különböző programpontoknak a leszervezésére is megtudjuk bízni őket, vagy különböző programoknak a felügyeletével. Házigazda szerepet szoktunk rájuk bízni, általában rendezvényeken. Sátorban történnek a rendezvények, események, és akkor házigazda szerepet bízunk rájuk, hogy fogadni az előadókat, elkísérni, gondoskodni arról, hogy mindenki egyen és igyon. Ezek úgy apróságok, de fontos részek, vagy az ajándécsomagoknak az összeállításával való megbízás.” (önkormányzat 3, Csík)

Az önkormányzatok által szervezett környezetvédelmi akciók mellett vannak civil szervezetek, amelyek a környezet védelmét tűzték ki célul. Például az egyik a Csíki-medencében működik, programokat szervez, használt étolajgyűjtést végez. Itt az önkéntesek ezekben a tevékenységekben vesznek részt.

„Bizonyos felvonuláskor beöltözve kell menjenek, fényvisszaverő mellényekkel, és útszakaszokat biztosítani. Olajat gyűjteni. Az gyakori program volt, hogy elviszed a flakonokat, kiöntöd, s azt mondd, hogy köszönöm.” (környezetvédelmi civil szervezet, Csík)

Civil szervezetek esetében a szervezeti vezetők említették még a logisztikai feladatokat, amelyekkel megbízzák az önkénteseket. Ilyen például a termékek válogatása, csomagolása.

„A gyűjtési felét megoldjuk, az önkénteseket pedig a szortírozásban vonjuk bele, csomagolásban, szétosztásban, akár azért is, hogy lássák meg, tapasztalják meg, hogy igazából milyen is az, amikor ők adhatnak, nem pedig, amikor ők kaphatnak.” (jótékonyági civil szervezet, Udvarhely)

Az önkéntesek feladatait vizsgálva azt láthatjuk, hogy a szervezetek sokféle típusú feladattal megbízzák őket, amelyek változó mértékű felelősséget, illetve tudást és képességet igényelnek. Emellett pedig mondhatjuk, hogy a feladatok leosztásával kapcsolatosan igazolják a szakirodalom eredményeit, amely szerint a szervezetek olyan feladatokat bízunk az önkéntesekre, amelyek teljesítésére már nincs fizetett alkalmazottjuk.

Az önkéntesek munkájának koordinálása

A szakirodalom szerint az önkéntesek feladatait már a toborzás során meg kell említeni a felhívásokban. Majd az önkéntes kiválasztása után, amikor az önkéntesnek a szervezetbe való „bevezetése” történik, az ismertetés során részletesen át kell beszélni az önkéntes feladatait, az ahhoz szükséges kompetenciákat. Emellett nagyon fontos figyelembe venni az önkéntes képességeit és készségeit, és azokhoz igazítani a teljesítendő feladatokat (Vaida et al 2012; Bilbrey 2014).

A szervezetnek biztosítani kell a megfelelő háttérrel és infrastruktúrát ahhoz, hogy az önkéntesek bevonása a programszervezésbe megfelelően megvalósuljon. Ennek érdekében a szervezetnek ki kell jelölnie egy személyt, aki az önkéntesekkel foglalkozik. Ezt a személyt a szakirodalom önkéntes-koordinátornak nevezi. Az önkéntes-koordinátor felel azért, hogy az önkéntesek munkája, feladatai a szervezeti céloknak megfelelően és optimális minőségi paraméterekkel teljesüljenek, a csapat egységes legyen, és ne legyenek belső konfliktusok (Andronic 2010).

Tereptapasztalatom szerint a kutatásba bevont civil szervezetek és közintézmények többségében nem volt önkéntes koordinátor, hanem maga a szervezet elnöke vállalta ezt a szerepet. Meglátásom szerint ez a többletfelelősség, és -feladat, megterhelő a szervezetek vezetői számára. Feldarabolja a figyelmüket egy-egy program kapcsán, amely az önkéntesprogram hatékonyságának a csökkenéséhez vezet.

Vannak azonban olyan szervezetek, ahol kijelölnek személyeket az önkéntesek koordinálására. Azt viszont fontos megjegyezni, hogy ezek a személyek is a meglévő feladataik mellett vállalják, hogy foglalkoznak az önkéntesekkel.

„A közönség szervezőnk, ő felel értük, ő tartja velük a kapcsolatot. Az önkéntes csoportnak is úgy mond a vezetője”. (kulturális közintézmény 1, Gyergyó)

„Igen, gyakorlatilag van egy munkatársam, aki csak a velük való kapcsolattartással foglalkozik, aki felveszi velük a kapcsolatot, aki toborozza őket. Összefutnak az adatok, az elérhetőség, mindenféle. De, hogyha ez egy intenzívebb munka, akkor úgy, mint általában más tevékenységeknél is, meg szoktuk osztani, tehát felosztjuk a feladatokat azért, hogy rövidebb idő alatt, hatékonyabban működjön. De igen, alapvetően van egy személy, aki arra értelmezetten a kapcsolattartó meg a szervező”. (kulturális közintézmény 3, Gyergyó)

A fenti példák is azt mutatják, hogyha létezik is egy személy a szervezeten belül, aki az önkéntesek koordinálásával foglalkozik, legyen az a szervezet vezetője, vagy egy szervezeti tag, akkor ő a meglévő feladatai mellett vállalja azt a plusz erőfeszítést, hogy a szervezethez érkező önkéntesekkel foglalkozzon. Kutatásom során nem találtam olyan civil szervezetet vagy közintézményt, amely olyan személyt foglalkoztatna, akinek az egyedüli feladata és felelőssége az önkéntesek koordinálása lenne. Ez annak tudható be, hogy – ahogy már fentebb is említettem – nincsenek előre kidolgozott önkéntes programok, így elmarad az önkéntes-koordinátori szerepkör tudatos megtervezése is.⁶

Ez ellentétes a szakirodalomban is említett kutatások eredményeivel, ahol Knepper és társai (2015) kiemelik, hogy az önkéntes programok hatékonysága a szervezetek kapacitásának növelése szorosan összefügg egy megfizetett, csak az önkéntesekre fókuszáló önkéntes-koordinátor jelenlétével.

Az önkéntesek munkájának folyamatos nyomon követése az önkéntes-koordinátor feladata, akinek biztosítani kell, hogy az önkéntesek bevonása a programszervezésbe hatékonyan menjen végbe (Andronic 2010). Noemi Aguilar (2017) írásában kiemeli, hogy az önkéntesek szupervíziója kritikus eleme az önkéntesek foglalkoztatásának, mivel ez elengedhetetlen a hatékony együttműködéshez. Az önkéntesek sok tehetséget, tapasztalatot és képességet hoznak magukkal. A koordináció azt biztosítja, hogy ezek a tehetségek, tapasztalatok és készségek jól hasznosuljanak az önkéntes programban. Másrészt azt is, hogy az önkéntesek által vállalt feladatok a megfelelő színvonalon és hatékonysággal el legyenek végezve.

Az önkéntesek munkájának irányítása magába foglalja azt is, hogy folyamatosan figyelni kell a motivációjukat. Az önkéntes-koordinátornak figyelembe kell vennie az okok összetettségét és sokféleségét, amelyek arra készítették az önkénteseket, hogy idejüket és készségeiket ajándékozzák a szervezet számára. Ahhoz, hogy a szervezet vonzza, inspirálja és fenntartsa az önkéntesek motivációját, el kell ismerni az önkéntesek érdemeit, és ez az elismerés lehet egy esemény, egy ajándék vagy egy díj, amelyet az önkéntesek hozzájárulásáért felajánlanak (Andronic 2010).

A kutatásban részt vevő székelyföldi szervezetek vezetői a szervezet típusától függetlenül, fontosnak tartották az önkéntesek motiválását, illetve jutalmazását. Szinte minden vezető

⁶ Ugyanakkor lehetséges ok lehet az is, hogy nem tudják őt megfizetni a szervezetben, illetve kevés az olyan szakember, aki ezt el tudná vállalni. Másrészt a szervezetek sok esetben azt hiszik, hogy az, aki belül van a szervezeten, az jobban tud mindent, nem kell ehhez „külső” vagy külön alkalmazott.

számára elengedhetetlen, hogy visszajelzést adjon az önkénteseknek munkájukkal kapcsolatosan. Az alábbi interjúrészletek is jól illusztrálják, hogy a szervezetek vezetői komolyan veszik az önkéntes menedzsmentnek ezt a részét, felismerve annak fontosságát.

„(...) nagyon fontos a motiválás, fontos a visszacsatolás, a visszajelzés és a programok kiértékelése, közös kiértékelés, és elmondani, hogy milyen fontos szerepük van. Viszont, hogyha valami hiba történik, vagy nem úgy zajlik az esemény, ahogy elképzeltük, azt is jó megbeszélni, mert abból lehet tanulni.” (önkormányzat 3, Csík)

„Azt gondolom, hogy ez minden szervezetnél szükséges. Ugyanis attól a pillanattól kezdve, hogy ez egy ingyenes, gazdaságilag nem egy jövedelmező tevékenység, valamilyen formában kompenzálni kell. Mi ezt általában úgy szoktuk kompenzálni, hogy eseményeken való részvétel, mondjuk táborokon való részvétel, kiránduláson való részvétel, csapatépítő jellegű események szervezése meg hasonlók.” (hagyományőrző civil szervezet, Udvarhely)

A jutalmazásoknál általában tárgyi jellegű ajándékok szerepelnek, mint pólók, bögrék, kiadványok, könyvek. Viszont több olyan szervezetvezető is van, aki élménnyel szereti megjutalmazni az önkénteseit, amiért idejüket és energiájukat ajándékozták a szervezet számára.

„Egyrészt, vannak ilyen közös társasági események, például közös étkezés. (...) A másik az, hogy amikor mi is szervezünk egy tanulmányutat, vagy megyünk valahová, akkor mindig szólunk neki. (...) vagy hogyha tisztelet jegyet kapunk, akkor őket is megkeressük, hogy érdeklí-e őket, meghívót küldünk. (...) volt olyan is, hogy mikuláskor ajándékot kaptak, vagy év végén, vagy a kiadványt jelentettük meg, abból is kapnak, úgyhogy vannak ilyen figyelmességek vagy szimbolikus dolgok.” (kulturális közintézmény, Csík)

Összességében jól látható, hogy a kutatásba bevont, székelyföldi, önkénteseket foglalkoztató szervezetek megvalósítják az önkéntes menedzsment egy-egy szegmensét: nincs külön önkéntes-koordinátoruk az önkéntes programok működtetéséhez, de általában odafigyelnek arra, hogy aki ezt a szerepet betölti, legyen az a szervezet vezetője vagy épp egy fizetett alkalmazott, motiválja és jutalmazza az önkénteseket. A szervezetek vezetői felismerték, hogy jelentős szerepe van az önkéntesek foglalkoztatásánál a motiváció fenntartásának, illetve az önkéntes munka elismerésének és jutalmazásának.

ÖSSZEGZÉS ÉS KONKLÚZIÓ

Kutatásom során arra a megállapításra jutottam, hogy Székelyföldön, akárcsak Romániában, az önkéntesek foglalkoztatása még mindig nem bevett jelenségnek számít.

Az interjúk vizsgálat alapján az derült ki, hogy a vezetők hasznos dolognak tartják az önkéntességet, az általuk vezetett szervezet és intézmény foglalkoztat önkénteseket, de hiányzik az önkéntesmenedzsmenti-szemléletmód. Az önkéntes programokra a szervezetek nem tudatosan készülnek, hanem ad hoc módon indítják őket. Ez azt jelenti, hogy az önkéntesek fogadását a szervezet nem az önkéntes menedzsment szempontjai szerint szervezi meg, hanem amikor olyan program megvalósítása előtt áll, amelyre nincs megfelelő számú alkalmazottja, akkor fordul az önkéntesekhez. Ez két módon valósul meg: formális úton, felhívások, és informális úton, személyes kapcsolatok által.

Az a tény, hogy az önkéntes programok nincsenek előre megtervezve, maga után vonja azt is, hogy nincs egy előre megtervezett önkéntes-koordinátori szerepkör sem, amellyel felruháznának egy személyt, akinek csak ez a feladata. Az önkéntes-koordinátorokat is ad hoc módon választják ki: ezt a szerepet általában a szervezetek vezetői vállalják magukra, de olyan eset is akad, hogy az egyik alkalmazottat terhelik ezzel a felelősséggel a már meglévő feladatai mellett.

A szervezetek típusait figyelembe véve, az önkéntes programok kialakításánál nem fedeztem fel lényeges különbségeket a kutatásba bekerült szervezetek esetében. Az azonban megfigyelhető volt, hogy a civil-nonprofit szervezetek működésükbe régebb óta vontak be önkénteseket, hiszen legtöbbjük esetében ez létszükséglet. A közigazgatás és önkormányzatok csak az utóbbi néhány évben kezdtek el önkénteseket alkalmazni.

Annak ellenére, hogy a székelyföldi szervezeteknél nincs jelen az önkéntes menedzsment tudatos alkalmazása az önkéntesek foglalkoztatásában, megfigyelhetünk olyan intézkedéseket, amelyek az önkéntes menedzsment részét képezik. Ilyen az önkéntesek toborzása, az önkéntesek bevezetése a szervezetbe, az önkéntesek motiválása, jutalmazása, illetve néhány esetben az önkéntes munka kiértékelése. Az önkéntes menedzsment szervezethez kapcsolható intézkedései, mint például az önkéntesség, mint érték felvállalása, az önkéntes program megtervezése, a dokumentáció előkészítése, az alkalmazottak felkészítése, egy önkéntes-koordinátor alkalmazása, a költségvetés elkülönítése önkéntesprogramra – többnyire hiányoznak.

Összességében kijelenthetjük, hogy Székelyföldön is jelen van az önkéntesség intézményes formája a maga hibáival és hiányosságaival együtt. A vezetők többsége érzékeli, hogy nem egy szokványos alkalmazotti-munkaadói viszonyról van szó, de még nincs meg a kellő gyakorlat és tapasztalat az intézmények részéről. A sikeres önkéntes programok kulcsa a székelyföldi szervezetek esetében is, akárcsak a világ bármely pontján működő szervezeteknél, az önkéntes menedzsmenttel járó szakmai tudásnak az elsajátítása a vezetőség szintjén.

IRODALOM

- Alfes, Kerstin – Antunes, Bethania – Shantz, Amanda D. (2016): The management of volunteers – what can human resources do? A review and research agenda. *The International Journal of Human Resource Management*, 28 (1) pp. 1-36. DOI: <https://doi.org/10.1080/09585192.2016.1242508>
- Andronic, Răzvan (2010): Volunteer management in Romania – An emerging practice. *Review of General Management*, 11(1) pp. 71-78.
- Andronic, Răzvan-Lucian – Andronic, Anca-Olga (2010): Volunteering and continual learning in Romania. In: Șoitu, L. (szerk.): *International Conference on Adult Education, Conference Volume*. Iași: Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, pp. 294-304.
<http://iec.psih.uaic.ro/ciea/file/2010/32%20Razvan%20Lucian%20Andronic,%20Anca%20Andronic.pdf>. Letöltés: 2023.01.10.
- Andronic, Răzvan-Lucian – Andronic, Anca-Olga (2010): Voluntariat și învățare continuă în România. In: Șoitu, Laurențiu (szerk.): *International Conference on Adult Education*. 2010 Conference Volume. Iași: Editura Universității Alexandru Ioan Cuza University, pp. 294-304.
- Andronic, Răzvan-Lucian – Andronic, Anca-Olga (2011): Counselling and guidance of volunteer in Romania – A psychological approach. *Procedia – Social and Behavioral Science Journal*, 30, pp. 1852-1856. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2011.10.359>
- Aguilar, Noemi (2017): *Supervision and management of volunteers (Chapter 7)*. The Florida Literacy Coalition, pp. 103-114
<https://floridaliteracy.org/toolkitfiles/GuideSupervision.pdf> Letöltés: 2022.12.09.
- Anheier, Helmut K. – Salamon, Lester M. (1999): Volunteering in cross-national perspective: Initial comparison. *Law and Contemporary Problems*, 62(4) pp. 43-65. DOI: <https://doi.org/10.2307/1192266>
- Bilbrey, Samantha (2014): *Planning ahead: a volunteer coordinator's handbook*.
<http://liblink.bsu.edu/catkey/1774461> Letöltés: 2023.01.20.
- Cuskelly, Graham et al. (2006): Volunteer management practices and volunteer retention: A human resource management approach. *Sport Management Review*, 9(2) pp. 141-163.
DOI: [https://doi.org/10.1016/S1441-3523\(06\)70023-7](https://doi.org/10.1016/S1441-3523(06)70023-7)
- Dragan, Alexandru – Popa, Nicolae (2017): Social economy in post-communist Romania: What kind of volunteering for what type of NGOs? *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, 19(3), pp. 330-350
DOI: <https://doi.org/10.1080/19448953.2017.1277088>
- Fényes, Hajnalka – Kiss Gabriella (2011): Az önkéntesség szociológiája. *Kultúra és közösség*, 2(1), pp. 35-47.

- Halman, Loek (2003): Volunteering, Democracy, and Democratic Attitudes. In: Paul Dekker – Loek Halman (szerk.): *The Values of Volunteering. Cross-Cultural Perspectives*. New York. Kluwer Academic/Plenum Publishers, pp. 179-198.
- Hernandez Ortiz, Tania L. – Hager, Mark A. – Brudney Jeffrey (2022): What do nonprofits value in their volunteers? *Human Service Organizations: Management, Leadership & Governance*, 46(1) pp. 96-110.
DOI: <https://doi.org/10.1080/23303131.2021.1967246>
- Hustinx, Lesley (2010): Institutionally individualized volunteering: Towards a late modern re-construction. *Journal of Civil Society*, 6(2) pp. 165-179.
DOI: <https://doi.org/10.1080/17448689.2010.506381>
- Juknevičius, Stanislovas – Savicka, Aida (2003): From restitution to innovation. Volunteering in post-communist countries. In: Dekker, P. – Halman, L. (eds.): *The Values of volunteering. Cross-cultural perspectives*. New York: Kluwer Academic/Plenum Publishers, pp. 217-142.
- Knepper, Hillary – D'Agostini, Maria J. – Levine, Helisse (2015): Volunteer management practices during challenging economic times. *Journal of Public Management & Social Policy*, 20(2), pp. 211-230.
- McCurley, Steven – Lynch, Rick – Jackson, Rob (2012): *The complete volunteer management handbook*. Liverpool: Publisher Directory of Social Change.
- Motoi, Gabriela (2020): Can we empower youth through volunteerism? Results of an empirical study on Romanian youth. *Revista de Științe Politice. Revue des Sciences Politiques*, 15(66), pp. 95-105.
- Ochman, Malgorzata – Pawel Jordan (1997): *Volunteers: A valuable resource*. Baltimore: John Hopkins University Institute for Policy Studies.
https://www.unodc.org/pdf/youthnet/tools_volunteers.pdf Letöltve: 2022.12.15.
- Păcesilă, Mihaela (2017): Corporate volunteering: Trends, benefits and challenges. Current situation in Romania. *Theoretical and Empirical Researches in Urban Management*, 12(2), pp. 19-29.
- Voicu, Mălina – Voicu, Bogdan (2003): Volunteering in Romania. A Rara Avis. In: Dekker, P. – Halman, L. (eds.): *The value of volunteering. Cross-cultural perspectives. Nonprofit and civil society studies*. New York: Kluwer Academic Press/ Plenum Publishers, pp. 143-160.
- Voicu, Mălina – Voicu, Bogdan (2009): Volunteers and volunteering in Central and Eastern Europe. *Slovak Journal of Sociology*, 41(6), pp. 539-563.
- Voida, Amy – Harmon, Ellie – Al-Ani, Ban (2012): Bridging between organizations and the public: volunteer coordinators' uneasy relationship with social computing. In: CHI '12: Proceedings of the SIGCHI Conference on Human Factors in Computing Systems, pp. 1967-1976
DOI: <https://doi.org/10.1145/2207676.2208341>
- Wadud, Eric – Nagy, Jenette. (2004): *Providing supervision for staff and volunteers. In Community Toolbox (part E, chap. 15, sect. 2)*
<https://ctb.ku.edu/en/table-of-contents/leadership/effective-manager/staff-supervision/main>.
Letöltve: 2022.12.09.

Internetes hivatkozás

- Northrop Grumman Health Solutions (2005): *Successful strategies for recruiting, training, and utilizing volunteers: A guide for faith- and community-based service providers*.
https://www.samhsa.gov/sites/default/files/volunteer_handbook.pdf. Letöltve: 2023.02.10.

A SOKARCÚ ÖNKÉNTESSÉG

GALAMBOS HENRIETTE RITA¹

Az önkéntesség színei (2022) (szerk. Nárai Márta – Tóbiás László). Budapest: Gyermekparadicsom Alapítvány és a Széchenyi István Egyetem Apáczai Csere János Pedagógiai, Humán- és Társadalomtudományi Kara.

A TÖRTÉNETEKNEK EREJE VAN

Az 1990-es évek derekán kezembe kerültek kanadai középiskolások rövid reflexiói a közösségi szolgálatos élményeikkel kapcsolatosan. Irigykedve olvastam, hogy a kamaszokra milyen hatással volt a sajátjuktól eltérő élethelyzetekkel való találkozás, a kilépés a komfortzónájukból. Szintén lenyűgözött, hogy szemmel láthatóan fel voltak készítve a kalandra, és utána volt kivel feldolgozniuk az élményeiket. A beszámolóik is ezt bizonyították. Két kamaszlány édesanyjaként az volt az első gondolatom, hogy milyen jó is lenne, ha valami ilyesmiben ők is részesülhetnének. Próbáltam az iskolájukban szervezkedni, de a helyzet még nem érett meg arra, hogy egy hasonló program elindulhasson, főleg nem egy lelkes szülő belső indíttatásából.

Viszont a munkám ezzel egy időben – talán nem véletlenül – egy amerikai alapítvány magyarországi programjának vezetése volt, amelynek keretében egyetemi oktatók jöttek magyarországi és más közép-kelet-európai egyetemekre társadalomtudományi tárgyakat tanítani. Ekkor szembesültem azzal, hogy mennyiféle motivációja lehet annak, ha valaki önkéntes tevékenységet vállal. Innentől kezdve komolyabban kezdett érdekelni a dolog.

De hogy jön ez *Az önkéntesség színei* című kötethez? Úgy, hogy a történeteknek ereje van. A saját történeteinknek is, és a másokéinak is. Rám is erősen hatnak a történetek. Sőt, igazán a

¹ Galambos Henriette Rita oktatási szakértő, a Demokratikus Ifjúságért Alapítvány igazgatója 2006 és 2020 között.

személyes történeteken keresztül értettem meg, hogy micsoda erő és lehetőség lakozik az önkéntességben.

Az 1990-es évek óta sok minden változott az önkéntesség terén is. Még emlékszünk az első ilyen tárgyú konferenciára, amit az Önkéntes Központ Alapítvány (ÖKA) szervezett, amit néhány másik követett; az első publikációkra, kutatásokra, amik a témában megjelentek. Emlékszünk a vitákra, amik kísérték a kötelező iskolai közösségi szolgálat bevezetését, és az öröme, ami az első egyetemi próbálkozásokat övezte. Igen, ma már itthon is evidencia, hogy az önkéntesség, az iskolai közösségi szolgálat nem csak az érintett közösség számára hasznos, hanem az önkéntes számára is felbecsülhetetlen értéket ad. Egy igazi win-win helyzet, ami azonban komoly elő-, és felkészítést igényel. Néhány éve még csodálkozással elegy borzongás volt a reakció arra, hogy vannak országok, ahol meginterjúzzák az önkéntes-jelölteket, és a kiválasztást hosszú felkészítés, mi több, képzés követi, mire az önkéntessel szerződést köt az adott szervezet. Ma már ez teljesen elfogadott itthon is.

TUDOMÁNYOS IGÉNYESSÉGTŐL A STORY TELLING-IG

Ez a kötet kiválóan ötvözi a tudományos igényességet, és a story telling-et. Az apropó az volt, hogy 11 szervezet és a kormányzat beállt az Önkéntesség Magyarországi Éve 2021 (ÖMÉ2021) mögé, és így remek alkalom kínálkozott arra, hogy újfent az érdeklődés középpontjába kerüljön az önkéntesség, és annak különböző formái.

Az előszóban az egyik szerkesztő, Tóbiás László, külön kitér arra, hogy vállaltan nagyon eltérő minőségű írások kerültek a kötetbe, tudományos igényességgel megírt elemzések, éppen úgy, mint a tudományos publikáció csínjával-bínjával most ismerkedő szerzők írásai. A cél deklaráltan az volt, hogy minél több inspiráló történet, téma, gondolat, dilemma terítékre kerüljön, és folytatódjék az önkéntességről folyó diskurzus, tudományos és anekdotikus formában egyaránt. Ez a cél maximálisan teljesült.

A kötetben tárgyalt témák rendkívül változatosak és szerteágazók, ezekben olvashatunk

- a politikai aktivizmusról (Brachinger Tamás),
- a sportönkéntességről (Nárai Márta – Reisinger Adrienn, Herpainé Lakó Judit),
- a katasztrófavédelmi önkéntesség és a szociális munka kapcsolatáról (Varga István),
- a nonprofit szférában dolgozó önkéntes munkavállalókról (Machalik Krisztina),
- az önkéntesség és az azbesztérintettség kapcsolatáról (Macher Gergely Zoltán),

- az önkéntesség és a közművelődés viszonyáról (Arapovics Mária, Simándi Szilvia –Rakusz Márta),
- az iskolai közösségi szolgálatról (Nárai Márta – Balázsne Mátys Barbara),
- az egyetemi extra-curriculáris és a kurzusokba épített, kreditekkel honorált önkéntességről (Arapovics Mária, Tóbiás László, Fucskó Mónika, Nyilas Orsolya – Körei László),
- a közösségi megoldásokról (Juhász Orchidea) és arról, hogy
- egy országos ösztöndíjprogram felkészíthet-e egy későbbi igazi önkéntes tevékenységre (Ádám Anetta).

A kötet szerkezete egységes, minden írás egy rövid absztrakttal és a cikkben előforduló kulcsszavakkal indul, egy összegzéssel zárul, és a végén a szerzők is bemutatásra kerülnek az elérhetőségük feltüntetésével, ezzel mintegy tálcán kínálva a kapcsolatteremtés lehetőségét. Remélhetőleg élni is fog vele legalább az olvasók egy része.

A könyv értékei közé tartoznak az írások végén található bibliográfiák. Érdekes lenne ezekkel kiegészíteni az egyébként nagyon alapos, a hazai önkéntesség (1987-2022) összefoglaló bibliográfiáját.²

Van-e közös nyelvészlet az önkéntességről?

A szövegek ugyanakkor jól tükrözik a témát körülvevő bizonytalanságot. Ez elsősorban a fogalmi tisztázatlanságban érhető tetten. Szó van itt egyebek között önkéntes tevékenységről, önkéntes munkáról, önkéntes munkavállalókról, önkéntes munkából való tanulásról, „service learning”-ről, és egyetemi közösségi szolgálatról. Mindez a bizonytalanság nem a szerzők vagy a szerkesztők hibája, hiszen az egyikőjük külön megemlíti az előszóban, hogy nem foglalkoztak a fogalmak egységesítésével se nyelvi, se helyesírási szempontból: „..., javaslom, hogy az önkéntességgel és a közösségi szolgálattal foglalkozó szerzők, szerkesztők, lektorok, és kiadók együtt tegyenek azért, hogy a megnevezések, a szóhasználat egységessé váljon, és a helyesírás szabályaival ne legyen ellentét.” (Nárai 2022:9.)

² Lásd: <https://www.onkentesseg.hu/onkentesseg-irodalom/>

A service learning tanulásának lehetőségei a felsőoktatásban

A fogalmi bizonytalanság azt jelzi, hogy a közgondolkodásban éppen úgy, mint a tudományos igényű írásokban nincs még egységes szóhasználat és nyelvezet. Nem tudjuk például jól visszaadni az angolban használatos „service learning” kifejezést, és bizonytalanság mutatkozik a tekintetben is, hogy önkéntességnek nevezhetjük-e az egyetemi kurzusokba épített szakmai gyakorlatot, vagy, hogy hová soroljuk azt a fajta önkéntes tevékenységet, amit azzal a céllal vállal valaki, hogy szakmai tapasztalatot szerezzen a szakterületén. Vagyis a legnagyobb bizonytalanság a középiskolai és a felsőoktatási „önkéntes” programok tekintetében mutatkozik. Nárai Márta és Balázsne Máttyus Barbara pontos elemzése (Társadalmi érzékenyítés és önkéntességre motiválás – az iskolai közösségi szolgálat tapasztalatai a fogadószervezetek oldaláról)³ rávilágít arra, hogy a kötelező iskolai közösségi szolgálat (IKSZ) milyen ellentmondásokkal küzd a bevezetése után több, mint tíz évvel. Ádám Anetta írása (Közelít vagy távolít? Egy ösztöndíjas egyetemi mentorprogram hatása az önkéntes motívumokra)⁴ azt a jogos kérdést veti fel, hogy egy ösztöndíjprogram tekinthető-e az önkéntességre való érzékenyítésnek, míg Arapovics Mária (Az önkéntesség népszerűsítésének, elismerésének és fejlesztésének lehetőségei a felsőoktatásban)⁵ és Tóbiás László (Az önkéntességgel való creditszerzés lehetőségének néhány kérdéséről)⁶ arról értekeznek, hogy milyen módon lehet(ne) elismerni az önkéntes tevékenységet a felsőoktatásban annál is inkább, mert a 2011.évi CCIV. törvény 49. § 2. paragrafusa szerint erre törvényi keretek közt van mód.

Az a kérdés, hogy nevezhetjük-e önkéntességnek, a tipikusan „service learning” típusú tevékenységet vagy jobb, ha külön kezeljük az akár szakmai tapasztalatszerzés céljából végzett, akár karitatív jellegű önkéntességet a curriculumba ágyazott, kreditet érő „önkéntességtől”.

Az amerikai szakirodalomban a „service learning” (kezdetben „közösségi tanulás”-ként fordítottuk) sokféle definíciójával találkozhatunk, de ezek abban egységesek, hogy az önkéntes tevékenység önmagában nem elegendő ahhoz, hogy bizonyítottan tanulás történjen.

³ Nárai – Tóbiás 2022:139-169.

⁴ Nárai – Tóbiás 2022:189-201.

⁵ Nárai – Tóbiás 2022:201-213.

⁶ Nárai – Tóbiás 2022:251-269.

A közösségi tanulás (service learning), olyan tanítási módszer, amely kombinálja a közösségi szolgálatot (community service) az elméleti oktatással, miközben középpontba állítja a kritikai és reflektív gondolkodást, valamint az állampolgári felelősségvállalást. A közösségi tanulási programok olyan szervezett közösségi szolgálatba vonják be a diákokat, amely helyi szükségleteket próbál kielégíteni, és egyben fejleszti a diákok tanulási készségeit, állampolgári felelősségtudatát, valamint a közösség iránti elkötelezettségüket. (Dudich et al. 2006:16)

A szerzők abban – egyébként üdvözlendő módon – egyetértenek, hogy a középiskolai és az egyetemi tanulmányok idején végzett önkéntes tevékenység egyaránt hasznos az egyénnek és a közösségnek, mindkét oldalon vannak jól tetten érhető nyereségek, ugyanakkor vannak szükséges előfeltételek, amiknek a teljesülése nélkül, nem feltétlenül hasznosul az erőfeszítés. Ilyen a megfelelő előkészítettség, a fogadóhelyek és az önkéntesek oldaláról egyaránt, a folyamatos mentorálás biztosítása, valamint a tapasztalatok strukturált feldolgozása. Mindez összhangban áll azzal, amit David Kolb (1984; 2001) a tapasztalati tanulás ciklusainak nevez, de a gyakorlatban, különösen a kötelező iskolai közösségi szolgálat megvalósítása során sok hiányosság mutatkozik még.

AJÁNLÁSOK

Sajnálatos, hogy sok jó példa kimaradt egyetemi és civil oldalról egyaránt, és így az a képzet alakulhat ki, hogy a paletta csak ennyi színből áll. Érdemes lenne bővíteni a példák, a kutatással alátámasztott jó gyakorlatok tárházát, mert abban a szerencsés helyzetben vagyunk, hogy bőven vannak még.

Mindenképpen üdvözlendő ez a kötet, mert vállaltan sokat tesz azért, hogy az önkéntességről folyó diskurzus folytatódjon, hogy a jó gyakorlatok, a történetek minél több szakembert, döntéshozót, diákot, és fogadószervezetet inspiráljanak. Az önkéntesség kultúrája folyamatosan terjed, egyre többen gondolják azt, hogy érdemes ezt a tevékenységet valahogy beiktatni a család, az iskola, az egyetem vagy a munkahely életébe.

IRODALOM

Dudich Ákos – Földiák András – Galambos Henriette – Kolzsvári Orsolya – Kozma Judit (szerk.) (2006): *A közösségi tanulás kézikönyve*. Debrecen: Kossuth Egyetemi Kiadó

Kolb, David (1984). *Experiential Learning: Experience as the Source of Learning and Development*. New Jersey: Prentice Hall.

Kolb, David A. – Boyatzis, Richard E. – Mainemelis Charalampos (2001): *Experiential Learning Theory: Previous Research and New Directions*. Rutledge.

AZ EPIZODIKUS ÖNKÉNTESSÉG ÉLETKORI VIZSGÁLATÁNAK EREDMÉNYEI EGY NEMZETKÖZI KUTATÁS FÉNYÉBEN

VÁMOS NOÉMI¹

Almog-Bar, Michal – Ashkenazi-Anor, Mayrav – Hersberger-Langloh, Sophie E. – Compion, Sara – Butcher, Jacqueline (2022). Age is but a number? An exploration of age differences in episodic volunteering. *Voluntas: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations*, 33(3) 483-496. DOI: <https://doi.org/10.1007/s11266-022-00491-6>

BEVEZETÉS

Az elmúlt néhány évtizedben számos változás tapasztalható az önkéntesség megnyilvánulásában, ami a kutatások szerint leginkább a segítségnyújtás alkalmi, ideiglenes, vagy időszakos formájának, az úgynevezett epizodikus önkéntességnek a növekedésében érhető tetten. Az elemzések (Bartal 2023) szerint különösen a fiatalabb korosztály körében nőtt meg az epizodikus önkéntesek aránya. Ez összhangban áll Rochester (2018) azon megfigyelésével, hogy az egyszeri, ideiglenes önkéntesség egy elsődlegesen az Y generációt érintő jelenség, azon belül is a magasabban kvalifikált, atipikus munkakörökben, valamint nagyvárosban dolgozók köréhez köthető.

E sajátosságok mellett azonban Almog-Bar és szerzőtársai 2022-ben megjelent tanulmányukban felhívják a figyelmet, hogy továbbra is sok tekintetben hiányosak a különböző szociodemográfiai jellemzők – különösen az életkornak – a modernkori önkéntességre gyakorolt hatásaira vonatkozó ismeretek. A kutatók úgy vélik, hogy az epizodikus önkéntesek korosztályonként megjelenő perspektíváinak, magatartásmintáinak megértése elengedhetetlen ismereteket jelenthet az őket foglalkoztató szervezetek tudatos, megfontolt gyakorlata számára. Ez többek között fontos szerepet játszhat az egyéni sajátosságokhoz

¹ Vámos Noémi, pszichológia (BA) hallgató, Pázmány Péter Katolikus Egyetem

jobban illeszkedő és hatékonyabb önkéntesmenedzsmenti módszerek, illetve eszköztár kialakításában, ezáltal a leendő önkéntesek eredményes toborzásában, foglalkoztatásában és megtartásában egyaránt.

AZ EPIZODIKUS ÖNKÉNTESÉG ÉLETKOR SZERINTI VIZSGÁLATÁNAK ELMÉLETI HÁTTERE

Az életkor hosszú ideje az egyik legmeghatározóbb szociodemográfiai változóként jelenik meg az önkéntesség szakirodalmában. Tudvalevő, hogy életszakasztól függően eltérő prioritások, preferenciák, mozgatórugók kerülnek előtérbe az önkéntesség kapcsán. Az egyéni fejlődés során változást detektálhatunk többek között az érdeklődési kört, az aktuális fejlődést segítő szükségleteket, vagy akár a társas kapcsolatok minőségét, mennyiségét illetően. Ezek mind más és más motivációkat, tapasztalatokat hívhatnak elő az önkéntesekben. Míg a fiatalokat sok esetben a közösséghez tartozás igénye, a készségfejlesztés vagy a karrierút egyengetése motiválhatja, addig az idősebb korcsoportban a közösség- és kapcsolatépítéshez kapcsolódó törekvések mellett előkerülnek az erősebben altruista magatartásra utaló motivációk, mint például a közösségért érzett felelősség vállalása is. Az önkéntes motivációkra gyakorolt hatáson túl az életkori sajátosságok még jelentősebb szerepet töltenek be az önkéntességgel kapcsolatos tapasztalatokban, és kiváltképpen a segítségnyújtási formák megválasztásában. Jól példázza ezt Kaiser (2018) különböző generációkat vizsgáló kutatása, melynek eredményei szerint, míg az idősebb önkéntesek a konkrét, képességeikhez illeszkedő feladatköröket, illetve a nyílt, formális kommunikációt preferálták, addig a fiatalabb generációkhoz tartozók sokkal nagyobb preferenciát mutattak a képességfejlesztést, spontaneitást, függetlenséget vagy az önállóságot biztosító lehetőségek iránt.

Az önkéntesség motivációinak, valamint tapasztalatainak témájában fellelhető kutatások áttekintését követően Almog-Bar és munkatársai három fő kérdéskör mentén igyekeztek feltérképezni az epizodikus önkéntesség életkori különbségeit. Kutatási kérdéseik megfogalmazásához Omoto és Snyder (2002) önkéntesség-folyamatelméletét (Volunteer Process Model) alapul véve a következőket vizsgálták az életkor függvényében:

- Az önkéntesek motivációi, továbbá
- az önkéntes-tapasztalat jellegzetességei, valamint
- az önkéntes-tapasztalat értékelése.

A KUTATÁS MÓDSZERTANA

A kvantitatív módszerrel készült nemzetközi kutatás 2270 önkéntes bevonásával valósult meg, hat országból: Amerikai Egyesült Államok, Japán, Svájc, Kolumbia, Dél-Afrika, Izrael. Az adatgyűjtés országonként, egy 100 tételes kérdőív segítségével, online, telefonos, illetve személyes formákban zajlott 2017 és 2018 között. A kérdések az önkéntesek demográfiai adataira, a közelmúltban előforduló epizodikus önkéntességre irányuló motivációira, tapasztalataira, valamint az önkéntes tevékenység értékelésére és az egy alkalmat felölelő önkéntesség-élménnyel való elégedettségére vonatkoztak.

A kutatók a kulturális különbségektől eltekintve, csupán az életkor mentén igyekeztek feltérképezni a csoportok közötti eltérések lehető legtöbb aspektusát. Az összehasonlíthatóság érdekében a minta felosztása hat korosztály szerint történt: 18 év alatti, 19-24, 25-34, 35-44, 45-54, 55-64 év közötti, továbbá 65 év feletti.

A szerzők a független és kategorikus függő változók közötti összefüggések vizsgálatára logisztikus, míg a független és folytonos függő változók kapcsolatának feltárására lineáris regressziót alkalmaztak. Utóbbi statisztikai eljárás során a korcsoportok közötti összehasonlításhoz megválasztott referenciacsoport a 35-44 év közötti korosztály volt.

A NEMZETKÖZI KUTATÁS EREDMÉNYEI

Az epizodikus önkéntesség előzményei és motivációi

A nemzetközi felmérés eredményei szerint a vizsgált korcsoportok különböző információs csatornákon és forrásokon keresztül értesültek az egyszeri önkéntes lehetőségekről. A fiatal, különösen a 25 év alatti korosztály elsősorban a közösségi média, a barátok és az ismerősök, míg a középkorú (54 éves korig) önkéntesek pedig a rokonok, továbbá a munkahely ajánlása útján találkoztak leggyakrabban az önkéntes lehetőségekkel. Mindezzel szemben az idősebb, 64 év feletti korosztály fő információs forrását a tömegkommunikációs eszközök, mint például a televízió vagy az újság jelentették. Ezek az eredmények arra utalnak, hogy a különböző generációk különböző toborzási csatornák útján érhetőek el, és ebből következően pedig különféle módokon érdemes őket informálni az önkéntes lehetőségek felől.

Összhangban korábbi tanulmányokkal (lásd például Hustinx et al. 2012) úgy tűnik, hogy az epizodikus önkéntes tevékenységet folytató személyek gyakran állandó és aktív tagjai más szervezeteknek. A rövid- és hosszútávú önkéntességet folytatók a felmérés eredményei szerint a fiatal (18-24 év között), továbbá a legidősebb (65 év felett) korosztályokban fordultak elő a legnagyobb arányban.

Ami az alkalmi önkéntesség mögött rejlő motivációkat illeti, a kutatók azon korábbi tanulmányok eredményeihez hasonlókról számoltak be, amelyek az önkéntesség során felmerülő ösztönzőket vizsgálták. Eszerint az idősebb epizodikus önkéntesek leggyakrabban a szociális motívumokat, valamint a társadalmi kötelesség teljesítésének igényét emelték ki, és ezen belül is a társadalmi példamutatás, az állampolgári kötelességnek való megfelelés, az érzelmi elégedettség megélése, valamint az új emberekkel való találkozás igénye jelentette számukra a legerősebb motivációkat. A fiatalokat ösztönző tényezők között az iskola által támasztott kötelezettségek teljesítése, továbbá a lelki elégedettség elérése iránti vágy került előtérbe. Mindemellett 25-64 év között fokozott igény mutatkozott arra, hogy a munkáltatók előtt közösségi szerepvállalásról tudjanak beszámolni az önkéntesek.

Az önkéntesek tapasztalatai

Az önkéntesek tapasztalatainak vizsgálata terén a kutatás kiemelte, hogy a fiatalabb, valamint a legidősebb korcsoportok részesültek a legkisebb arányban bármilyen formájú képzésben, illetve felkészítésben az egyszeri eseményeken való részvételüket megelőzően. Az önkéntes feladatköröket illetően, míg az idősebbek nagyobb valószínűséggel töltöttek be vezetői pozíciókat, addig a legfiatalabbakat (18 év alatt) kevésbé jelentékeny munkakörökbe (például a rendezvény utómunkálataiban való segédkezés) osztották be. Érdekes eredménye volt a felmérésnek, hogy a fiatalabb (24 év alatt) epizodikus önkéntesek számoltak be a legkevesebb megbecsülésről, szóbeli vagy írásbeli köszönetnyilvánításról a szervezetek részéről. Mindezek alapján talán nem meglepő, hogy az eltervezett önkéntesség félbehagyása a fiatalok (24 év alatt) között fordult elő a legmagasabb, és a legidősebb (65 év feletti) korosztály esetében a legkisebb arányban. A vállalt feladatok befejezetlenül hagyásának hátterében azonban mind a legfiatalabb, mind pedig a legidősebb korcsoportban elsősorban a foglalkoztatottság hiányának, továbbá a feladatkör alacsony jelentésseliségének érzete állt.

További érdekes eredménye volt a kutatásnak, hogy az online önkéntességnek a 65 év feletti korosztály körében volt a legnagyobb előfordulási esélye. A szerzők szerint az online

önkéntesség nagy potenciált jelenthet az önkéntesek feladatköreinek változatosabbá tételében, különösen az idősök vagy az életkoruktól független korlátokkal (például krónikus betegséggel, fogyatékossgal) küzdők közösségi aktivitásának serkentésében, illetőleg megőrzésében.

Az önkéntesek tapasztalatainak értékelése

Az egyszeri önkéntes tevékenységgel kapcsolatos értékelések és érzések tekintetében ugyancsak hasonlóság mutatkozott a legfiatalabb és a legidősebb önkéntes korosztály között. A középkorúakhoz képest e két szélső korcsoport számolt be a legkevesebb pozitív érzésről az önkéntes feladatuk elvégzését követően, mindemellett kisebb elégedettséget fejeztek ki az önkéntes szervezetek által nyújtott szolgáltatások minőségével kapcsolatban is. Mindezek ellenére azonban a fiatalok (24 év alatt) és az idősebb (55-64 éves) korosztály továbbra is jobban preferálta az epizodikus önkéntességet a hagyományos formával szemben, valamint a 18 év alatti fiatalok közül nyilatkozták a legtöbben, hogy újra részt vennének segítőként hasonló egyalkalmas eseményeken. E látszólagos ellentmondásnak a magyarázata nyitott kérdés maradt a cikkben.

KÖVETKEZTETÉSEK

A kutatás rámutatott, hogy – hasonlóan a hagyományos önkéntesformákhoz – az ideiglenes, rövid idejű önkéntesség jellegzetességei diverzitást mutatnak az életkor mentén.

Almog-Bar és munkatársainak eredményei emellett egyértelműen megerősítik azon korábbi vizsgálatokat, melyek bizonyították, hogy az epizodikus önkéntesek gyakran alulértékelt, valamint alacsonyabb szervezeti megbecsülésben részesülő csoportot alkotnak (Cnaan – Handy 2005; Hyde et al. 2014). E tekintetben jelen eredmények ráirányítják a figyelmet a fiatalabb és az idősebb (65 éven felüli) korosztályra, akik más korcsoportokkal szemben többször élik át a fontosság érzésének, az odafigyelésnek és a megbecsülésnek a hiányát egyszeri önkéntességük alatt. Tekintettel arra, hogy e két generáció kiemelt szereplője az epizodikus önkéntesség jövőjének, különösen szükséges volna az ő közösséghez való hozzájárulásuk lehetőségeinek és megvalósításának újragondolása.

A kutatás eredményei igazolták továbbá, hogy a másokkal való megismerkedés és kapcsolódás láthatóan erős motiváló faktor az önkéntesek, kiváltképp az idősebb korosztály számára, akik

a hagyományos önkéntesség iránti alacsonyabb elköteleződésük következtében kisebb szociális hálóval rendelkezhetnek. Ez összhangban áll azokkal a korábbi vizsgálati eredményekkel, melyek szerint a szociális interakció motívumai az egyik leggyakoribb hajtóerejét adják az epizodikus önkéntesek elköteleződésének (Compion et al. 2022; Hyde et al. 2014). Jelen kutatás szerzői éppen ezért potenciális lehetőséget látnak az epizodikus önkéntesség közösség- és kapcsolatépítési aspektusának megerősítésében, ami nagymértékben hozzájárulhat az önkéntesek motiválásához, valamint motivációjuk hosszútávú fenntartásához.

Almog-Bar és kutatótársai részletes tanulmánya – elméleti megfontolásai mellett – igen hasznos gyakorlati javaslatokat fogalmaz meg az epizodikus önkéntesség jövőjére nézve, amelyből hosszútávon mind a szervezetek, mind pedig az önkéntesek gazdagodhatnak. Ennek legfőbb implikációit az életkori csoportok jellemzőihez igazodó toborzási formáknak, az önkéntes-képzések biztosításának, a speciális feladatkörök kialakításának, továbbá az elismerés és megbecsülés pszichológiai szempontból jutalmazóbb (például szóbeli vagy írásbeli köszönetnyilvánítás) kifejezésének – különös tekintettel a fiatal és idős korosztályban való – gyakorlati megvalósításában, valamint az epizodikus önkéntesség – kiemelten az idősebb korosztályban való – kapcsolat- és közösségépítő szerepének megerősítésében láthatjuk.

IRODALOM

Bartal Anna Mária (2023): Egy régi jelenség új köntösben? – az epizodikus önkéntesség szakirodalmi bemutatása és hazai példái. *Pólusok*, 3(2) pp. 58-83.

DOI: <https://doi.org/10.15170/PSK.2022.03.02.03>

Cnaan, Raam A. – Handy, Femida (2005): Towards understanding episodic volunteering. *Vrijwillige Inzet Onderzocht*, 2(1) pp. 29-35.

Compion, Sara – Meijs, Lucas – Cnaan, Ram A. – Krasnopolskaya, Irina – von Schnurbein, Georg – AbuRumman, Samir (2022). Repeat and non-returning volunteers: The promise of episodic events for volunteer recruitment and retention. *Voluntas: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations*, 33(3) pp. 472-482. DOI: <https://doi.org/10.1007/s11266-022-00452-z>

Hyde, Melissa – Dunn, Jeff – Scuffham, Peter A. – Chambers Suzanne. K. (2014): A systematic review of episodic volunteering in public health and other contexts. *BMC Public Health*, 14(992). DOI: <https://doi.org/10.1186/1471-2458-14-992>

Hustinx, Lesley – Meijs, Lucas C. P. M. – Handy, Femida – Cnaan, and Ram A. (2012). Monitorial citizens or civic omnivores? Repertoires of civic participation among university students. *Youth and Society*, 44(1) pp. 95-117. DOI: <https://doi.org/10.1177/0044118X10396639>

Kaiser, Sabine (2018). Appreciate your volunteers' generational differences. *The Volunteer Management Report*, 23(4) pp. 1-8. <https://doi.org/10.1002/vmr.30874>

Omoto, Allen M. – Snyder, Mark (2002). Considerations of community: The context and process of volunteerism. *American Behavioral Scientist*, 45(5) pp. 846-867.

DOI: <https://doi.org/10.1177/0002764202045005007>

Rochester, Colin (2018): *Trends in Volunteering*. Dublin: Bulinding Change Trust.